

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. การเมืองและประชาธิปไตยของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
บรรณกิจ, 2519.

กาญจนา แก้วเทพ. ลัทธิมาร์กซ์ของกรมชี่. วารสารธรรมศาสตร์ 12.2 (มิถุนายน 2526):
105-121.

กีรติ บุญเจือ. จากนวยุคภาพสู่สังคมนิยม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 1,
2 (เมษายน-สิงหาคม 2543): 27-42.

เกออร์ค, เท็ด โรเบิร์ต. จิตวิทยาการเมืองกับการปฏิวัติ. แปลโดย กนลา สุขพานิช-ชั้นปราบ
กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2528.

คมกฤษณ์ ศิริวงษ์. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชินกาลมาลีปกรณ์ วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2523.

คายนส์, ชาร์ลส์ เอ็ฟ. ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียะ, ลัทธิเถรวาทและสังคมไทย. ใน พรเพ็ญ
อันตระกูล และอัจฉราพร กมุตพิสมัย (บรรณาธิการ), “ความเชื่อพระศรีอารียะ” และ
“กบฏผู้มีบุญ” ในสังคมไทย. แปลโดยนาฏวิภา ชลิตานนท์, หน้า 63-103. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคนอื่น ๆ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2532.

ใจ อึ้งภากรณ์. แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ของมาร์กซ์และเอนเงิลส์. กรุงเทพฯ: ชมรม
หนังสือ ป.ร., 2541.

ฉลอง สุนทรวานิชย์. ความเชื่อในเรื่องพระศรีอารียะ” และกบฏในภาคอีสาน ข้อสังเกต
เบื้องต้นเกี่ยวกับอุดมการณ์และผู้นำ. ใน พรเพ็ญ อันตระกูล และอัจฉราพร กมุต
พิสมัย (บรรณาธิการ), “ความเชื่อพระศรีอารียะ” และ “กบฏผู้มีบุญ” ใน สังคมไทย.
หน้า 22-43. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
2519.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ทำความเข้าใจการปฏิวัติ. ใน วุฒิชัย มูลศิลป์ และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (บรรณาธิการ), การปฏิวัติครั้งสำคัญของโลก. หน้า บทนำ(17)-(34) กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมืองแบบทางการกับการเมืองแบบธรรมชาติ. รัฐศาสตร์สาร 10,1-2 (มกราคม-สิงหาคม 2527): 5-6.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวความคิดผู้มีบุญ-พระศรีอาริย์-พระมาลัย. วารสารธรรมศาสตร์ 9,1 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): 53-86.
- ชาติชาย พณานานนท์. การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย พ.ศ.2475. ใน วุฒิชัย มูลศิลป์ และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (บรรณาธิการ), การปฏิวัติครั้งสำคัญของโลก. หน้า 261-305. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526.
- โชติสา ชาวสนิท. การศึกษาแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพในเหตุการณ์ตุลาคม 2516 และ พฤษภาคม 2535 โดยเปรียบเทียบกับแนวคิดทางการเมืองของจอห์น ล็อค. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ไชยันต์ ไชยพร. สังคมศาสตร์วิกฤต วิกฤตสังคม. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 17,2 (มกราคม-มิถุนายน 2538): 51-75..
- ไชยันต์ ไชยพร. Hermeneutics กับการศึกษาสังคมศาสตร์ในวิชา Philosophy of Social Science. เอกสารประกอบการสอนนิสิตปริญญาเอก ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2540.(อัดสำเนา).
- ธงชัย วินิจจะกุล. ความทรงจำกับประวัติศาสตร์แผล: กรณีการปราบปรามนองเลือด 6 ตุลาคม 19. รัฐศาสตร์สาร 19,3 (2539): 15-49.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475. กรุงเทพฯ: สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523.
- นงลักษณ์ ลีเมศวร์. ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325-2445. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.

- นงลักษณ์ ลิ้มศิริ. กบฏผู้มีบุญ: ความเป็นอิสระเฉพาะกลุ่มหรือขอบวนการจัดตั้งอย่างมีระบบ และขั้นตอน. ใน พรเพ็ญ ฮันตระกูล และอัจฉราพร กมฺุทพิสมัย (บรรณาธิการ), "ความเชื่อพระศรีอารีย์" และ "กบฏผู้มีบุญ" ในสังคมไทย. หน้า 254-273. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527.
- นฤมล ทับจุมพล, ประกาศ ปินตบแต่ง และสมชาย ปรีชาศิลปกุล. การเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนในชนบทกับการปราบปรามของรัฐ (ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516-ปัจจุบัน). รัฐศาสตร์สาร 19,3 (2539): 68-90.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. กรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2537.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.
- บำเพ็ญ ระวิน. ประชุมพงศาวดารฉบับราษฎร ภาค 3 พระอนาคตวงศ์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ, 2542.
- ปรีชา ช่างขวัญเย็น และสมภาร พรหมทา. ศานากับพุทธปรัชญา. กรุงเทพฯ: ไครงดารตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ปรีดี พนมยงค์. ความเป็นอนิจจังของสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เกวียนทอง, 2501.
- พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.
- พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 11. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2511.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี. โลกที่ป็น. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระสังฆธรรมโฆษเถระ. โลกบัญญัติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรไทย, 2528.
- พฤทธิสถาน ชุมพล. ระบบการเมือง: ความรู้เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2519.
- พี, ฟิสดีเอ. โลกพระศรีอารีย์. แปลจาก ด้อยพัฒนาและพระศรีอารีย์ในแผ่นดินสยาม. โดยไมตรี เต็นอุดม. กรุงเทพฯ: กราฟิคอาร์ต, 2516.
- ไพโรจน์ ชัยนาม. รัฐธรรมนูญ บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ลิขิต อีร์เวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537)
- วัชรวิภา คลายนาท. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2530.
- วิทยา สุจริตนารักษ์. ลักษณะเด่นของความคิดทางการเมืองของไทย: ข้อสังเกตเบื้องต้น. รัฐศาสตร์สาร 12, ฉบับพิเศษ (เมษายน 2530): 209-227.
- วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์. กฎสันติภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ, 2539.
- วีระ สมบูรณ์. รัฐธรรมนูญในอดีต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิณีโกมลคิมทอง, 2532.
- สมเด็จพระวันรัตน์. สังคีตยวงค์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย. แปลโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณมณ). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2521.
- สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวนิช. ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.
- สมสมัย ศรีสุทรวรรณ (จิตร ภูมิศักดิ์). โฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองชัย, 2539.
- สุชาย ตริรัตน์. การเมืองกับผลประโยชน์. จุลสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2, 2 (กันยายน-ธันวาคม 2521): 15-30.
- สุชาย ตริรัตน์. การเมืองในประเทศกำลังพัฒนา. ใน พัฒนาการเมืองการปกครอง. หน้า 118-119. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาและฝึกอบรมนักข่าว หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ, 2538.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. ผู้นำปฏิวัติ. คำบรรยายวิชา ร.429 สัมมนาเรื่องผู้นำทางการเมือง, (2539).
- เสรี พงศ์พิศ และคนอื่นๆ. คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2524.
- เสรี พงศ์พิศ. ศาสนาคริสต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- อนุสรณ์ ลีมนณี. การวิเคราะห์ระบบการเมือง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.

แอนเดอร์สัน, เบเนดิก. บ้านเมืองของเราลงแดง : แง่มุมทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐ
ประหาร 6 ตุลาคม. ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์
(บรรณาธิการ), 14 ถึง 6 ตุลาคม. หน้า 97-162. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

ภาษาอังกฤษ

Audi, R. The Cambridge dictionary of philosophy. USA.: Cambridge University
Press, 1995.

Bruno, G. , L. Hermeneutics : Ancient and modern. New Haven and London: Yale
University Press, 1992.

Ricoeur, P. Hermeneutics and the human sciences. Translated by J. B. Thompson.
Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

พระไตรปิฎก

๓. จักกวัตตีสสูตร (๒๖)

[๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ —

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เมืองมาตุลาในแคว้นมคธ ณ ที่
นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตั้งว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมัตนเป็นเกาะ มัตนเป็นทพง อย่าม
สังอนเป็นทพง จงมธรรมเป็นเกาะ มธรรมเป็นทพง อย่ามสังอนเป็นทพงอยู่
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มัตนเป็นเกาะ มัตนเป็นทพง ไม่มสังอนเป็นทพง
มธรรมเป็นเกาะ มธรรมเป็นทพง ไม่มสังอนเป็นทพง เป็นไฉน

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นภายในกายอยู่
มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลก
เสียได้ ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นเวทนา
ในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด
อภิชณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่
มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลก
เสียได้ ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและ
โทมนัสในโลกเสียได้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มัตนเป็นเกาะ มัตนเป็นทพง ไม่มสังอนเป็นทพง
มธรรมเป็นเกาะ มธรรมเป็นทพง ไม่มสังอนเป็นทพงอยู่ อย่างนั้นแล ดูกรภิกษุ

จกกวตลสูตร

ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในโคจรซึ่งเบญจวิสัยอนสืบมาจากบิดาของตน
 ดุครภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในโคจร ซึ่งเบญจวิสัยอนสืบมาจากบิดา
 ของตน มารจักไม่ได้โอกาส มารจักไม่ได้อารมณ์ ดุครภิกษุทั้งหลาย บุญ
 เจริญขึ้นอย่างนี้ เพราะเหตุถ่อมมันธรรมทั้งหลายอันเป็นกุศล ฯ

[๓๔] ดุครภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมมาแล้ว มีพระราชจักรพรรดิ
 พระนามว่า ทัลหเนมิ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน
 มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงอำนาจแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์
 ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว
 กล้วยแก้ว ปริณายกแก้ว เป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้าน
 กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์
 ทรงอำนาจโดยธรรม มีต้องใช้อาณา มีต้องใช้ศัสตราครอบครองแผ่นดิน มีสาคร
 เป็นขอบเขต ดุครภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น โดยล่องไปหลายปี หลายร้อยปี หลาย
 พันปี ท้าวเชอตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมารบสั่งว่า ดุครบุรุษผู้เจริญ ท่านเห็นจักรแก้ว
 อันเป็นที่พัวถอยเคลื่อนจากที่ในกาลใด ฟังบอกแก่เราในกาลนั้นทีเดียว ดุครภิกษุ
 หลายนับร้อยคนทูลสนองพระราชดำรัสของท้าวเธอแล้ว ดุครภิกษุทั้งหลาย
 โดยล่องไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี บุรุษนั้นได้เห็นจักรแก้วอันเป็น
 ที่พัวถอยเคลื่อนจากที่ จึงเข้าไปเฝ้าท้าวเธอถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ
 พระพุทธเจ้าข้า ขอพระองค์จงทรงทราบ จักรแก้วอันเป็นที่พัวของพระองค์ถอย-
 เคลื่อนจากที่แล้ว ฯ

ดุครภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเชอตรัสเรียกพระกุมารองค์ใหญ่มา
 รบสั่งว่า ดุครพ่อกุมาร ได้ยินว่า จักรแก้วอันเป็นที่พัวของพ่อถอยเคลื่อนจากที่แล้ว
 ก็พ่อได้สดับมาดังนั้น จักรแก้วอันเป็นที่พัวของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ใด ถอย
 เคลื่อนจากที่ พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์นั้น ฟังทรงพระชนม์อยู่ได้ไม่นาน ในบัดนี้
 ก็กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์ พ่อได้บริโภคนแล้ว บัดนี้เบนสมัยที่จะแสวงหา
 กามทั้งหลายอันเป็นที่พัวของพ่อ มาเกิดพ่อกุมาร พ่อจงปกครองแผ่นดิน อันมีสมุทร

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

เป็นขอบเขตนี้ ฝ่ายพ่อจกปลงหมและหนด นุ่งห่มผ้าข้อมนำผ้าด ออกจาก
เรือนขาวเป็นบรรพชิต ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงส่งสอนพระกุมารองค์ใหญ่
ในราชสมบัติเรียบร้อยแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้าข้อม-
นำผ้าด เสด็จออกจากเรือน ทรงผนวชเป็นบรรพชิตแล้ว คุณภิกษุทั้งหลาย
ก็เมื่อพระราชฤกษ์ ทรงผนวชได้ ๗ วัน จักรแก้วอันเป็นที่พโยนตรธานไปแล้ว ฯ

[๓๕] คุณภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น ราชบุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระราช
ผู้เป็นกษัตริย์ ซึ่งได้มูรธาภิเษกแล้ว ถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ
พระพุทธเจ้าข้า พระองค์พึงทรงทราบเถิด จักรแก้วอันเป็นที่พโยนตรธานไปแล้ว
คุณภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น เมื่อจักรแก้วอันเป็นที่พโยนตรธานไปแล้ว
ท้าวเธอได้ทรงเสียพระทัยและทรงเสวยแต่ความเสียพระทัย ท้าวเธอเสด็จเข้าไป
หาพระราชฤกษ์ถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ พระพุทธเจ้าข้า
พระองค์พึงทรงทราบว่าจักรแก้วอันเป็นที่พโยนตรธานไปแล้ว คุณภิกษุทั้งหลาย
เมื่อท้าวเธอกราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระราชฤกษ์จึงตรัสกะท้าวเธอว่า คุณภิกษุ
อย่าเสียใจ และอย่าเสวยแต่ความเสียใจไปเลย ในเมื่อจักรแก้วอันเป็นที่พโยน
ตรธานไปแล้ว คุณภิกษุ ด้วยว่าจักรแก้วอันเป็นที่พโยนหาใช้สมบัติสมบัติมาจาก
บิดาของพ่อไม่ คุณภิกษุ เจริญพ่อประพฤตินิจกวัตตัตถ์อันประเสริฐเกิด ขึ้น
เป็นฐานะที่จะมีได้แล เมื่อพ่อประพฤตินิจกวัตตัตถ์อันประเสริฐ จักรแก้ว
อันเป็นที่พโยนซึ่งมีกำพันหนง มกม มคฺม บรฺบูรุดด้วยอาการทุกอย่าง จักปรากฏ
แก่พ่อผู้ละพระเศียร แล้วรักษาอุโบสถอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ใน
วันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ฯ

ร. พระพุทธเจ้าข้า ก็จักกวัตตัตถ์อันประเสริฐนั้น เป็นไฉน ฯ

ราช. คุณภิกษุ ถ้าเช่นนั้น พ่อจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม
ทำความเคารพธรรม นบถธรรม บูชาธรรม ข้าเกรงธรรม มธรรมเป็นธงชัย
มธรรมเป็นยอด มธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรม

จักกวัตตสูตร

ในชนภายใน ในหมู่พล ในพวกกษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์ ในพวกพราหมณ์และ
 คฤหบดี ในชาวนิกมและชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ ในเหล่าเณร
 และนวก ดุกรพ่อ การอธรรมอย่าให้มันได้ในแว่นแคว้นของพ่อเลย ดุกรพ่อ อนึ่ง
 บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของพ่อ ไม่มีทรัพย์ พ่อพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้น
 ด้วย ดุกรพ่อ อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแว่นแคว้นของพ่อ งดเว้นจาก
 ความเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ผกคนแต่ผู้เดียว สงบ
 คนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น
 โดยกาลอันควร แล้วได้ถามสอบถามว่า ท่านขอรับ กุศลคืออะไร ท่านขอรับ
 อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษคืออะไร กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ
 กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์
 เพื่อทุกข์ สิ้นกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์
 เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน พ่อได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใด
 เป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถอมมันสิ่งนั้นประพฤติ ดุกรพ่อ
 นี้แล คือจักกวัตตัตถ์อันประเสริฐนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท้าวเธอรับสนองพระดำรัสพระราชบัญชาแล้ว ทรง
 ประพฤติในจักกวัตตัตถ์อันประเสริฐ เมื่อท้าวเธอทรงประพฤติจักกวัตตัตถ์อัน
 ประเสริฐอยู่ จักรแก้วอันเป็นทิพย์ขงมกำพันหนึ่ง มงก มคฺม บริบูรณ์ด้วย
 อาการทุกอย่าง ปรากฏแก่ท้าวเธอผู้สระพระเศียร ทรงรักษาศูโอบสถอยู่ ณ
 ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ท้าวเธอทอดพระเนตรเห็นแล้ว
 มีพระดำริว่า ก็เราได้สดับมาว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ มกำพันหนึ่ง มงก มคฺม
 บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ปรากฏแก่พระราชผู้เป็นกษัตริย์พระองค์ใด ผู้ได้
 มุรธาภิเษก สระพระเศียร ทรงรักษาศูโอบสถอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน
 ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ พระราชาพระองค์นั้น เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เราได้เป็น
 พระเจ้าจักรพรรดิหรือหนอ ฯ

[๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าดั่งนั้น ท้าวเธอเสด็จจากพระที่แล้ว

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

ทรงทำผ้าอุตราสงค์เฉียงพระองค์สาข้างหนึ่ง จีบพระเศวตด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรง
ประคองจักรแก้วด้วยพระหัตถ์ขวา แล้วตรัสว่า ขอจักรแก้วอันประเสริฐ จงเป็น
ไปเถิด ขอจักรแก้วอันประเสริฐ จงชนะโลกทั้งปวงเถิด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขณะนั้น จักรแก้วนั้นก็เป็นไปทางทิศบูรพา พระเจ้า
จักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินเสนา ก็เสด็จติดตามไป ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพาพากันเสด็จ
เข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ได้กราบทูลอย่างนั้นว่า ขอเชิญเสด็จมาเถิด มหาราช-
เจ้า พระองค์เสด็จมาได้แล้ว ราชอาณาจักรเหล่านั้น เป็นของพระองค์ทั้งสิ้น ขอ
พระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเถิด มหาราชเจ้า ท้าวเธอจึงตรัสอย่างนั้นว่า

พวกท่านไม่ฟังข่าสั้ว
ไม่ฟังถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้
ไม่ฟังประพุดตืดในกามทั้งหลาย
ไม่ฟังกล่าวคำเท็จ
ไม่ฟังตมนามา
จงบริโภคตามเดิมเถิด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพาได้พากันตาม
เสด็จท้าวเธอไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น จักรแก้วนั้น ก็ลงไปสู่สมุทร
ด้านบูรพา แล้วไหลขึ้นไปลงที่สมุทรด้านทักษิณ แล้วไหลขึ้นไปสู่ทิศปัจฉิม
ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงคินเสนาก็เสด็จติดตามไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักรแก้ว
ประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศใด ท้าวเธอก็เสด็จเข้าไปพักอยู่ ณ ประเทศนั้น
พร้อมด้วยจตุรงคินเสนา ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศปัจฉิมก็พากันเสด็จ
เข้าไปเฝ้าท้าวเธอ ได้กราบทูลอย่างนั้นว่า ขอเชิญเสด็จมาเถิด มหาราชเจ้า
พระองค์เสด็จมาได้แล้ว มหาราชเจ้า อาณาจักรเหล่านั้นเป็นของพระองค์ทั้งสิ้น
มหาราชเจ้า ขอพระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเถิด ท้าวเธอจึงตรัสอย่างนั้นว่า

จักรกัณฑ์สูตร

พวกท่านไม่ฟังมาสัตว์
ไม่ฟังเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
ไม่ฟังประพจน์ผิดในกามทั้งหลาย
ไม่ฟังกล่าวคำเท็จ
ไม่ฟังดมนำมา

จงบริโภคมตามเดิมเถิด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ที่สุตฺร ได้พากันตามเสด็จท้าวเธอไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น จักรแก้วนั้นได้ชนะวิเศษยั้งซึ่งแผ่นดินมีสมุทรเป็นขอบเขตได้แล้ว จึงกลับคืนสู่ราชธานี ได้หยุดอยู่ที่ประตูพระราชวังของท้าวเธอ ปรากฏเหมือนเครื่องประดับ ณ मुखสำหรับทำเรื่องราวสว่างไสวอยู่ทั่วภายในพระราชวังของท้าวเธอ ฯ

[๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดองค์ที่ ๒ กิติ องค์ที่ ๓ กิติ องค์ที่ ๔ กิติ องค์ที่ ๕ กิติ องค์ที่ ๖ กิติ องค์ที่ ๗ กิติ โดยกาลล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ได้ตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมารบสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านเห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ ถอยเคลื่อนจากที่ในกาลใด พ่อพึงบอกแก่เราในกาลนั้นทีเดียว ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้นทูลสนองพระราชดำรัสของท้าวเธอแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย โดยล่วงไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี บุรุษนั้นได้แลเห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ จึงเข้าไปเฝ้าท้าวเธอถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ พระพุทธเจ้าข้า ขอพระองค์พึงทรงทราบ จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระองค์ถอยเคลื่อนจากที่แล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสเรียกพระกุมารองค์ใหญ่มารบสั่งว่า ดูกรพ่อกุมาร ได้ยินว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพ่อถอยเคลื่อนจากที่แล้ว ก็พ่อได้สดับมาดังนั้นว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดพระองค์ใด ถอยเคลื่อนออกจากที่ พระเจ้าจักรพรรดพระองค์นั้นพึงทรงพระชนม์อยู่ได้ไม่นาน ในบัดนี้ ก็กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์ พ่อได้บริโภคมแล้ว บัดนี้เป็นสมัยที่จะแสวงหากามทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก ทงนิกาย ปาฎิกวรรค

อันเป็นทิพย์ของพ่อ มาเกิดพ่อกุมาร พ่อจงปกครองแผ่นดินอันมีสมุทรเป็นขอบเขตนี้ ฝ่ายพ่อจะปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้าข้อมน้าฝาด ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงส่งสอนพระกุมารองค์ใหญ่ในราชสมบัติเรียบร้อยแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้าข้อมน้าฝาด เสด็จออกจากเรือนทรงผนวชเป็นบรรพชิตแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อพระราชฤกษ์ ทรงพระผนวชได้ ๗ วัน จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ฯ

[๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระราชอาคันตุกะ ซึ่งได้มูรธาภิเษกแล้วถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า ขอเดชะพระพุทธเจ้าข้า พระองค์พึงทรงทราบเกิด จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอเมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ได้ทรงเสียพระทัย และได้ทรงเสวยแต่ความเสียพระทัย แต่ไม่ได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระราชฤกษ์ ทูลถามถึงจักกวัตติวัตรอันประเสริฐ นัยว่าท้าวเธอทรงปกครองประชาราษฎร์ ตามพระมติของพระองค์เอง เมื่อท้าวเธอทรงปกครองประชาราษฎร์ตามพระมติของพระองค์อยู่ ประชาษฎร์ก็ไม่เจริญต่อไป เหมือนเก่าก่อน เหมือนเมื่อกษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ ซึ่งได้ทรงประพฤตินในจักกวัตติวัตรอันประเสริฐอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น คณะอำมาตย์ข้าราชการบริพารโหราจารย์และมหาอำมาตย์ นายกองช่าง นายกองมา เป็นต้น จนคนรักษาประตู และคนเลี้ยงชีพด้วยปัญญา ได้ประชุมกันกราบทูลท้าวเธอว่า พระพุทธเจ้าข้า ได้ยินว่าเมื่อพระองค์ทรงปกครองประชาราษฎร์ตามพระมติของพระองค์เอง ประชาษฎร์ไม่เจริญเหมือนเก่าก่อน เหมือนเมื่อกษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ ซึ่งได้ทรงประพฤตินในจักกวัตติวัตรอันประเสริฐอยู่ พระพุทธเจ้าข้า ในแว่นแคว้นของพระองค์มีอำมาตย์ข้าราชการบริพาร โหราจารย์ และมหาอำมาตย์ นายกองช่าง นายกองมา เป็นต้น จนคนรักษาประตู และคนเลี้ยงชีพด้วยปัญญา อยู่พร้อมที่เดียว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คอข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายด้วยและประชาราษฎร์ เหล่าอันด้วย จำทรงจักกวัตติวัตรอันประเสริฐได้อยู่

จักกวัตตสูตร

ขอเชิญพระองค์โปรดตรัสถามถึงจักกวัตตวัตรอันประเสริฐเถิด พวกข้าพระพุทธเจ้าอันพระองค์ตรัสถามแล้ว จักกราบทูลแก่จักกวัตตวัตรอันประเสริฐถวายพระองค์ฯ

[๓๕] ดุกริกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอโปรดให้ประชุมอำมาตย์ราชบริพารโหราจารย์และมหาอำมาตย์ นายกองข้าง นายกองม้าเป็นต้น จนคนรักษาประตู และคนเลี้ยงชีพด้วยปัญญา แล้วตรัสถามจักกวัตตวัตรอันประเสริฐ เขาเหล่านั้นอันท้าวเธอตรัสถามจักกวัตตวัตรอันประเสริฐแล้ว จึงกราบทูลแก่ท้าวเธอ ท้าวเธอได้ฟังคำทูลแก่ของพวกเขาแล้ว จึงทรงจัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครอง อันชอบธรรม แต่ไม่ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ เมื่อไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนจึงได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย บุรุษคนหนึ่งจึงขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว แสดงแก่ท้าวเธอพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษคนนั้นขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ดุกริกษุทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูลอย่างนั้นแล้ว ท้าวเธอจึงตรัสค้ำนกะบุรุษผู้นั้นว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปจริงหรือ ฯ

บ. จริง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ร. เพราะเหตุไร ฯ

บ. เพราะข้าพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ ฯ

ดุกริกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขา แล้วรับสั่งว่า พ่อบุรุษ เธอจงเลี้ยงชีพ จงเลี้ยงมารดาบิดา จงเลี้ยงบุตรภรรยา จงประกอบกิจการงานทั้งหลาย จงตั้งกษัตริย์ตามผลในเบองบน อันแก่กุลแก่สวรรค์ มีสุขเป็นผล เบนไปเพื่อสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยทรัพย์นี้เถิด ดุกริกษุทั้งหลาย เขาได้สนองพระราชดำรัสของท้าวเธอแล้ว ฯ

ดุกริกษุทั้งหลาย แม้บุรุษอีกคนหนึ่งก็ได้ขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้วจึงแสดงแก่ท้าวเธอพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษผู้นั้นขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ดุกริกษุทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูล

พระสุตตันตปิฎก ทงนิกาย ปาฏิวกรวค

อย่างนั้นแล้ว ท้าวเธอจึงตรัสค้ำนกะบุรุษผู้หนึ่งว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป จริงหรือ ฯ

บ. จริงพระพุทธเจ้าข้า ฯ

ร. เพราะเหตุไร ฯ

บ. เพราะข้าพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ ฯ

คูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขาแล้วรับสั่งว่า พ่อบุรุษ เธอจงเลี้ยงชีพ จงเลี้ยงชีพมารดาบิดา จงเลี้ยงบุตรภรรยา จงประกอบการทำงานทั้งหลาย จงตั้งทักษิณาทิมผล ในเบองบน อันเกือกุลแก่สวรรค์ มีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยทรัพย์นี้เถิด คูกรภิกษุทั้งหลาย เขาได้สนองพระราชดำรัสของท้าวเธอแล้ว ฯ

คูกรภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลายได้ฟังมาว่า คูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า คนขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป พระเจ้าแผ่นดินยังทรงพระราชทานทรัพย์ให้อีก เขาได้ยินมา จึงพากันคิดเห็นอย่างนั้นว่า อย่ากระนั้นเลย แม้เราทั้งหลายก็ควรขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นบ้าง ฯ

[๔๐] คูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงแสดงแก่ท้าวเธอพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษผู้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป คูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูลอย่างนั้นแล้ว ท้าวเธอจึงตรัสค้ำนกะบุรุษผู้หนึ่งว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปจริงหรือ ฯ

บ. จริง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ร. เพราะเหตุไร ฯ

บ. เพราะข้าพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ ฯ

คูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงทรงพระดำริอย่างนั้นว่า ถ้าเราจักให้ทรัพย์แก่คนที่ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นเสมอไป อทินนาทานนจักเจริญทวี

จกกวัดศัตรู

ขึ้นด้วยประการอย่างนี้ อย่ากระนั้นเลย เราจะให้กุมตัวบุรุษผู้ให้แข็งแรง จะทำการตัดต้นตอ ตัดศรัทธาของบุรุษนั้นเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเชอตรัสสั่งบังคับราชบุรุษทั้งหลายว่า แนะ พนาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเอาเชือกเหนียว ๆ มัดบุรุษนี้ให้มอโพล่หลังให้แน่น เอามัดโกน ๆ ศรัทธาให้โล้น แล้วพาตระเวนตามถนน ตามตรอก ด้วยบันฑเฑาะว์เสียงกราว ออกทางประตูด้านทักษิณ จงกุมตัวให้แข็งแรง ทำการตัดต้นตอ ตัดศรัทธาของบุรุษนั้น นอกพระนครทักษิณ ราชบุรุษทั้งหลายรับพระราชดำรัสของเธอแล้ว จึงเอาเชือกเหนียวมัดบุรุษนั้นให้มอโพล่หลังให้แน่น เอามัดโกน ๆ ศรัทธาให้โล้น แล้วพาตระเวนตามถนน ตามตรอก ด้วยบันฑเฑาะว์เสียงกราว ออกทางประตูด้านทักษิณ กุมตัวให้แข็งแรง ทำการตัดต้นตอ ตัดศรัทธาของบุรุษนั้น นอกพระนครทักษิณแล้ว ฯ

[๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลายได้ฟังมาว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า พระเจ้าแผ่นดินให้กุมตัวบุคคลผู้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นอย่างแข็งแรง ทำการตัดต้นตอ ตัดศรัทธาพวกเขาเสีย เพราะได้ฟังมา พวกเขาจึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า อย่ากระนั้นเลย แม้พวกเราควรให้ช่างทำศัสตราอย่างคม ครั้นแล้วจะกุมตัวบุรุษที่เราจักขโมยเอาทรัพย์ให้แข็งแรง จักทำการตัดต้นตอ ตัดศรัทธาพวกเขาเสีย พวกเขาจึงให้ช่างทำศัสตราอย่างคม ครั้นแล้วจึงเริ่มทำการปล้นบ้านบ้าง ปล้นนิคมบ้าง ปล้นพระนครบ้าง ปล้นตามถนนหนทางบ้าง กุมตัวบุคคลที่พวกเขาจักขโมยเอาทรัพย์ไว้อย่างแข็งแรง ทำการตัดต้นตอ ตัดศรัทธาบุคคลนั้นเสีย ฯ

[๔๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาทก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุ

พระสุตตันตปิฎก ทงนิกาย ปาฎิกวรรค

ของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจาก
อายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์หม้ออายุ ๔๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุ
ถอยลง เหลือ ๔๐,๐๐๐ ปี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อนมนุษย์มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี
บุรุษคนหนึ่งจะโมยเอาทรัพย์สินของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงแสดง
แก่พระราชผู้กษัตริย์ ซึ่งได้มูรธาภิเษกพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า
บุรุษผู้นั้นโมยเอาทรัพย์สินของคนอื่นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูลอย่าง
นี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสถามแก่บุรุษนั้นว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์สินของ
คนอื่นไปจริงหรือ บุรุษนั้นได้กราบทูล คำเท็จทั้งร้อยว่า ไม่จริงเลยพระพุทธเจ้าข้า

[๔๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหา-
กษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่
หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย
เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศีลศราภก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศีลศราภ
ถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่
หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุ
ของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจาก
อายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์หม้ออายุ ๔๐,๐๐๐ ปี ก็มี
อายุ ๒๐,๐๐๐ ปี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อนมนุษย์มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี บุรุษคนหนึ่งขโมย
เอาทรัพย์สินของคนอื่นไป บุรุษอีกคนหนึ่งจึงกราบทูลแก่พระราชผู้กษัตริย์ซึ่งได้
มูรธาภิเษกเป็นการเสียใจว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษชื่อนี้ ขโมยเอาทรัพย์สิน
ของคนอื่นไป ฯ

[๔๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหา-
กษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่
หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย ปัสสูวาจาก็ได้ถึงความแพร่หลาย

จักกวัตตสูตร

เมื่อปลุกเสกสำเร็จถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหมดอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี ก็มายุ่ถอยลงเหลือ ๑๐,๐๐๐ ปี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑๐,๐๐๐ ปี สัตว์บางพวกมีวรรณะดี สัตว์บางพวกมีวรรณะไม่ดี ในสัตว์ทั้งสองพวกนี้ สัตว์พวกมีวรรณะไม่ดี ก็พึงเลี้ยงสัตว์พวกมีวรรณะดี ถึงความประพฤติล่วงในภรรยาของคนอื่น ฯ

[๔๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มียศ ความเป็นคนต่ำก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย กาเมสุมิฉนาก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อกาเมสุมิฉนาถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหมดอายุ ๑๐,๐๐๐ ปี ก็มายุ่ถอยลงเหลือ ๕,๐๐๐ ปี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๕,๐๐๐ ปี ธรรม ๒ ประการคือ ธรรมาและสัมปปีลาปะ ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๒ ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหมดอายุ ๕,๐๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒,๕๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒,๐๐๐ ปี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๒,๕๐๐ ปี อภิขณาและพยาบาท ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่ออภิขณาและพยาบาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหมดอายุ ๒,๕๐๐ ปี ก็มายุ่ถอยลงเหลือ ๑,๐๐๐ ปี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑,๐๐๐ ปี มัจฉาทิฏฐิ ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อมัจฉาทิฏฐิถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

พระสุตตันตปิฎก ทณนิกาย ปาฎิกวรรค

แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหมดอายุ ๑,๐๐๐ ปี ก็มายุติลงเหลือ ๕๐๐ ปี ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๕๐๐ ปี ธรรม ๓ ประการคือ อธรรมระคะ^๑ วิสมโลก^๒ มิจจาธรรม^๓ ก็ได้ถึงแก่ความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๓ ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหมดอายุ ๕๐๐ ปี บางพวกมอายุ ๒๕๐ ปี บางพวกมอายุ ๒๐๐ ปี ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒๕๐ ปี ธรรมเหล่านี้คือ ความไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ความไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความแพร่หลาย ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราภีก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราภีถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย บิสุณาวาจาก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อบิสุณาวาจถึงความแพร่หลาย กาเมสุมิฉาจารก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อกาเมสุมิฉาจารถึงความแพร่หลาย ธรรม ๒ ประการคือ ผรุสวจา และสัมผัปปลาปะก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๒ ประการถึงความแพร่หลาย อภิขณาและพยาบาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออภิขณาและพยาบาทถึงความแพร่หลาย มิจนาทฐิก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมิจนาทฐิถึงความแพร่หลาย ธรรม ๓ ประการคือ อธรรมระคะ วิสมโลก มิจจาธรรม ก็ได้ถึงความแพร่หลาย

(๑) ความกำหนัดในฐานะอันไม่ชอบธรรม (๒) ความโลภไม่เลือก (๓) ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจผิดธรรมดา

จิกวตฺตีสุตฺร

เมื่อธรรม ๓ ประการถึงความแพร่หลาย ธรรมเหล่านั้น คือ ความไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ความไม่ปฏิบัติชอบในพรหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรมเหล่านั้นถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อสัตว์เหล่านั้นเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์หมดอายุ ๒๕๐ ปี ก็มายุถอยลงเหลือ ๑๐๐ ปี ฯ

[๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักมีสมัยที่มนุษย์เหล่านั้นมีบุตรอายุ ๑๐ ปี ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เด็กหญิงมีอายุ ๕ ปี จักสมควรมีสามีได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี รสเหล่านั้นคือเนยใส เนยข้น น้ำมัน นานอง น้าอ้อย และเกลือ จักอันตรธานไปสิ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์ มีอายุ ๑๐ ปี หนุ่กับแก๊ จักเป็นอาหารอย่างดี ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนข้าวสุก ข้าวสาลีระคนกับเนอสัตว์ จักเป็นอาหารอย่างดี ในบัดนี้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี หนุ่กับแก๊จักเป็นอาหารอย่างดี ฉะนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี กุศลกรรมบถ ๑๐ จักอันตรธานไปหมดสิ้น อกุศลกรรมบถ ๑๐ จักรุ่งเรืองเหลือเกิน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี แม้แต่ชื่อว่ากุศลก็จักไม่มี และคนทำกุศลจักมีแต่โทษ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี คนทั้งหลายจักไม่ปฏิบัติชอบในมารดา จักไม่ปฏิบัติชอบในบิดา จักไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ จักไม่ปฏิบัติชอบในพรหมณ์ จักไม่ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล เขาเหล่านั้นก็จักได้รับการบูชา และได้รับการสรรเสริญ เหมือนคนปฏิบัติชอบในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพรหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ในบัดนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมอมมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เขาจักไม่มีจิตคิดเคารพยำเกรงว่า นแม่ นนา นพ่อ นอา นบา นภรรยาของอาจารย์ หรือว่าภรรยา

๓. อยู่ในจำนวนมนุษย์ชาติ ๓ อย่าง

พระสุตตันตปิฎก ทณนิกาย ปาฎิกวรรค

ของท่านที่เคารพทั้งหลาย สัตว์โลกจักถึงความสมสู่ปะปนกันหมด เปรียบเหมือน
แพะ ไม้ สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ
๑๐ ปี สัตว์เหล่านั้นต่างก็จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความ
คิดจะฆ่าอย่างแรงกล้าในกันและกัน มารดากับบุตรก็คิด บุตรกับมารดาคิด บิดากับ
บุตรก็คิด บุตรกับบิดาก็คิด พชายกับน้องหญิงก็คิด น้องหญิงกับพชายก็คิด จักเกิดความ
อาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า นายพราน
เนื้อเห็นเนื้อเข้าเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่า
อย่างแรงกล้าฉนั้นใด ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ฯ

[๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี จักมีสัตว์ดิ้นตรกับ
สิ้น ๗ วัน มนุษย์เหล่านั้นจักกลับได้ความสำคัญกันเองว่าเป็นเนื้อ ศัสตราทั้ง
หลายอันคมจักปรากฏในมือของพวกเขา พวกเขาจะฆ่ากันเองด้วยศัสตราอันคม
นั้นโดยสำคัญว่า เนื้อ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น สัตว์เหล่านั้น บางพวกมี
ความคิดอย่างหนึ่งว่า พวกเราฆ่าใคร ๆ และใคร ๆ ก็อย่าฆ่าเรา อย่ากระนั้น
เลย เราควรเข้าไปตามป่าหญ้าสุ่มทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะ หรือชอกเขา มรคาไม้
และผลไม้ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตอยู่ เขาพากันเข้าไปตามป่าหญ้าสุ่มทุมป่าไม้
ระหว่างเกาะหรือชอกเขา มรคาไม้และผลไม้ ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตอยู่ตลอด
๗ วัน เมื่อล่วง ๗ วันไป เขาพากันออกจากป่าหญ้าสุ่มทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะ
ชอกเขา แล้วต่างสวมกอดกันและกัน จักขบร้องค์ใจอย่างเหลือเกินในที่ประชุม
ว่า สัตว์ผู้เจริญ เราพบเห็นกันแล้ว ก็น่ายังมิชวคอยู่หรือ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น สัตว์เหล่านั้น จักมีความคิดอย่างหนึ่งว่า เรา
ถึงความสนญาดีอย่างใหญ่เห็นปานนี้ เหตุเพราะสมทานกรรมที่เป็นอกุศล อย่ากระ
นั้นเลยเราควรทำกุศล ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นปาณาติบาต ควรสมทาน
กุศลธรรมแล้วประพฤติ เขาจักงดเว้นจากปาณาติบาต จักสมทานกุศล
ธรรมแล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมทานกุศลธรรม เขาจักเจริญด้วยอายุบ้าง
จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตร
ของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุ ๑๐ ปี จักมีอายุเจริญจนถึง ๒๐ ปี ฯ

จักกวัตตสูตร

คูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับเนสัตว์เหล่านั้นจักมีความคตอย่างนี้ว่า เรา
 เจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เพราะเหตุที่สมาทานกุศลธรรม อย่า
 กระนั้นเลย เราควรทำกุศลสิ่ง ๆ หนึ่งไป ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นจาก
 อทินนาทาน ควรงดเว้นจากกาเมสุมิฉณาจาร ควรงดเว้นจากปสุณาวาจา ควรงดเว้น
 จากผรุสวาจา ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ ควรละอภิชฌา ควรละพยาบาท
 ควรละมิฉนาทิฏฐิ ควรละธรรม ๓ ประการ คือ อธรรมราคะ วิสมโลภ มิฉนธรรม
 อย่ากระนั้นเลย เราควรปฏิบัติชอบในมารดา ควรปฏิบัติชอบในบิดา ควรปฏิบัติชอบ
 ในสมณะ ควรปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ควรประพฤต้อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ใน
 ตระกูล ควรสมาทานกุศลธรรมแล้วประพฤตฺ เขาเหล่านั้นจักปฏิบัติชอบในมารดา
 ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤตฺ
 อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล จักสมาทานกุศลธรรมแล้วประพฤตฺ เพราะ
 เหตุที่สมาทานกุศลธรรมเหล่านั้น เขาเหล่านั้นจักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วย
 วรรณะบ้าง เมื่อเขาเหล่านั้นเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของคน
 ผู้มีอายุ ๒๐ ปี จักมีอายุเจริญจนถึง ๔๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐ ปี จักมีอายุ
 เจริญจนถึง ๘๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๘๐ ปี จักมีอายุเจริญจนถึง ๑๖๐ ปี บุตร
 ของคนผู้มีอายุ ๑๖๐ ปี จักมีอายุเจริญจนถึง ๓๒๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๓๒๐ ปี
 จักมีอายุเจริญจนถึง ๖๔๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๖๔๐ ปี จักมีอายุเจริญจนถึง
 ๒,๐๘๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๒,๐๘๐ ปี จักมีอายุเจริญจนถึง ๔,๑๖๐ ปี บุตร
 ของคนผู้มีอายุ ๔,๑๖๐ ปี จักมีอายุเจริญจนถึง ๘,๓๒๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ
 ๘,๓๒๐ ปี จักมีอายุเจริญจนถึง ๑๖,๖๔๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๑๖,๖๔๐ ปี
 จักมีอายุเจริญจนถึง ๓๓,๒๘๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๓๓,๒๘๐ ปี จักมีอายุเจริญ
 จนถึง ๖๖,๕๖๐ ปี ๗

[๔๘] คูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี เด็กหญิงมี
 อายุ ๕๐๐ ปี จึงจักสมควรมีสามีได้ คูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ
 ๘๐,๐๐๐ ปี จักเกิดมีอาหาร ๓ อย่าง คือ ความอยากกิน ๑ ความไม่อยากกิน ๑
 ความแแก่ ๑ คูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ชมพู่ทว่าป็นจัก

พระสุตตันตปิฎก ทนิกาย ปาฎิกวรรค

มั่งคั่งและรุ่งเรือง มีบ้านนิคมและราชธานีพอชวักไถ่บดินตก ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ในเมื่อนุชชยมีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ชมพูทวีปนี้ประหนึ่งว่าเวจันรก จักยึดยึดไป
ด้วยผู้คนทั้งหลาย เปรียบเหมือนบาไม้้อ หรือป่าสาธพฤษณินั้น ๆ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อนุชชยมีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี เมืองพาราณสีนั้น จัก
เป็นราชธานีนามว่า เกตุมต เป็นเมืองที่มั่งคั่งและรุ่งเรืองมผลเมืองมาก มีผู้คน
คับคั่ง และมอาหารสมบูรณ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อนุชชยมีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี
ในชมพูทวีปนี้จักมีเมือง ๘๔,๐๐๐ เมือง มีเกตุมตราชธานีเป็นประมุข ๆ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อนุชชยมีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี จักมีพระเจ้าจักร-
พรรดทรงพระนามว่า พระเจ้าสังขะ ทรงอุปตชน ๓ เกตุมตราชธานี เป็นผู้ทรง
ธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต
ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือจักรแก้ว ๑
ข่างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ คฤหบดีแก้ว ๑ ปริณายกแก้วเป็น
ที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวิกรมตรี
สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรมมีต้องใช้อาชาญา มีต้อง
ใช้ศีลตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต ๆ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อนุชชยมีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี พระผู้มพระภาคทรง
พระนามว่าเมตไตรย์ จักเสด็จอุปตชนในโลก พระองค์เป็นอรหันต์ ตรัสรู้เอง
โดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสาวก
ผู้บรรลุที่ควรผลึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้
เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม เหมือนตถาคตอุปตชนแล้วในโลกในบัดนี้
เป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ไปได้แล้ว รู้แจ้ง
โลก เป็นสาวกผู้บรรลุที่ควรผลึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระผู้มพระภาคพระนามว่า
เมตไตรย์พระองค์นั้น จักทรงทำโลกนพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้
แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณ-

จกัถวตตสูตร

พราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม เหมือนตถาคตในบัดนี้ ทำโลกนพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตถาคตเองแล้ว สอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตามอยู่ พระผู้มีพระภาคพระนามว่า เมตไตรย์พระองค์นั้นจักทรงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งาม ในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธ บริบูรณ์สิ้นเชิงเหมือนตถาคตในบัดนี้ แสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธ บริบูรณ์สิ้นเชิง พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรย์พระองค์นั้น จักทรงบริหาร ภิภุสงฆ์หลายพัน เหมือนตถาคตบริหารภิภุสงฆ์หลายร้อย ในบัดนี้ฉะฉิน ๆ

ดูกรภิภุททั้งหลาย ครั้งนั้น พระเจ้าสังขะจักทรงให้ยกขนชงปราสาทท พระเจ้ามหาปนาทะทรงสร้างไว้ แล้วประทับอยู่ แล้วจักทรงสละ จักทรงบำเพ็ญ ทาน แก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพก และยากจนทั้งหลาย จัก ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงกรองผ้ากาสาหวัดดี เสด็จออกจากเรือน ทรง ผนวชเป็นบรรพชิต ในสำนักของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า เมตไตรย์อรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้า ท้าวเธอทรงผนวชอย่างนั้นแล้ว ทรงปลีกพระองค์อยู่แต่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มั่นคงไปแล้ว ไม่ช้านักก็จักทรงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ อันยอดเยี่ยมทุกบุตรทั้งหลาย พวกนั้นออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เอง ใน ภิภูธรรมเทียว เข้าถึงอยู่ ๆ

[๔๕] ดูกรภิภุททั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมตฺนเป็นเกาะ มตฺนเป็นทพง อยามสังอนเป็นทพง จมฺมธรรมเป็นเกาะ มฺมธรรมเป็นทพง อยามสังอนเป็นทพงอยู่ ดูกรภิภุททั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มตฺนเป็นเกาะ มตฺนเป็นทพง ไม่มสังอนเป็นทพง ม ธรรมเป็นเกาะ มฺมธรรมเป็นทพง ไม่มสังอนเป็นทพงอยู่ อย่างไรเล่า ๆ

ดูกรภิภุททั้งหลาย ภิภุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นภายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๆ

พระสุตตันตปิฎก ทนกกาย ปาฎิกวรรค

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมัตถนเบนเกาะ มัตถนเบนทพง ไม่มีสิ่งอันเบนทพง มีธรรมเบนเกาะ มีธรรมเบนทพง ไม่มีสิ่งอันเบนทพงอยู่อย่างนั้นแล ฯ

[๕๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบมาจากบิดาของตน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบมาจากบิดาของตน จักเจริญทั้งด้วยอายุ จักเจริญทั้งด้วยวรรณะ จักเจริญทั้งด้วยสุข จักเจริญทั้งด้วยโภคะ จักเจริญทั้งด้วยพละ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องอายุของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เจริญอุทธีบาทประกอบด้วยฉันทะสมุทธิปธานสังขาร เจริญอุทธีบาทประกอบด้วยวิริยะสมุทธิปธานสังขาร เจริญอุทธีบาทประกอบด้วยจิตตสมุทธิปธานสังขาร เจริญอุทธีบาทประกอบด้วยวิมังสาสมุทธิปธานสังขาร เรอนั้น เพราะเจริญอุทธีบาท ๔ เหล่านี้ เพราะกระทำให้มากซึ่งอุทธีบาท ๔ เหล่านี้ เมื่อปรารถนาจักพึงตั้งอยู่ได้ถึงปี ๑ หรือเกินกว่าก็ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นอธิบายในเรื่องอายุของภิกษุ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องวรรณะของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มศีล สำรวมระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทาน

จักกวัตตสูตร

ศึกษาอยู่ในสีกขาบททั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นอธิบายในเรื่องวรรณะของภิกษุ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องสุขของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สังกตจากกาม สังกตจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุข เกิดแก่วิเวกอยู่ บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต ๓ ภายใน เป็นธรรมเอกผู้คชน เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เป็นผู้มอฺเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะบดสันไป บรรลุตติยฌาน ทพระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มอฺเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุตตตฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มอฺเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นอธิบายในเรื่องสุขของภิกษุ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องโภคะของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทังเบองบน เบองล่าง เบองขวาง ด้วยจิตประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยมีจิตประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทังเบองบน เบองล่าง เบองขวาง ด้วยจิตประกอบด้วยกรุณาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยมีจิตประกอบด้วยมุทิตา แผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทังเบองบน เบองล่าง เบองขวาง ด้วยจิตประกอบด้วยมุทิตาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยมีจิตประกอบด้วยอุเบกขา

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

แผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัย ทั้ง เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยจิตประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ การประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในทุกสถาน คุณรณิกุทั้งหลาย นแลเป็นอธิบายในเรื่องโกศของภิกษุ ฯ

คุณรณิกุทั้งหลาย ในเรื่องผลของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร คุณรณิกุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้แจ้งเชิงเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในทิฐธรรมเทียวเข้าถึงอยู่ คุณรณิกุทั้งหลาย นแลเป็นอธิบายในเรื่องผลของภิกษุ ฯ

คุณรณิกุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็นแม้กำลังสักอย่างหนึ่งอันข่มได้ แสนยาก เหมือนกำลังของมารนเลย คุณรณิกุทั้งหลาย บุญจะเจริญจนได้ อย่างนี้ เพราะเหตุอันมีคุณธรรมทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระพุทธพจนนแล้ว ภิกษุเหล่านั้นยินดียินดีชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วตงนแล ฯ

จบ จักกวัตตีสสูตร 11 ๓

๔. อัครคณฺฑสูตร

[๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ —

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารบุพพาราม เป็นปราสาทของนางวิสาขาหมิการมารดา เขตพระนครสาวัตถี ก็โดยสมัยนั้นแล วาเสฏฐีสามเณรกับภรรยาสามเณร เมื่อจำนงความเป็นภิกษุอยู่ อยู่อบรมในสำนักภิกษุทั้งหลาย เช่นวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากทหฺลกรเณร เสด็จลงจากปราสาทแล้ว ทรงจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้งในร่มเงาปราสาท วาเสฏฐีสามเณรได้เห็นพระผู้มีพระภาค เสด็จออกจากทหฺลกรเณร เสด็จลงจากปราสาทกำลังเสด็จจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ในร่มเงาปราสาทในเวลาเย็น ครั้นแล้วจึงเรียกภรรยาสามเณรมาพูดว่า ดูภรรยาทวาชะผู้มีอายุ นพระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากทหฺลกรเณรในเวลาเย็น เสด็จลงจากปราสาททรงจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้งในร่มเงาปราสาท เรามาไปกันเถิด พวกเราเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ บางที่เราจะได้ฟังธรรมกถาเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์บ้างเป็นแม่นมั่น ส่วนภรรยาสามเณรรับคำของวาเสฏฐีสามเณรแล้ว ทนไฉนนั้น วาเสฏฐีสามเณรกับภรรยาสามเณร พวกเราเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วชวนกันเดินตามเสด็จพระองค์ผู้กำลังเสด็จจงกรมอยู่ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกวาเสฏฐีสามเณรมาแล้วตรัสว่า ดูกรวาเสฏฐีและภรรยาทวาชะ เธอทั้งสองมีชาติเป็นพราหมณ์ มีตระกูลเป็นพราหมณ์ ออกบวชจากตระกูลพราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐีและภรรยาทวาชะ พวกพราหมณ์ไม่ด่าว่าเธอทั้งสองบ้างดอกหรือ ฯ

สามเณรทั้งสองนั้นจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์พากันด่าว่าข้าพระองค์ทั้ง ๒ ด้วยคำเหยียดหยามอย่างสมใจ อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลย พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามต่อไปว่า ก็พวกพราหมณ์พากันด่าว่าเธอทั้งสองด้วยถ้อยคำอันเหยียดหยามอย่างสมใจ อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนอย่างไรเล่า สามเณรทั้งสองกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์พากันว่า

พระสุตตันตปิฎก ทณิกาย ปาฎิกวรรค

อย่างนั้นว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม
 พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียว
 บริสุทธ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจาก
 อูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตชน เป็นทายาท
 ของพรหม เจ้าทั้งสองคนมาละวรรณะที่ประเสริฐที่สุดเสียแล้ว ไปเข้าวรรณะ
 ที่เลวทราม คือ พวกสมณะทมิศรัยะโล้น เป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกดำ เป็น
 พวกเกิดจากเท้าของพรหม เจ้าทั้งสองคนมาละพวกที่ประเสริฐที่สุดเสีย ไป
 เข้าวรรณะเลวทราม คือพวกสมณะทมิศรัยะโล้น เป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกดำ
 เป็นพวกเกิดจากเท้าของพรหม ข้อนั้นไม่ดี ไม่สมควรเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 พวกพราหมณ์พากันดำ่ว่าข้าพระองค์ทั้งสองด้วยถ้อยคำที่เหยียดหยาม อย่างสมใจ
 อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลยอย่างนใด พระองค์จึงตรัสว่า ดูกรวาเสฏฐะและ
 ภารทวาชะ พวกพราหมณ์ระลึกถึงเรื่องเก่าของพวกเขาไม่ได้ จึงพากันพูดอย่าง
 พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์
 พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธ
 พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิด
 จากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตชน เป็นทายาทของพรหม
 ดังนี้ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็ถามที่ปรากฏอยู่แล้ว คือ นางพราหมณ์
 ทั้งหลายของพวกพราหมณ์ มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง กลอดอยู่บ้าง ให้ลูกกินนม
 อยู่บ้าง อันแท้จริง พวกพราหมณ์เหล่านั้น ก็ล้วนแต่เกิดจากช่องคลอดของนาง
 พราหมณ์ทั้งนั้น พากันอวดอ้างอย่างนั้นว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐ
 ที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็น
 วรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธไม่
 พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม
 พรหมเนรมิตชน เป็นทายาทของพรหม เขาเหล่านั้นกล่าวดูพรหม และพูดเท็จ
 ก็จะไม่ประสพแต่บาปเป็นอันมาก ๆ

อัคคัญญสูตร

[๕๒] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ วรรณะเหล่านี้ มอญสก่อ กษัตริย์
 พรหมณ์ แพศย์ สุทร ก็กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้ มีปรกติข่าสัตว์ มีปรกติ
 ลักทรัพย์ มีปรกติประพฤตินอกในกามทั้งหลาย มีปรกติพูดเท็จ พูดส่อเสียด
 พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ ละโมภมาก คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด ดูกร
 วาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล
 นับว่าเป็นอกุศล เป็นธรรมมีโทษ นับว่าเป็นธรรมมีโทษ เป็นธรรมไม่ควรเสพ
 นับว่าเป็นธรรมไม่ควรเสพ ไม่ควรเป็นอริยธรรม นับว่าไม่ควรเป็นอริยธรรม
 เป็นธรรมดำ มีวิบากดำ วิญญูชนติเตียน อกุศลธรรมเหล่านี้ มีปรากฏอยู่เสมอ
 ในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้พรหมณ์บางคน
 ในโลกนี้ ฯลฯ แม้แพศย์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ ฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้สุทรบางคนในโลกนี้ มีปรกติข่าสัตว์
 มีปรกติกลักทรัพย์ มีปรกติประพฤตินอกในกามทั้งหลาย มีปรกติพูดเท็จ พูดส่อเสียด
 พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ ละโมภมาก คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด ดูกร
 วาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล
 นับว่าเป็นอกุศล เป็นธรรมมีโทษ นับว่าเป็นธรรมมีโทษ เป็นธรรมไม่ควรเสพ
 นับว่าเป็นธรรมไม่ควรเสพ ไม่ควรเป็นอริยธรรม นับว่าไม่ควรเป็นอริยธรรม
 เป็นธรรมดำ มีวิบากดำ วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านี้มีปรากฏอยู่เสมอในสุทร
 บางคนในโลกนี้ ฯ

[๕๓] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ฝ่ายกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้
 เป็นผู้เว้นขาดจากการข่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจาก
 การประพฤตินอกในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการพูด
 ส่อเสียด เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้อ ไม่
 ละโมภมาก ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ
 ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล เป็นธรรม
 ไม่มีโทษ นับว่าเป็นธรรมไม่มีโทษ เป็นธรรมที่ควรเสพ นับว่าเป็นธรรมที่

พระสุตตันตปิฎก ทนิกาย ปาฎิกวรรค

ควรเสพ ควรเป็นอริยธรรม ควรนับว่าเป็นอริยธรรม เป็นธรรมชาติ มิวาภาขาว
 วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านั้นปรากฏอยู่แม้ในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้
 ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้พราหมณ์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ แม้แพศยบางคน
 ในโลกนี้ ฯลฯ แม้สุทรบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ไม่
 ละโมภมาก ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล
 ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล เป็นธรรมไม่มีโทษ นับว่าเป็นธรรมไม่มี
 โทษ เป็นธรรมที่ควรเสพ นับว่าเป็นธรรมที่ควรเสพ ควรเป็นอริยธรรม นับว่า
 ควรเป็นอริยธรรม เป็นธรรมชาติ มิวาภาขาว วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านั้น
 มีปรากฏอยู่แม้ในสุทรบางคนในโลกนี้ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็เมื่อวรรณะ
 ทั้งสี่เหล่านี้แล รวมเป็นบุคคลสองจำพวก คือพวกที่ตั้งอยู่ในธรรมดี วิญญูชน
 ตีเตียนจำพวกหนึ่ง พวกที่ตั้งอยู่ในธรรมชั่ว วิญญูชนสรรเสริญจำพวกหนึ่ง
 เช่นนี้ โฉนพวกพราหมณ์จึงพากันอวดอ้างอยู่อย่างนั้นว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็น
 วรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอันเลวทราม พวกพราหมณ์เป็นวรรณะขาว พวก
 อื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หา
 บริสุทธิ์ไม่ พราหมณ์พวกเดียวเป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มี
 กำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม ดังนั้นแล้ว ท่านผู้
 ทั้งหลายย่อมไม่รับรองถ้อยคำของพวกเขา ข้อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรวาเสฏฐะและ
 ภารทวาชะ เพราะว่า บรรดาวรรณะทั้งสี่เหล่านั้น ผู้ใดเป็นภิกษุสันนิเสสและ
 อาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว ได้วางภาระเสีย
 แล้ว ลุถึงประโยชน์ของตนแล้ว สิ้นเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นไปแล้ว
 เพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นปรากฏว่าเป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายโดยชอบธรรมแท้ มิได้
 ปรากฏโดยไม่ชอบธรรมเลย ด้วยว่าธรรมเป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่ชน ทั้งใน
 เวลาที่เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ โดยบรรยาย
 นี้แล เธอทั้งสองพึงทราบเถิดว่า ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่ชน
ทั้งในเวลาเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ฯ

อัครกณฺญสูตร

[๕๔] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ทรงทราบแน่ชัดว่า พระสมณโคตมผู้ยอดเยี่ยมได้ทรงผนวชจากสากยตระกูล ดังนั้น ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็พวกสากยตระกูลยังต้องเป็นผู้โดยเสด็จพระเจ้าปัสเสนทิโกศลอยู่ทุก ๆ ขณะและพวกเจ้าสากยจะต้องทำการนอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลกรรม สามจักรมในพระเจ้าปัสเสนทิโกศลอยู่ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล้ว พวกเจ้าสากยจะต้องกระทำการนอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลกรรม สามจักรมอันใดอยู่ในพระเจ้าปัสเสนทิโกศล ตั้งแต่ถึงกระนั้น กิริยาที่นอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลกรรม และสามจักรมอันนั้น พระเจ้าปัสเสนทิโกศลก็ยังทรงกระทำอยู่ในตลาคคด้วยทรงถือว่า พระสมณโคตมเป็นผู้มีพระชาติสูง เรามชาติต่ำกว่า พระสมณโคตมเป็นผู้มีพระกำลัง เรามกำลังน้อยกว่า พระสมณโคตมเป็นผู้มีคุณน้าเลื่อมใส เรามักคุณน้าเลื่อมใสน้อยกว่า พระสมณโคตมเป็นผู้สูงศักดิ์ เรามเป็นผู้ต่ำศักดิ์กว่า ดังนั้น แต่ที่แท้ พระเจ้าปัสเสนทิโกศลทรงสักการะ เคารพ นับถือ บูชานอบน้อมพระธรรมนั้นแท้แล้ว พระเจ้าปัสเสนทิโกศลทรงกระทำการนอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลกรรม สามจักรม ในตลาคคอยู่ด้วยอาการอย่างนั้น ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ โดยปริยายนี้แล้ว เธอทั้งสองพึงทราบเถิดว่า ธรรมที่แท้เป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ ทั้งในเวลาที่จะเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ๆ

[๕๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อไปว่า ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ เธอทั้งสองคามมีชาติต่างกัน มีชอกเฝือกกัน มีโคตรก็แตกต่างกัน มีตระกูลก็ผิดกัน พากันทั้งเหย้าเรือนเสียบ มาบวชเป็นบรรพชิต เมอจะมีผู้ถามว่า ท่านทั้งสองนี้เป็นพวกไหน เธอทั้งสองพึงตอบเขาว่า ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นพวกพระสมณสากยบุตร ดังนั้นเถิด ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็ผู้ใดแล มีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่แรกแก้วคืออริยมรรค ประดิษฐานมั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือผู้ใดผู้หนึ่งในโลก ไม่พราภไปได้ ควรเรียกผู้นั้นว่า เป็นบุตรเกิดแต่พระอรุณเกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เกิดแต่พระธรรม เป็นผู้เกิดแต่พระธรรม

พระสุตตันตปิฎก ทสกนิกาย ปาฎิกวรรค

เนรมิตขึ้น เป็นผู้รับมรดกพระธรรม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำว่า ธรรมกาย
เกิด ว่าพรหมกาย เกิด ว่าธรรมกุต เกิด ว่าพรหมกุต เกิด เป็นชื่อของคตาคต ฯ

[๕๖] ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ มีสมัยบางครั้งบางคราว โดยล่วง
ระยะกาลยถาวชานานที่โลกนี้จะพินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่า
สัตว์ย่อมเกิดในชั้นอากาศสรรพรม สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีบดเป็นอาหาร
มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิต
อยู่ในภพนั้นสันกาลยถาวชานาน ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ มีสมัยบางครั้ง
บางคราว โดยระยะกาลยถาวชานาน ที่โลกนี้จะกลับเจริญ เมื่อโลกกำลังเจริญ
อยู่โดยมาก เหล่าสัตว์พากันจุติจากชั้นอากาศสรรพรมลงมาเป็นอย่างนั้น และสัตว์นั้น
ได้สำเร็จทางใจ มีบดเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ใน
อากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสันกาลยถาวชานาน ก็แหละ
สมัยนั้นจักรวาลทั้งสนนแลเป็นนาทงน นมตมณแลไม่เห็นอะไร ดวงจันทร์และ
ดวงอาทิตย์ก็ยังไม่ปรากฏ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ยังไม่ปรากฏ กลางวันกลาง
คืนก็ยังไม่ปรากฏ เดือนหงและกิ่งเดือนก็ยังไม่ปรากฏ ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ
เพศชายและเพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลาย ถึงขงอันนับเพียงว่าสัตว์เท่า
นั้น ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นต่อมา โดยล่วงระยะกาลยถาวชานาน เกิด
วันดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเกี่ยว
ไว้ขวด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นฝอยอยู่ข้างบน ฉะนั้นวันดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี
กลิ่น รส มีรสคล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างดี ฉะนั้น มีรสอร่อยดูจรวงผ
เด็กอันหาโทษมิได้ ฉะนั้น ฯ

ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ต่อมามีสัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลนพูดว่า ท่าน
ผู้เจริญทั้งหลาย นจักเป็นอะไร แล้วเอานิวชอนงวันดินขนลงลมดู เมื่อเขาเอา
นิวชอนงวันดินขนลงลมดูอยู่ งวันดินได้ซาบซ่านไปแล้ว เขาจึงเกิดความอยาก
ขน ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ แม้สัตว์พวกอนกพากันกระทำตามอย่างสัตว์นั้น
เอานิวชอนงวันดินขนลงลมดู เมื่อสัตว์เหล่านั้นพากันเอานิวชอนงวันดินขนลง

อัคคัญญสูตร

ลมคูดอยู่ ง้วนดินได้ซาบซา้นไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเกิดความอยากกิน ต่อมาสัตว์เหล่านั้นพยายามเพื่อจะบนง้วนดินให้เป็นคำ ๆ ด้วยมือแล้วบริโภคนั้น คุกรวเสฏฐะและภราทวาชะ ในคราวที่พวกสัตว์พยายามเพื่อจะบนง้วนดินให้เป็นคำ ๆ ด้วยมือแล้วบริโภคนั้น เมื่อสร้สมกายของสัตว์เหล่านั้นก็หายไปแล้ว ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ เมื่อดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ปรากฏแล้ว ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ เมื่อดวงดาวนักษัตรปรากฏแล้ว กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏ เมื่อกกลางคืนและกลางวันปรากฏแล้ว เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนปรากฏอยู่ ฤดูแล้งก็ปรากฏ คุกรวเสฏฐะและภราทวาชะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล โลกนี้จึงกลับเจริญขึ้นมาอีก ฯ

[๕๗] คุกรวเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้นต่อมาสัตว์เหล่านั้นพากันบริโภคนง้วนดิน รับประทานง้วนดิน มง้วนดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สัณกาลช้านาน ด้วยเหตุที่สัตว์เหล่านั้นมีวิพลินบริโภคนง้วนดินอยู่ รับประทานง้วนดิน มง้วนดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สัณกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแรงกลาชนทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงามนั้นพากันดูเมิ่น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้นเกิดมการไว้ตัวดูหมิ่นกันชน เพราะทะเลงตัวปรารถผิวพรรณเป็นบัจฉัย ง้วนดินก็หายไป เมื่อง้วนดินหายไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงพากันจับกลุ่ม กรินแล้ว ต่างก็เบ่นถึงกันว่า รสดีจริง รสดีจริง ดังนี้ ถึงทกวนนิกเหมอนกัน คนเป็นอันมากได้ของทมรสดีอย่างใดอย่างหนึ่ง มักพูดกันอย่งนว่า รสอร่อยแท้ ๆ รสอร่อยแท้ ๆ ดังนี้ พวกพราหมณวะลิกได้ตั้งอักษร๑ ทูรกันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณนันท่านั้น แต่ไม่รู้อัตถงเนอความแห่งอักษรนั้นเลย ฯ

[๕๘] คุกรวเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้นต่อมา เมื่อง้วนดินของสัตว์เหล่านั้นหายไปแล้ว ก็เกิดมกระบดินชน กระบดินนั้นปรากฏลักษณะคล้ายเห็ด

๑. หมายถึงเรื่องราว

พระสูตรต้นตบฏก ทখনการ ปาฏิกวรรค

กระบิดินนึ่งดังพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีเหมือนเนยใส หรือเนยข้นอย่างใดละนั้น ได้มีรสอร่อยดูจรวงฝงเล็กอันหาโทษมิได้ละนั้น ๑

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นพยายามจะบริโภครบิดิน สัตว์เหล่านั้นบริโภครบิดินอยู่ รับประทานกระบิดิน มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สันกาลนาน ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ โดยประการที่สัตว์เหล่านั้นบริโภครบิดินอยู่ รับประทานกระบิดิน มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สันกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแรงกลาชนทุกที่ ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองจำพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงาม พวกกันดูหมิ่นสัตว์พวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้น เกิดมีการไว้ตัวดูหมิ่นกันขึ้น เพราะเหตุนี้สัตว์ปรารถนผิวพรรณเป็นปัจจัย กระบิดินก็หายไป เมื่อกระบิดินหายไปแล้ว ก็เกิดมีเครื่องดินขึ้น เครื่องดินนั้นปรากฏกลายเป็นผลมะพร้าวที่เดียว เครื่องดินนั้น ดังพร้อมด้วยสี รส กลิ่น มีสีคล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างใดละนั้น ได้มีรสอร่อยดูจรวงฝงเล็กอันหาโทษมิได้ละนั้น ๑

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นพยายามจะบริโภครบิดิน สัตว์เหล่านั้นบริโภครบิดินอยู่ รับประทานกระบิดิน มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงมาได้สันกาลช้านาน โดยประการที่สัตว์เหล่านั้นบริโภครบิดินอยู่ รับประทานกระบิดิน มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงมาได้สันกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแรงกลาชนทุกที่ ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงาม พวกกันดูหมิ่นพวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้นเกิดมีการไว้ตัวดูหมิ่นกัน เพราะเหตุนี้สัตว์ปรารถนผิวพรรณเป็นปัจจัย เครื่องดินก็หายไป เมื่อเครื่องดินหายไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นก็พากันจับกลุ่ม ครั้นแล้วต่างก็บ่นถึงกันว่า เครื่องดินได้เคยมีแก่พวกเราหนอ เดียวนเครื่องดินของพวกเราได้

อัครกัญญาสูตร

สูญหายเสียแล้วหนอ ดังนี้ ถึงทุกวันนี้ก็เหมือนกัน คนเขื่อนอันมาก พออุกความ
ระหมทุกข้ออย่างใจอย่างหนึ่งมากระทบ ก็มักบ่นกันอย่างนี้ว่า สิ่งของของเราทั้งหลาย
ได้เคยมีแล้วหนอ แต่เดี๋ยวนี้ สิ่งของของเราทั้งหลายได้มาสูญหายเสียแล้วหนอ
ดังนี้ พวกพรหมณะระลึกได้ถึงอัคระทฐิกวามเป็นของตนของโบราณเนแทน
แต่ไม่รู้ชัดถึงเนอความแห่งอัคระนั้นเลย ฯ

[๕๕] ตูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครันต่อมา เมื่อครื่อดินของสัตว์
เหล่านนี้หายไปแล้ว ก็เกิดมีข้าวสาละขึ้นเองในที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวไม่มีวี ไม่มี
แกลบ ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นสัตว์เหล่านนี้ นำเอา
ข้าวสาละชนิดใดมาเพอบริโภคในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาละชนิดนั้นหอมเมล็ดสุกก็
งอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าเขาพากันไปนำเอาข้าวสาละใดมาเพอบริโภคในเวลาเช้า
ตอนเย็นข้าวสาละชนิดนั้นหอมเมล็ดสุกแล้วก็งอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่อง
ไปเลย ตูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครังนั้น พวกสัตว์บริโภคน้ำข้าวสาละที่เกด
ขึ้นเองในที่ไม่ต้องไถ พากันรับประทานข้าวสาละนั้น มีข้าวสาละนั้นเป็นอาหาร
ดำรงมาได้สันกาลช้านาน ก็โดยประการที่สัตว์เหล่านนี้บริโภคน้ำข้าวสาละอันเกิดขึ้น
เองอยู่ รับประทานข้าวสาละนั้น มีข้าวสาละนั้นเป็นอาหาร ดำรงมาได้สันการชา
นาน สัตว์เหล่านนี้จึงมีร่างกายแข็งแรงกลาชนทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่าง
กับออกไป สัตว์ก็มีเพศหญิงปรากฏ และบุรุษก็มีเพศชายปรากฏ ยัยว่า สัตว์ก็
เฟื่องดูบุรุษอยู่เสมอ และบุรุษก็เฟื่องดูสตรีอยู่เสมอ เมื่อคนทั้งสองเพศ ต่างเฟื่องดู
กันอยู่เสมอ ก็เกิดความกำหนัดขึ้น เกิดความเรื่อรอนในกาย เพราะความเรื่อ
รอนเป็นเบ้าจัญ เขาทั้งสองจึงเสพเมถุนธรรมกัน ฯ

ตูกกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็โดยสมัยนั้นแล สัตว์พวกใดเห็นพวก
อันเสพเมถุนธรรมกันอยู่ ย่อมไปรยฝุ่นใส่บ้าง ไปรยเถาใส่บ้าง โยนมูลโคใส่
บ้าง พร้อมกับพูดว่า คนชาติชั่ว จงฉิบหาย คนชาติชั่ว จงฉิบหาย ดังนี้ แล้ว
พูดต่อไปว่า ก็ทำไมคนชื่อว่าสัตว์ จึงทำแก่สัตว์เช่นนั้นเล่า ข้อที่ว่ามานั้น จึงได้

พระสุตตันตปิฎก ทณิกาย ปาฎิกวรรค

เป็นธรรมเนียมมาจนถึงทุกวันนี้ ในชนบทบางแห่ง คนทั้งหลาย ไปรยฝุ่นใส่
บ้าง ไปรยเถาใส่บ้าง โยนมูลโคใส่บ้าง ในเมื่อเขาจะนำสัตว์ที่ประพฤดิชั่วร้าย
ไปสู่ตะแลงแกง พวกพราหมณ์มาระลิกถึงอักษรที่รู้กันว่า เป็นของดี อันเบาของ
โบราณนั้นเท่านั้น แต่พวกเขาไม่รู้ชัดถึงเนอความแห่งอักษรนั้นเลย ฯ

[๖๐] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็สมัยนั้นการไปรยฝุ่นใส่กันเป็นต้น
นั้นแล สมมติกันว่าไม่เป็นธรรม มาในบัดนี้ สมมติกันว่าเป็นธรรมชน ก็สมัยนั้น
สัตว์พวกใด เสพเมถุนกัน สัตว์พวกนั้นเข้าบ้านหรือนิคมไม่ได้ สันสองเดือน
บ้าง สามเดือนบ้าง ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ เมื่อใดแล สัตว์ทั้งหลายพา
กันเสพอสัทธิรมนันอยู่เสมอ เมื่อนั้น จึงพยายามสร้างเรือนกันขึ้น เพื่อเป็นที่
กำบังอสัทธิรมนัน ครึ่งนั้น สัตว์ผู้หนึ่ง เกิดความเกยจรัลันขึ้น จึงได้มีความ
เห็นอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ เราช่างลำบากเสียในกระไร ที่ต้องไปเก็บข้าวสาละ
มา ทั้งในเวลาเย็นสำหรับอาหารเย็น ทั้งในเวลาเช้าสำหรับอาหารเช้า อย่างกระ
นั้นเลย เราควรไปเก็บเอาข้าวสาละมาไว้เพื่อบริโภคนั้นทั้งเช้าเสียคราวเดียวเถิด
ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ต่อแต่นั้นมา สัตว์ผู้หนึ่งก็ไปเก็บเอาข้าวสาละมาไว้
เพื่อบริโภคนั้นทั้งเช้าเสียคราวเดียวกัน ฉะนั้นแล ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ
ครึ่งนั้น สัตว์ผู้หนึ่งเข้าไปหาสัตว์ผู้หนึ่งแล้วชวนว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ มาเถิด เรา
จักไปเก็บข้าวสาละกัน สัตว์ผู้หนึ่งตอบว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ ฉันไปเก็บเอาข้าวสาละ
มาไว้เพื่อบริโภคนั้นทั้งเช้าเสียคราวเดียวแล้ว ต่อมา สัตว์ผู้หนึ่งถือตามแบบ
อย่างของสัตว์ผู้หนึ่ง จึงไปเก็บเอาข้าวสาละมาไว้คราวเดียวเพื่อสองวัน แล้วพูดว่า
ได้ยินว่า เมื่อยังนึกคิดเหมือนกันท่านผู้เจริญ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ต่อ
มาสัตว์อีกผู้หนึ่ง เข้าไปหาสัตว์ผู้หนึ่ง แล้วชวนว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ มาเถิด เรา
จักไปเก็บข้าวสาละกัน สัตว์ผู้หนึ่งตอบว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ ฉันไปเก็บเอาข้าวสาละ
มาไว้เพื่อบริโภคนั้นทั้งเช้าเสียคราวเดียวแล้ว ฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครึ่งนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่งถือตามแบบอย่างของ
สัตว์ผู้หนึ่ง จึงไปเก็บเอาข้าวสาละมาไว้คราวเดียว เพื่อสองวัน แล้วพูดว่า เมื่อยัง

อัครกัณฐสูตร

คิดเหมือนกัน ท่านผู้เจริญ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ต่อมาสัตว์อกุฬหนึ่ง
เข้าไปหาสัตว์ผู้นั้น แล้วชวนว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ มาเถิด เราจักไปเก็บข้าวสาละ
กัน สัตว์ผู้นั้นตอบว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ไปเก็บข้าวสาละมาไว้คราวเดียว
เพื่อส่วนแล้ว ครั้นนั้นแล สัตว์ผู้นั้น ถ้อยตามแบบอย่างของสัตว์นั้น จึงไปเก็บ
ข้าวสาละมาไว้คราวเดียว เพื่อแปดวัน แล้วพูดว่า แม้อย่างนี้คิดเหมือนกันท่านผู้
เจริญ เมื่อใด สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นพยายามเก็บข้าวสาละสะสมไว้เพื่อบริโภคกัน
ขึ้น เมื่อนั้นแล ข้าวสาละนั้นจึงกลายเป็นข้าวมีราห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มเมล็ด
บ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกแทน ปรากฏว่าขาดเป็นตอน ๆ (ตั้งแต่นั้น
มา) จึงได้มีข้าวสาละเป็นกลุ่ม ๆ ๆ

[๖๑] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ในครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นพากันมา
จับกลุ่ม ครั้นแล้วต่างก็มาปรับทุกข์กันว่า ดูกรท่านผู้เจริญ เดียวนี้ เกิดมีกรรม
ทั้งหลายอันเลวทรามปรากฏขึ้นในสัตว์ทั้งหลายแล้ว ด้วยว่า เมื่อก่อนพวกเราได้
เป็นผู้สำเร็จทางใจ มีบัตเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้
ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในวิมานนั้นสันกาลยดยาวช้านาน บาง
ครั้งบางคราวโดยระยะยดยาวช้านาน เกิดงวันดินลอยขึ้นบนน้ำ ทวีไปแก่เราทุกคน
งวันดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนพยายามบ้นงวันดินกระทำให้เป็น
คำ ๆ ด้วยมือทั้งสองเพื่อจะบริโภค เมื่อพวกเราทุกคน พยายามบ้นงวันดินกระทำ
ให้เป็นคำ ๆ ด้วยมือทั้งสองเพื่อจะบริโภคอยู่ รัศมีกายก็หายไป เมื่อรัศมีกาย
หายไปแล้ว ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏขึ้น เมื่อดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ปรากฏ
แล้ว ดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏขึ้น เมื่อดวงดาวนักษัตรทั้งหลายปรากฏขึ้นแล้ว
กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏขึ้น เมื่อกกลางคืนและกลางวันปรากฏขึ้นแล้ว เดือน
หนึ่งและกึ่งเดือนก็ปรากฏขึ้น เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนปรากฏขึ้นแล้ว ฤดูและ
บก็ปรากฏ พวกเราทุกคนบริโภคงวันดินอยู่ รับประทานงวันดิน มีงวันดินเป็น
อาหารดำรงชีพอยู่ได้สันกาลช้านาน เพราะมีกรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏ
ขึ้นแก่พวกเรา งวันดินจึงหายไป เมื่องวันดินหายไปแล้ว จึงมีกระบดินปรากฏขึ้น

พระสูตรฉบับปก ทชเนิกาย ปาฎิกวรรค

ระบิตินั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนบริโภคระบิติน เมื่อพวกเรา
 ทุกคนบริโภคระบิตินนั้นอยู่ รับประทานระบิติน มีระบิตินเป็นอาหาร ดำรงอยู่
 ได้สันกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา
 ระบิตินจึงหายไป เมื่อระบิตินหายไปแล้ว จึงมีเครื่องดินปรากฏขึ้น เครื่องดินนั้น
 ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนพยายามบริโภคเครื่องดิน เมื่อพวกเรา
 ทุกคนบริโภคเครื่องดินนั้นอยู่ รับประทานเครื่องดิน มีเครื่องดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่
 ได้สันกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา
 เครื่องดินจึงหายไป เมื่อเครื่องดินหายไปแล้ว จึงมีข้าวสาลีปรากฏขึ้นเองในที่ไม
 ต้องไถ เป็นข้าวที่ไม่ม้รำ ไม่มีแกลบ ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าว
 สาร ตอนเย็นพวกเราทุกคนไปนำเอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น
 ตอนเช้าข้าวสาลีชนิดนั้นห่มเมล็ดสุกกึ่งออกจนแทนที่ ตอนเช้าพวกเราทุกคนไปนำ
 เอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็น ข้าวสาลีชนิดนั้นห่มเมล็ด
 สุกกึ่งออกจนแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย เมื่อพวกเราทุกคนบริโภควัวสาลี
 ชึ่งเกิดขึ้นเองในที่ไม่ต้องไถอยู่ รับประทานข้าวสาลีนั้น มีข้าวสาลีนั้นเป็นอาหาร
 ดำรงอยู่ได้สันกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่
 พวกเรา ข้าวสาลีนั้นจึงกลายเป็นข้าวมีรำห่มเมล็ดบ้าง มีแกลบห่อเมล็ดไว้บ้าง
 เมตันทาเกยแล้วก็ไม่งอกจนแทนที่ ปรากฏว่าขาดเป็นตอน ๆ จึงได้มีข้าวสาลี
 เป็นกลุ่ม ๆ อย่ากระนั้นเลย พวกเราควรรมาแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน
 เสียเถิด ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นแล้ว สัตว์ทั้งหลายจึงแบ่งข้าวสาลี
 ปักปันเขตแดนกัน ๆ

[๖๒] ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่งเป็นคน
 โลก สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอนทเขาไม่ได้ให้มาบริโภค สัตว์
 ทั้งหลายจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว ได้ตัดเดือนอย่างนั้นว่า แน่ะสัตว์
 ผู้เจริญ ก็ท่านกระทำความชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอนท
 เขาไม่ได้ให้มาบริโภค- ท่านอย่าได้กระทำความชั่วช้าเห็นปานนอกเลย ดูกร

อัครกัญญาสูตร

วาเสฏฐะและภราทวาชะ สัตว์ผู้หนึ่งแล รับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว แม้ครั้งที่ ๒... แม้ครั้งที่ ๓ สัตว์นั้นสงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภคนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้หนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ตักเตือนว่า แนะ สัตว์ผู้เจริญ ท่านทำกรรมอันชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเอาส่วนที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภคนั้น ท่านอย่าได้กระทำการอันชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยฝ่ามือ พวกหนึ่งประหารด้วยก้อนดินบ้าง พวกหนึ่งประหารด้วยท่อนไม้ ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ก็นัยเพราะมีเหตุเช่นนั้นเป็นต้นมา การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จึงปรากฏ การตีเตียนจึงปรากฏ การกล่าวเท็จจึงปรากฏ การถือท่อนไม้จึงปรากฏ ครั้นนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างก็ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การตีเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่านี้ใด บาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้จับไล่ผู้ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่ผู้หนึ่ง ดังนั้น ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้น พวกกันเข้าไปหาสัตว์ที่สวยงามกว่า น่าดูน่าชมกว่า น่าเลื่อมใสกว่า และน่าเกรงขามมากกว่าสัตว์ทุกคนแล้ว จึงแจ้งเรื้องกันว่า ข้าแต่สัตว์ผู้เจริญ มาเถิดพ่อ ขอพ่อจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ จงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ จงจับไล่ผู้ควรจับไล่ได้โดยชอบเถิด ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่พ่อ ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ สัตว์ผู้หนึ่งแลรับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว จงว่ากล่าวผู้ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ จับไล่ผู้ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนสัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้า

[๖๓] ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าอันมหาชนสมมติ ดังนั้นแล อัครกัญญา มหาชนสมมติ จึงอุปคตชนเป็นอันดับแรก

พระสุตตันตปิฎก ทงนิกาย ปาฎิกวรรค

เพราะเหตุผู้เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่แห่งเขตทั้งหลาย ดั่งนี้แล อักขระว่า กษัตริย์ กษัตริย์ จึงอุปตชนเป็นอันดับที่สอง เพราะเหตุผู้เป็นหัวหน้ายังชน เหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรม ดั่งนี้แล อักขระว่า ราชา ราชา จึงอุปตชนเป็น อันดับที่สาม ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ด้วยประการดั่งนี้แล การบังเกิดขึ้น แห่งพวกกษัตริย์นั้น มีชนได้ เพราะอักขระรู้กันว่าเป็นของตน เป็นของโบราณ อย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้น จะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือ ไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่ช่นอกไปจากธรรม ดูกรวาเสฏฐะและ ภราทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชนทั้งในเวลา ที่เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ๆ

[๖๔] ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้นแล สัตว์บางจำพวกได้มีความคิดช่นอย่างนี้ว่า พ่อเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การ คิดเตียนจักปรากฏ การกล่าวเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ การจับไล่ จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่านี้ บาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรไปลอยอกุศลกรรมที่ชั่วช้ากันเถิด สัตว์ เหล่านี้พากันลอยอกุศลกรรมที่ชั่วช้าแล้ว ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ เพราะ เหตุที่สัตว์เหล่านี้พากันลอยอกุศลกรรมที่ชั่วช้าอยู่ ดั่งนี้แล อักขระว่า พวก พราหมณ์ ๆ จึงอุปตชนเป็นอันดับแรก พราหมณ์เหล่านั้นพากันสร้างกระท่อมขง มุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า เฟ่งอยู่ในกระท่อมขงมุงและบังด้วยใบไม้ พวกเขา ไม่มีการหุงต้ม และไม่มีการดำข้าว เวลาเย็น เวลาเช้า ก็พากันเที่ยวแสวงหา อาหารตามคามนิคมและราชธานี เพื่อบริโภคในเวลาเย็นเวลาเช้า เขาเหล่านั้น ครั้นได้อาหารแล้ว จึงพากันกลับไปเฟ่งอยู่ในกระท่อมขงมุงและบังด้วยใบไม้ใน ราวป่าอีก คนทั้งหลายเห็นพฤติกรรมของพวกพราหมณ์นั้นแล้วพากันพูดอย่างนี้ว่า พ่อเอ๋ย สัตว์พวกนี้แลพากันมาสร้างกระท่อมขงมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า แล้วเฟ่งอยู่ในกระท่อมขงมุงและบังด้วยใบไม้ ไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการดำข้าว เวลาเย็นเวลาเช้า ก็พากันเที่ยวแสวงหาอาหารตามคามนิคมและราชธานี เพื่อ

อัครัญญสูตร

บริโภคนเวลาเย็นเวลาเช้า เขาเหล่านั้นครั้นได้อาหารแล้วจึงพากันกลับไปเฝ้าอยู่ในกระท่อมขงมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่าอีก ฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุนี้แล อัครว่า พวกเจริญมาน พวกเจริญมาน ดังนี้ จึงอุปตชนเป็นอันดับที่สอง บรรดาสัตว์เหล่านั้นแล สัตว์บางพวกเมื่อไม่อาจสำเร็จมานได้ ทกระท่อมขงมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า จึงเที่ยวไปยังคามและนิคมที่ใกล้เคียงแล้วก็จัดทำพระคัมภีร์มาอยู่ คนทั้งหลายเห็นพฤติกรรมของพวกพราหมณ์นั้นแล้ว จึงพูดอย่างนั้นว่า พ่อเอ๋ย ก็สัตว์เหล่านั้นไม่อาจสำเร็จมานได้ทกระท่อมขงมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า เที่ยวไปยังบ้านและนิคมที่ใกล้เคียง จัดทำพระคัมภีร์ไปอยู่ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ บัดนี้พวกชนเหล่านั้นไม่เฝ้าอยู่ บัดนี้ พวกชนเหล่านั้นไม่เฝ้าอยู่ ดังนี้แล อัครว่า อชฺฌายิกา อชฺฌายิกา จึงอุปตชนเป็นอันดับที่สาม ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็สมัยนั้น การทรงจำ การสอน การบอกมนต์ ถูกสมมติว่าแล้ว มาในบัดนี้ สมมติว่าประเสริฐ ด้วยประการดังกล่าวมานั้นแล การอุปตชนแห่งพวกพราหมณ์นั้นมันไม่ได้ เพราะอัครว่ารู้กันว่า เป็นของดีเป็นของโบราณอย่างนั้นแล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกันจะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่ชงนอกไปจากธรรม ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาทเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายนอก ฯ

[๖๕] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ บรรดาสัตว์เหล่านั้นแล สัตว์บางจำพวกยึดมั่นเมถุนธรรม แล้วประกอบการทำงานเป็นแผนกๆ เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นยึดมั่นเมถุนธรรม แล้วประกอบการทำงานเป็นแผนกๆ นั้นแล อัครว่า เวสุสา เวสุสา ดังนี้ จึงอุปตชน ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังกล่าวมานั้น การอุปตชนแห่งพวกแพศย์นั้นมันไม่ได้ เพราะอัครว่ารู้กันว่า เป็น

อชฺฌายิกา แปลว่า ผู้ไม่เฝ้า หมายความว่า พวกแต่งและสอนพระคัมภีร์

พระวินัยปิฎก ที่กัณเฑาะ ปาฎีกาวรรค

ของดี เป็นของโบราณ อย่างนั้นแล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม ฯลฯ
 ดูกรวาเสฏฐิยะและภารทวาชะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล การอุปคชนแห่งพวก สุนทรนนมขณได้ เพราะอภิกษะทำรู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณ อย่างนั้นแล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม ดูกรวาเสฏฐิยะและภารทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชนทั้งในเวลาที่จะเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลังหน้า ฯ

[๖๖] ดูกรวาเสฏฐิยะและภารทวาชะ มีสมณอยู่ ที่กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง แพศย์บ้าง สุนทรบ้าง ค้ำหนักธรรมของตน จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยประสงค์ว่า เราจักเป็นสมณะ ดูกรวาเสฏฐิยะและภารทวาชะ พวกสมณะจะเกิดมีขึ้นได้ จากวาระหงส์ นั้นแล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม ความจริงธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาที่จะเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลังหน้า ฯ

[๖๗] ดูกรวาเสฏฐิยะและภารทวาชะ กษัตริย์กิด...พราหมณ์กิด...แพศย์กิด...สุนทรกิด...สมณะกิด...ประพฤติกายวุจริต วจทุจริต มโนวุจริต เป็นมีจนาทีฐิยัตถการกระทำด้วยอำนาจมีจนาทีฐิ เพราะยัตถการกระทำด้วยอำนาจมีจนาทีฐิ เป็นเหตุเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย หุคตี วินิปาต นรกะหงส์น ฯ

[๖๘] ดูกรวาเสฏฐิยะและภารทวาชะ กษัตริย์กิด...พราหมณ์กิด...แพศย์กิด...สุนทรกิด...สมณะกิด...ประพฤติกายสุจริต วจสุจริต มโนสุจริต เป็นสัมมาทีฐิยัตถการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทีฐิ เพราะยัตถการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทีฐิ เป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคตโลกสวรรค์ ฯ

อัครกัมมัญสูตร

[๖๘] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์กัต...พราหมณ์กัต...แพศย์กัต...ศูทรกัต...สมณะกัต...มีปรกติกระทำกรรมทั้งสอง [คือสุจริตและทุจริต] ด้วยกาย มีปรกติกระทำกรรมทั้งสองด้วยวาจา มีปรกติกระทำกรรมทั้งสองด้วยใจ มีความเห็นปนกัน บิดถกการกระทำด้วยอำนาจความเห็นปนกัน เพราะขัดถกการกระทำด้วยอำนาจความเห็นปนกันเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ฯ

[๖๙] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์กัต...พราหมณ์กัต...แพศย์กัต...ศูทรกัต...สำรวจกาย สำรวจวาจา สำรวจใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๗ แล้ว ย่อมปรินิพพานในปัจจุบันหนเดียว ฯ

[๗๐] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็บรรดาวรรณะทั้งสี่ วรรณะใดเป็นภิกษุ สันอาสวะแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว วางภาระเสียได้แล้ว ลุถึงประโยชน์ของตนแล้ว หมดเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ วรรณะนั้นปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายโดยธรรมแท้จริง มีชี้นอกไปจากธรรมเลย ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ความจริงธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในประชุมชน ทั้งในเวลาเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลังหน้า ฯ

[๗๑] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้สังกุมารพรหมก็ได้ภาษิตกาถาไว้ว่า

กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุด ในหมู่ชนผู้รุ่งเก็จ
ด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ ฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็คาถานสังกุมารพรหมขับถูกไม่ผิด ภาษิตไว้ถูก ไม่ผิด ประกอบด้วยประโยชน์ มีชีไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เราเห็นด้วย ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ถึงเราก็กล่าวอย่างนี้ว่า-

พระสุตตันตปิฎก ทนนิกาย ปาฎิกวรรค

กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนผู้รังเกียจ
ด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์แล้ว วัสสภะและภราทวาระอิน
ชนชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ฯ

จบ อคัมภีร์สุต ที่ ๔

ภาคผนวก ข.

จุลลสังวัฏฏกถ ๑๑

โลกบัญญัติ

กัปที่กำหนดลงแล้ว คือ อันตรกัป สังวัฏฏกัป กัปที่โลกกำลังสลาย วิวัฏฏกัป กัปที่โลกกำลังกลับคืน กัปที่โลกสลายแล้วกำลังดำรงอยู่ กัปที่โลกกลับคืนแล้วกำลังตั้งอยู่ โลกมีอันตรกัปส่วนหนึ่งกำลังสลาย โลกมีอันตรกัปส่วนหนึ่งกำลังกลับคืน โลกมีอันตรกัปส่วนหนึ่งสลายแล้วกำลังตั้งอยู่ โลกมีอันตรกัปส่วนหนึ่งกลับคืนแล้วกำลังตั้งอยู่ ระยะเวลาตั้งกัปย่อมนั้นที่ ๔ โดยกำหนดพิเศษของระยะเวลานั้น คือ ๗๐๐ ปีที่เหลืออยู่ อันตรกัป (กัปแทรก) ที่เนื่องกับสังวัฏฏกัป ด้วยโรค (โรคนันตรกัป) ด้วยศัตรา (สัตว์นันตรกัป) ด้วยข้าวยากหมากแพง (ทุพภิกขนันตรกัป) ก็แลอันตรกัปที่เนื่องด้วยสังวัฏฏกัปนี้ จักมีด้วยข้าวยากหมากแพง

สมัยกาลที่อันตรกัปที่ ๑ ที่โลกจะสูญสลาย ปรากฏด้วยโรคมีอยู่ ความเจ็บไข้ได้ทุกข์ ทั้งปวงจะแผ่คลุมไปในแผ่นดินทุกส่วน สมัยนั้นหมู่มนุษย์ จะมีอายุน้อย ประมาณ ๑๐ ปี ไม่ดำรงในธรรม มีความกำหนัดคล้ายนิ่งนัก ถูกความโลภอันปราศจากความสมควรครอบงำ มีธรรมที่ผิดจูงไปข้างหน้า ทำแต่กรรมอันเป็นบาปหยาบเข้าชั่วร้าย ไม่กระทำความงามความดี ไม่มีความหวาดกลัวต่อบาปทุจริต ประกอบด้วยกรรมอันเป็นบาปอกุศลต่าง ๆ ไม่งดเว้นจากกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ไม่งดเว้นจากปาณาติบาต จากอกินนาทาน จากกาเมศุสมิฉฉาจาร จากมุสาวาท จากบีชุนาวาจา จากผรุสวาจา จากสัมผัปปลาปะ มีความเพ่งเล็งสมบัติของผู้อื่นมองมูลในจิต มีจิตคิดพยาบาท มีความเห็นผิด ไม่เลื่อมศุบิคารมาตา ไม่เกื้อกูลแก่สมณพราหมณ์ ไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล เพียบพร้อมด้วยกรรมอันเป็นบาปอกุศล กรรมเหล่านี้ที่จะอำนวยผลให้มีอายุน้อย ให้มีโรคมาก ให้มีผิวพรรณทราม ให้มีศักดิ์น้อย ให้เกิดในสกุลต่ำ ให้มีโภคะน้อย ให้มีปัญญาทราม ก็ประกอบด้วยกรรมเหล่านั้น เมื่อมนุษย์ประกอบพร้อมแล้วด้วยกรรมเช่นนั้น ลมก็จะพัดไม่สม่ำเสมอ ฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารโอสถ ไม้เจ้าป่า ก็จะทำให้พืชผลทราม พืชพันธุ์เหล่านั้น จะเสื่อมสีเสื่อมรส เสื่อมความเคิบโต มีโอชาน้อย มีรสน้อย ไม่เพิ่มพูนกำลัง หมู่มนุษย์บริโภคอาหารอันมีโอชาน้อยเหล่านั้น ก็จะพากันเสื่อมอายุ วรณะ ความเคิบโตแข็งแรง แม้ในร่างกายของมนุษย์เหล่านั้น ก็จะมีโรคภัยไข้เจ็บที่ร้ายแรงต่าง ๆ คือโรคเรื้อน โรคกลาก โรคมองคร่อ โรคลมบ้าหมู โรคฝี โลหิตเสีย ติชาน ริดสีดวง เบาหวาน โรคไอ โรคหืด หวัด ไข้พิษ ไข้ซึม หิดคัน หิดเปื่อย กุฑทะรอก ละลอก ลงราก และเป็นโรคต่าง ๆ แม้อย่างใด

อย่างหนึ่ง คนเหล่านั้นถูกโรคอันร้ายแรงนั้นกระทบแล้ว ก็จะถูกอมมนุษย์ทั้งหลายเบียดเบียน จะพากันอาศัยความคิดเห็นที่ประกอบด้วยเรื่องมงคลต้นข้าวต่าง ๆ มาสัตว์มีชีวิต ประเภทต่าง ๆ บุญญาญต่าง ๆ ต้องการความไม่มีโรค ตามที่พระผู้ทรงพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า อาโรคยปรมา ลาภา ลาภทั้งหลาย มีความไม่มีโรคเป็นยอดเยี่ยม เพราะเหตุนั้น แต่ละวันแต่ละคืน ปาณาติ หลายร้อย หลายพัน หลายแสน พากันตายไป นี้เป็นโทษย่อมบังเกิดแก่หมู่มนุษย์ที่เกิดในอंतरกัปโดยธาตุ ข้อนี้เป็นเพราะเหตุแห่งอะไร ข้อนี้เป็นผลแห่งการประพฤติกุศลกรรม ประพฤติไม่สมควร ก็แลสมัยนั้น ธรรมจริยา สมจริยา กุศลจริยา จะเป็นเรื่องหาได้โดยง่ายไม่มีเลย ความสลายไปแห่งกัป ย่อมเป็นไปแก่หมู่มนุษย์ที่เกิดในอंतरกัปโดยธาตุ มนุษย์เหล่านั้นประสบแต่เรื่องที่ไม่ใช่บุญ เบื้องหน้าแต่ความตายเพราะกายแตกย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก โดยมากก็จะมีแต่นรก กำเนิดคิริจฉาน แคนเปรต

มีสมัยที่ชนบททั้งหลายจะสูญหายไปโดยลำดับ หมู่บ้านและตำบลจะยังเหลืออยู่เล็กน้อย สองสามแห่ง สถานที่ส่วนหนึ่งในหมู่บ้านและตำบลนั้น ๆ ตกเป็นของหมู่มนุษย์ที่ไม่ดำรงในธรรม ไปทั้งหมด ผู้ให้ยาแก่คนไข้ทั้งหลายที่ประกอบด้วยกรรมเหล่านั้น ยังมี แต่ผู้ให้ข้าวให้น้ำจะไม่มี เมื่อเป็นเช่นนั้นคนทั้งหลายก็จะพากันตาย อย่างไม่น่าจะตาย ผู้มีชีวิตหลายร้อยหลายพัน หลายแสน ต่างตายไป ๆ นี้ก็เป็นโทษของมนุษย์ที่เกิดในอंतरกัปตามธาตุ ข้อนี้เป็นเพราะเหตุแห่งอะไร ข้อนี้เป็นผลของการประพฤติกุศลกรรม ของการประพฤติกุศลที่ปราศจากความเหมาะสม ของการประพฤติกุศล ก็แลสมัยนั้นการประพฤติกุศล การประพฤติกุศล การประพฤติกุศล ไม่มีที่ทำได้โดยง่ายเลย อาการสลายแห่งกัปกำลังเป็นไปแก่หมู่มนุษย์ที่เกิดในอंतरกัปตามธาตุ มนุษย์เหล่านั้นตั้งอยู่ในกรรมอันมิใช่บุญ ประสบสิ่งที่มีบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ความตาย เพราะกายแตกย่อมเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาตนรกโดยมากย่อมเข้าถึงนรกกำเนิดคิริจฉานและแคนเปรต

มีสมัยกาลที่หมู่บ้านและตำบลจะสูญหายไปโดยลำดับสกุลทั้งหลายจะลดลง เหลืออยู่น้อย สองสามตระกูลส่วนของมนุษย์ที่ประกอบด้วยธรรมในตระกูลนั้น ๆ มนุษย์ทั้งปวงประกอบด้วยกรรม ทำนองนั้น ทำกาลกิริยา จะไม่มีคนหามออกไป ไม่มีคนเผาให้ไหม้ แผ่นดินในที่นั้น จะถูกโครงกระดูกเรียรายแผ่กว้างไปด้วยอาการอย่างนี้ ชีวิตหลายพันหลายหมื่น หลายแสนตายไปตามวันและคืน นี้เป็นโทษย่อมบังเกิดแก่หมู่มนุษย์ที่เกิดในอंतरกัปโดยธาตุ ข้อนี้เป็นเพราะเหตุแห่งอะไร ข้อนี้เป็นผลของการประพฤติกุศลกรรม ของการประพฤติกุศลที่ปราศจากความเหมาะสมของการประพฤติกุศล ก็แลสมัยนั้น การประพฤติกุศล การประพฤติกุศล การประพฤติกุศล ไม่มีที่ทำได้โดยง่าย

เลย อาการสลายแห่งกัปกำลังเป็นไป แก่หมู่มนุษย์ที่เกิดในอंतरกัปตามธาตุ มนุษย์เหล่านั้นตั้งอยู่ แล้วในกรรมอันมิใช่บุญ ประสพกรรมกันมิใช่บุญเป็นอันมาก ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาตนรก โดยมากก็เข้าถึง นรก กำเนิดศิริจจาน เปรตวิสัย

มีสมัยกาลที่สกุลทั้งหลายเสื่อมหายไปโดยลำดับ พวกมนุษย์ย่อมต่างกระจัดกระจายไปด้วย อาการอย่างนี้ พวกมนุษย์ในที่นั้น ๆ ต่างประพฤติธรรมประกอบด้วยกรรมชนิดนั้น เมื่ออंतरกัป นั้น มีเหลืออยู่ ๗ วัน คนที่ตายไปย่อมเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาตนรก ระยะเวลา ๗ ของอंतरกัป ที่ยังเหลืออยู่ใน ๗ วันนั้น คนทำกาลกิริยาโดยมาก คนเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่ยังเหลืออยู่ในที่ไหน ๆ เป็นหญิงก็ดี เป็นชายก็ดี คนเหล่านั้นเป็นเพียงพืช ก็พากันประพฤติธรรมตั้งอยู่ในธรรม พวกอมนุษย์ จะพากันกระทำการคุ้มครองป้องกันรักษาคนเหล่านั้น จัดแจงเป็นอย่างดี ด้วยคิดว่าหมู่คนนั้นอย่าได้ ชาติสิ้นเชื้อสายเสียเลย คนเหล่านั้นครั้นล่วง ๗ วันไปแล้ว พบเห็นกันและกัน ต่างก็ชื่นชมยินดี รักใคร่ ยืนกอดกัน เหมือนญาติที่รักจากไปนานมาพบกัน พึงมีความสุขยืนกอดกันฉันทิ คน เหล่านั้นพบกันแล้วต่างก็มีความสุขแสดงความรักรักยืนกอดกัน ฉันทิ และคนเหล่านั้นต่างก็ร่วม คู่กัน ได้ยินว่า มนุษย์เหล่าใดที่มีอายุ ๑๐ ขวบ จากมนุษย์พวกนั้น พากันบังเกิดในป่า มนุษย์ เหล่านั้น จะมีอายุยืนกว่า มีผิวพรรณผ่องใสกว่า มีฤทธิ์ มีอำนาจมากกว่า อายุของมนุษย์พวก นั้น ประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี อาณิสสส์แม้นี้แลย่อมเกิดแก่หมู่มนุษย์ในอंतरกัปตามธาตุ ชื่อนั้นเป็น เพราะเหตุแห่งอะไร ชื่อนั้นเป็นผลแห่งการประพฤติธรรม ประพฤติชอบ ประพฤติดี คนเหล่านั้น พวกใดประกอบด้วยธรรมอันเป็นกุศล ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก พากันเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คนเหล่านั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้น มาสู่ความเป็น อย่างนี้ ต่างก็เป็นคนเจริญด้วยความรู้ มีความรู้บริสุทธิ์เป็นชนิด คนมีความรู้บริสุทธิ์ มีศีลมีกัลยาณ ธรรม งดเว้นเด็ดขาดจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจจาจาร จากมุสาวาท บิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัสปลลาปะ เป็นคนไม่มีอกิษฌามาก ไม่มีจิตพยาบาท มีความเห็นชอบ ประพฤติเกื้อกูล แก่บิดามารดา สมณพราหมณ์ มีความอ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในสกุล ประกอบด้วยกุศลธรรมต่าง ๆ เทียบพร้อมด้วยการกระทำอันเป็นเหตุให้มีอายุยืน มีโรคภัยไข้เจ็บน้อย มีผิวพรรณงาม บังเกิดใน สกุลสูง มีโภคะมาก มีอำนาจมาก คนเหล่านั้นดำรงตนในกรรมอันเป็นบุญ ประสพบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ความตายเพราะกายแตก พากันกลับเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์นั้นแล ดำรงอยู่ในสุคติโลก สวรรค์นั้นช้านาน

การกำหนดอंतरกัปเป็นปฐมนี้ ย่อมมีภัยเกิดโรครมาก และย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อบุญ ชื่อนี้ท่านกล่าวว่ เป็นข้อสำคัญของการกลับคืน แห่งอंतरกัปครั้งแรก ด้วยประการฉะนี้แล

อนึ่ง มนุษย์อื่น ๆ พวกใด ย่อมเกิดจากพวกมนุษย์ที่มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปีเหล่านั้น จะมีอายุยืนกว่า มีอานุภาพมากกว่า กำหนดของอายุพวกนั้น ประมาณ ๔๐,๐๐๐ ปี อาณิสสเม็นนียอมบังเกิดแก่หมู่มนุษย์ที่บังเกิดในอันตรกัปตามธาตุ มนุษย์เหล่านั้น ประกอบพร้อมด้วยกรรมเช่นนั้น ดำรงอยู่ในกรรมอันเป็นบุญ ประสพบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมกลับเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ มนุษย์เหล่านั้นต่างอยู่ยั่งยืนในที่นั้นตลอดกาลนาน นี้ท่านกล่าวว่า เป็นข้อสำคัญของการกลับคืนแห่งอันตรกัปที่ ๒

อนึ่ง มนุษย์อื่น ๆ เหล่าใดย่อมเกิดจากพวกมนุษย์ที่มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปีเหล่านั้นมนุษย์พวกนั้นมีอายุยืนกว่า มีอานุภาพมาก กำหนดอายุมนุษย์พวกนั้นประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี นี้เป็นอาณิสสที่บังเกิด เรื่องทั้งปวงเหมือนดังที่กล่าวแล้ว มนุษย์พวกนั้นประกอบพร้อมด้วยกรรมเช่นนั้น ดำรงอยู่ในกรรมอันเป็นบุญ ประสพบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมกลับเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดำรงอยู่ในที่นั้นสันกาลช้านาน นี้ท่านกล่าวว่า เป็นข้อสำคัญของการกลับคืนแห่งอันตรกัปที่ ๓

สมัยนั้นหมู่มนุษย์มีอายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี กุมารมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจะมีผิว มนุษย์ในสมัยนั้นมีอาหารทำนองนี้ จึงมีอุจจาระปัสสาวะ มีร้อนมีหนาว ท้องเที่ยวหาเลี้ยงตนตามความต้องการ สมัยนั้นชนบททั้งหลายมีผู้คนคับคั่งแผ่ไปกว้างขวาง มีหมู่บ้านและนิคม ไก่บินตก (บินไม่พินหมู่บ้าน) มีข้าวมาก มนุษย์ในสมัยนั้น ย่อมอาศัยผลแห่งความขยันน้อยก็เป็นอยู่ได้ โดยมากทุกคนเสวยผลแห่งกรรมเก่าเท่านั้น มนุษย์เหล่านั้นเจริญถึงที่สุดแล้ว ย่อมมีอายุเพิ่มขึ้นถึงอสงไขย ๓๐๐ เท่าที่อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ยังไม่ปรากฏ เมื่อใดอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ปรากฏ เมื่อนั้นอายุของมนุษย์เหล่านั้น จะลดลงชั่วละ ๑๐ ปี ๆ เมื่อร้อยปีผ่านไปก็จะลดลงไป ๑๐ ปี ๆ ก็จะถึงสมัยที่มนุษย์พวกนั้นจะมีอายุลดลงมาเพียง ๑๐ ปี อีกรอบหนึ่ง ก็เป็นอันตรกัปช่วงหนึ่ง ซึ่งมีเหมือนตอนก่อน สมัยนั้นก็เป็นสมัยที่อันตรกัปครั้งแรกจะสลาย ปรากฏด้วยศัตรา ชนบททุกหนแห่งจะถูกการฆ่าด้วยการช่มเหงด้วยศัตราและโรคภัย แผ่คลุมไปในปฐพีทุกหนทุกแห่ง แม้ฝูงมนุษย์ ก็จะถูกบีบเบียนพวกมนุษย์ แม้บิดามารดาของมนุษย์พวกนั้น ต่างก็ประกอบด้วยกรรมเช่นนั้น จึงวิวาทกับบุตร แม้บุตรก็วิวาทกับบิดามารดา พี่ชายน้องชาย ก็วิวาทกับพี่สาวน้องสาว พี่สาวน้องสาวก็วิวาทกับพี่ชายน้องชาย เพื่อนกับเพื่อน บริวารกับบริวาร ต่างวิวาทกัน คนเหล่านั้นวิวาทกันแล้ว ต่างก็ต่อสู้เบียดเบียนกัน พระราชาทางตะวันออกก็จะรุกรบกับพระราชาทางตะวันตก พระราชาทาง

ตะวันตกก็รุกรบกับพระราชาทงตะวันออก พระราชาทางใต้กับพระราชาทงเหนือ พระราชาทางเหนือกับพระราชาทงใต้ ก็เป็นอย่างนั้น ต่างหมองหมางกัน ทะเลาะกัน หาเรื่องกันวิวาทกัน ต่างจับไม้พลองจับศัตราก่อเวรกัน พระราชาเหล่านั้นต่างต่อสู้กัน ทำหน้ากันบดขยี้กัน ต่างก่อความพินาศให้กันและกัน ทุกคืนวันชีวิตหลายร้อย หลายพัน หลายแสน ถูกต้อนไปสู่แหล่งฆ่ากัน แม้ข้อนี้ก็เป็นโทษของพวกมนุษย์ที่บังเกิดในอนัตตกับตามธาตุ ข้อนี้เป็นเหตุของอะไร ? ข้อนี้เป็นผลแห่งอธรรมจรรยา วิสมจรรยา อกุศลจรรยา ก็สมัยนั้นธรรมจรรยา สมจรรยา กุศลจรรยา มิใช่จะหาได้ง่าย ๆ เลย

อนึ่ง ความพินาศของโลกนั้น ย่อมมีแก่หมู่มนุษย์ที่เกิดในอนัตตกับตามธาตุ มนุษย์เหล่านั้นตั้งอยู่ในกรรมอันมิใช่บุญ ประสพสภาพมิใช่บุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกพากันเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก โดยมากก็พากันเข้าถึง นรก กำเนิดศิริจฉาน แคนเปรต

มีสมัยกาลที่ตระกูลทั้งหลายเสื่อมสูญไปตามลำดับ ชนบท คาม นิคม ก็เสื่อมสูญไปอย่างนั้น ตระกูลทั้งหลายยังเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อย (เรื่องราวของหมู่มนุษย์ผู้ประกอบด้วยอธรรมเหล่านั้น ตลอดจนทิศหนึ่งในที่นั้น ๆ พึงให้พิสคารด้วยประการทั้งที่กล่าวมาแล้ว) ตระกูลทางตะวันออกของมนุษย์ผู้ประกอบด้วยธรรมอันเป็นบาปชั้นนั้น รุกรานตระกูลทั้งหลายทางตะวันตก ตระกูลทั้งหลายทางตะวันตกก็กลับรุกรานตระกูลทั้งหลายทางตะวันออก ตระกูลทางใต้รุกรานตระกูลทางเหนือ ตระกูลทางเหนือรุกรานตระกูลทางใต้ ต่างฝ่ายเกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน หาเรื่องกัน วิวาทกัน ตีไม้ ตีอศัตรากว่าพันกัน ทำหน้ากัน บดขยี้กัน ยังกันและกันให้ถึงความเดือดร้อน ย่อยยับไปชีวิตหลายร้อย หลายพัน หลายแสน พากันถึงการถูกฆ่า นี้แลเป็นโทษที่บังเกิดแก่หมู่มนุษย์ที่บังเกิดในอนัตตกับตามธาตุ ข้อนี้เป็นเหตุแห่งอะไร เป็นผลแห่งอธรรมจรรยา อสมจรรยา อกุศลจรรยา ก็แลในสมัยนั้น ธรรมจรรยา สมจรรยา กุศลจรรยา เป็นคุณสมบัติที่จะหาได้ง่าย ๆ ไม่มีเลย ความสลายแห่งกบป์ กำลังเป็นไปแก่หมู่มนุษย์ที่เกิดในอนัตตกับตามธาตุ หมู่มนุษย์นั้น ตั้งอยู่แล้วในกรรมอันมิใช่บุญ ประสพกรรมมิใช่บุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก โดยมากย่อมเข้าถึงนรก กำเนิดศิริจฉาน เปรตวิสัย

มีสมัยกาลที่ตระกูลทั้งหลายเสื่อมสูญไปโดยลำดับ พวกมนุษย์ยังมีกระจัดกระจายสองสามกลุ่ม เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย เรื่องราวของหมู่มนุษย์ผู้ประกอบด้วยอธรรมทั่วทิศในที่นั้น ๆ ต่างประกอบด้วยกรรมเช่นนั้น เมื่ออนัตตกับนั้นยังมีวันเหลืออยู่ ๗ วัน มนุษย์จับวัตถุใด ๆ หนุ่ก็ตี ท่อน

ไม้ก็ดี ทุกอย่างจะกลายเป็นศาสตรา มนุษย์เหล่านั้นใช้สิ่งนั้น ๆ ชำพันกัน ทำหั่นกัน บดขยี้กัน
 ยังกินและกันให้ถึงความพินาศย่อยยับไป มนุษย์เหล่านั้นพากันกลัว การฆ่าด้วยศาสตราในที่นั้น ๆ
 พากันเข้าไปสู่ป่าพง สู่ดงไม้ สู่เกาะแก่ง สู่หุบเหว ซ่อนตน ครั้นพบกันและกันต่างก็กระโดดโลดเต้น
 ถูกการฆ่าชู้ตะคอก เหมือนพบเห็นการกระทำของคนฆ่าวัว ฉะนั้น ใน ๗ วันนั้น มนุษย์โดยมาก
 ต้องฆ่าฟันกัน บางพวกบางเหล่ามีเหลืออยู่ในที่ไหน ๆ เป็นหญิงหรือชายก็เป็นเพียงพืช มนุษย์เหล่าใด
 ที่ประกอบด้วยธรรม พวกอมมนุษย์จะจัดการคุ้มครองป้องกันมนุษย์เหล่านั้น ด้วยคิดว่าประชาชน
 หมู่นี้ อย่าสูญพันธุ์เสียเลย ล่วง ๗ วันนั้นไป ความร้ายกาจของมนุษย์เหล่านั้น ก็สงบไป มนุษย์
 ทั้งหลายต่างกลับใจได้ และฝนก็ตกทั่วไป กับก็มีปรากฏ กัลยาณธรรมก็ดำรงคงขึ้นมา ความสว่าง-
 ใสวก็มี สภาพอันมิใช่โรคก็มี ความกรุณาอันใหญ่หลวง จะหยั่งลงแก่มนุษย์เหล่านั้น เมื่อความกรุณา
 อันใหญ่หลวงมีอยู่ เมตตาก็จะมี เมื่อเมตตาที่มีอยู่ ความไม่เบียดเบียนกันก็มี เมื่อความไม่เบียดเบียน
 กันมีอยู่พบเห็นกัน ต่างก็มีความสุขชื่นชม ปฏิบัติต่อกันด้วยความรักเย็นกอดกัน เหมือนพบญาติที่รัก
 ผู้จากไปนาน ฉะนั้น มนุษย์เหล่านั้นก็สำเร็จการอยู่ร่วมกัน กับพวกมนุษย์ที่มีอายุ ๓๐ ปี มนุษย์
 อื่น ๆ ที่เกิดมา จะมีอายุยืนกว่า มีผิวพรรณงามกว่า มีศรัทธามากกว่า มีฤทธิ์มากกว่า มีอานุภาพ
 มากกว่า มนุษย์เหล่านั้น จะมีอายุประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี ก็แลชื่อนี้เป็นอันสงฆ์ยอมบังเกิดแก่หมู่
 มนุษย์ที่เกิดแล้วในอันตรกัปตามธาตุ ชื่อนี้เป็นเหตุแห่งอะไร ชื่อนี้เป็นผลแห่งธรรมจรรยา
 สมจรรยา กุศลจรรยา ที่หมู่มนุษย์เหล่านั้น พากันประกอบพร้อมด้วยกรรมอันเป็นกุศลต่าง ๆ ด้วย
 สุจริตธรรม คือ กายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก ก็พากันเข้า
 ถึงสุคติโลกสวรรค์ หมู่มนุษย์นั้นต่างจตุจากสุคตินั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้ มีธรรมเหล่านั้นอยู่ ก็
 เป็นผู้เจริญตามปกติ เป็นผู้บริสุทธิ์ตามปกติ ทั้งเป็นผู้ประกอบด้วยเผ่าพันธุ์ อันบริสุทธิ์ตามปกติ
 มีศีล มีกัลยาณธรรม งคเวไนจากปาณาติบาต จากอทินนาทาน จากกาเมสุมิฉฉาจาร จากมุสาวาท
 จากปิสุณาวาจา จากผรุสวาจา จากสัมผัปปลาปะ ไม่มีอกิธฉามาก ไม่มีจิตพยาบาท เป็นสัมมาทริฐ
 เกือกุลบิคามารคาสมณะและพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล ประกอบพร้อมกุศลธรรมต่าง ๆ
 อันเป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อมีอายุยืน มีโรคภัยน้อย มีผิวพรรณงดงาม มีกลิ่นหอม มีศรัทธามาก มี
 ตระกูลสูง มีโภคะมาก มีบุญมาก หมู่มนุษย์เหล่านั้นประกอบพร้อมด้วยกรรมทำนองนั้น ดำรงมั่น
 ในบุญ ประสบบุญมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกอีกเล่า ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดำรงอยู่
 ในสุคตินั้นตลอดกาลช้านาน นี้เรียกว่า ข้อสำคัญของการกลับคืนแห่งอันตรกัปอันเป็นส่วนต้น

หนึ่งเล่า หมู่มนุษย์อื่นโดยอมบังเกิดด้วยมนุษย์พวกที่มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปีเหล่านั้น หมู่มนุษย์นั้นจะมีอายุยืนกว่า ฯลฯ มีอานุภาพมากกว่า หมู่มนุษย์นั้นจะมีอายุประมาณ ๔๐,๐๐๐ ปี (เรื่องทั้งปวงเหมือนที่กล่าวแล้ว) หมู่มนุษย์นั้นประกอบพร้อมแล้วด้วยกรรมทำนองนั้น ตั้งมั่นแล้วในบุญ ประสพบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมกลับเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์แน่นอน ย่อมดำรงอยู่ในสุคตินั้น ตลอดกาลยาวนาน นี้เรียกว่า ข้อสำคัญของการกลับคืนแห่งอंतरกัปส่วนที่ ๒

หนึ่งเล่า หมู่มนุษย์อื่นโดย ย่อมบังเกิดด้วยหมู่มนุษย์พวกที่มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปีเหล่านั้นจะมีอายุยืนกว่า ฯลฯ มีอานุภาพมากกว่า หมู่มนุษย์นั้นจะมีอายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี หมู่มนุษย์นั้นทั้งหมดดำรงมั่นในกรรมอันเป็นบุญ ประสพบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมพากันกลับเข้าถึงหมู่สุคติสวรรค์อีก พวกนั้นดำรงอยู่ในสวรรค์นั้นตลอดกาลนาน นี้เรียกว่า ข้อสำคัญของการกลับคืนแห่งอंतरกัปส่วนที่ ๓

สมัยนั้นหมู่มนุษย์มีอายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี กุมารมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงควรมีสามี สมัยนั้นมนุษย์พวกนั้นจะมีอาพาธเหล่านี้ คือ อุจจาระ บัสดาวะ ความหนาว ความร้อน ความหิว อัมพาต ครั้งนั้น บ้านและชนบทจะขยายแผ่ไป หมู่มนุษย์นั้นต่างก็บรรลุนิติภาวะ มีอายุประมาณ ๑๐๐ ปี เป็นไปตลอดระยะเวลาที่ ๑๐ ประการ จะไม่ปรากฏ ก็แล อุกุศลกรรมบถปรากฏแก่หมู่มนุษย์นั้น อายุของหมู่มนุษย์นั้นจะลดลงครึ่งละ ๑๐ ปี ๑๐ ปี ครั้นถึงกำหนด ๑๐๐ ปี จะลดลง ๑๐ ปี เมื่อถึงรอบร้อยปีต่อไป กำหนดอายุเสื่อมถอยไป ๑๐ ปี (ข้อความทั้งปวงก็เป็นดังที่กล่าวไว้ในตอนก่อน)

สมัยกาลที่อंतरกัปตอนที่ ๑ จะปรากฏความสลายไปเพราะทุกข์ภัย เพราะความไม่เจริญของไร่นาที่แห้งแล้ง พืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งปวง ไม้ดอกงาม ความแห้งแล้งแผ่ไปในแผ่นดินทุกส่วน ทุกท้องถิ่น แม้พวกอมมนุษย์ก็พากันเบียดเบียนพวกมนุษย์ สมัยนั้นพวกมนุษย์มีอายุน้อย มีอายุ ๑๐ ปี ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ฯลฯ มนุษย์เหล่านั้นประกอบด้วยกรรมอันเป็นอกุศลอันมีผลทำให้มีอายุสั้นเป็นต้น ฝนไม่ตกตลอด ๒-๓ ปี เมื่อฝนแล้งเสีย ๒-๓ ปี ภัยอาหารก็เป็นสิ่งที่หาได้ยาก ทุกคนต่างดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ความเป็นไปของประชาชนก็มีแต่การใช้กำลัง ขอบแต่เพียงสิ่งที่เป็นอุปการะแก่ชีวิตคืออาหารเป็นประมาณ คนที่มีกำลังจะข่มเหงผู้ที่อ่อนกำลังกว่า แย่งชิงสิ่งของข้าวปลาอาหารมาบริโภค ทุกคนมีแต่ความหิวโหยตกความหิวครอบงำ แต่ละคืนแต่ละวัน ชีวิตนับร้อยเป็นอันมากจะตายไป ฯลฯ โทษแม้นี้จะเกิดขึ้นแก่หมู่มนุษย์ที่บังเกิดในอंतरกัปโดยธาตุ ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุแห่งอะไร ข้อนั้นเป็นผลแห่งธรรมจรรยา วิสมจรรยา อุกุศลจรรยา หนึ่งสมัยนั้น

ธรรมจรรยา สมจรรยา กุศลจรรยา เป็นสภาพที่จะทำได้โดยง่ายเป็นอันไม่มี ความสลายแห่งกัปกำลังเป็นไป แก่หมู่มนุษย์ที่บังเกิดในอंतरกัปตามธาตุ หมู่มนุษย์นั้นดำรงอยู่ในกรรมอันมิใช่บุญ ประสพกรรมมิใช่บุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พวกนั้นเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก โดยมากก็พวกนั้นเข้าถึงนรก กำเนิดกิริจฉาน แตนเปรต

มีสมัยกาลที่ชนบททั้งหลายจะสูญสิ้นไปโดยลำดับ หมู่บ้านและนิคมยังเหลืออยู่สองสามแห่ง เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย ดินแดนส่วนหนึ่งในหมู่บ้านและนิคมนั้น เป็นของหมู่มนุษย์พวกไม่ดำรงในธรรม ฯลฯ ถึงพร้อมด้วยกรรมทั้งหลายเช่นนั้น ฝนจะไม่ตกตลอดเวลา ๔-๕ ปี เมื่อฝนไม่ตกเลยตลอดเวลา ๔-๕ ปี ในสมัยนั้น แม้แต่หญ้าสีเขียว ก็ไม่เป็นสิ่งที่หาได้ง่าย ต้นไม้อื่น ๆ จะมีได้ทีไหนเล่า ชีวิตทั้งหลายมีแต่ความหิว ถูกความหิวครอบงำ ฝูงกา ฝูงแร้ง ฝูงนกเค้า หรือฝูงหมาจิ้งจอก จะถูกฆ่ากิน แต่ละคืนแต่ละวัน ชีวิตนับร้อยเป็นอันมากพวกนั้นตายไป (เรื่องทั้งหมดเหมือนที่กล่าวแล้ว)

มีสมัยกาลที่หมู่บ้านและนิคมทั้งหลายสูญสิ้นไปโดยลำดับตระกูลทั้งหลายจะยังเหลืออยู่สองสามตระกูล เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย ดินแดนส่วนหนึ่งในตระกูลนั้น ๆ เป็นของหมู่มนุษย์นั้นผู้ไม่ประกอบด้วยธรรม ฯลฯ ถึงพร้อมด้วยกรรมทั้งหลายเช่นนั้น ฝนไม่ตกตลอดเวลา ๖ ปี เมื่อฝนไม่ตกตั้ง ๖ ปี น้ำก็จะไม่เป็นสิ่งที่หาได้โดยง่าย แม้ด้วยการพบเห็น การจะใช้น้ำทำประโยชน์จะมีได้แต่ไหน ลำห้วยในที่อื่น ๆ และในมหาสมุทรจะยังมีน้ำอยู่ หมู่มนุษย์ถูกความหิวครอบงำ พวกนั้นฆ่าสัตว์ตัดชีวิตในที่นั้น ๆ จะเป็นฝูงปลา ฝูงเต่า ฝูงจระเข้ ฝูงมังกร กินเป็นอาหาร แต่ละคืนแต่ละวันชีวิตนับด้วยร้อยเป็นอันมาก พวกนั้นตายไป ฯลฯ

มีสมัยกาลที่ตระกูลทั้งหลายสูญสิ้นไปโดยลำดับ หมู่มนุษย์พวกนั้นกระจัดกระจายไปเหมือนที่กล่าวแล้ว ดินแดนส่วนหนึ่งในที่นั้น ๆ เป็นของหมู่มนุษย์ผู้ไม่ประกอบด้วยธรรม ประกอบด้วยกรรมเช่นนั้น อंतरกัปนั้นจะเหลือ ๗ วัน ใน ๗ วันนั้น ชีวิตทั้งหลายจะตายไปโดยมาก บางอาจารย์กล่าวว่า ยังมีเหลืออยู่ในบางแห่ง สตรีหรือบุรุษจะเป็นเพียงพีช (สำหรับสืบพันธุ์) หมู่มนุษย์นั้น หมู่ใดเป็นพวกประกอบด้วยธรรม เทวดาจะบันดาลให้โอชาแทรกซึมทางชุมชนของหมู่มนุษย์นั้น ด้วยคิดว่าหมู่สัตว์นั้น ออย่ามาสูญเสียเลย พอล่วง ๗ วันนั้นไป ความมีภักษาหาได้ยากนั้นของหมู่มนุษย์สงบไป พวกมนุษย์ก็พวกนั้นหลบหนีไป ฝนก็ตก กัปก็ปรากฏ กัลยาณธรรมก็ดำรงด้วยดี ความสว่างสดใสก็มีและมหากรุณาจะหยั่งลงแก่มนุษย์นั้น (ต่างฝ่ายต่างเห็นใจกัน) เมื่อมหากรุณามีอยู่ เมตตา

ก็มี เมื่อเมตตามี ความไม่เบียดเบียนกันก็มี เมื่อความไม่เบียดเบียนกันมี ต่างก็มีความปรารถนา
 คดีต่อกัน ประพฤติต่อกันด้วยความรัก หมู่มนุษย์นั้นต่างยืนสวมกอดกันประหนึ่งว่าพบเห็นญาติผู้เป็น
 ที่รักผู้พลัดพรากจากกันไปเสียนานจนใจ หมู่มนุษย์นั้นเป็นฉันนั้น พบเห็นกันแล้ว ต่างก็มีความสุข
 ประพฤติต่อกันด้วยความรัก ต่างเข้าสวมกอดซึ่งกันและกัน หมู่มนุษย์นั้นต่างก็ร่วมค้อยู่ด้วยกัน
 หมู่มนุษย์ที่เกิดจากหมู่มนุษย์ที่มีอายุ ๑๐ ปี จะมีอายุยืนกว่า มีผิวพรรณกว่า มีศักดิ์กว่า มีฤทธิ์
 มีอานุภาพมากกว่า หมู่มนุษย์นั้นจะมีอายุประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี ชื่อนี้แลเป็นอันสูงส่งของหมู่มนุษย์
 ผู้เกิดในอันตรกัปตามธาตุ ชื่อนี้เป็นเพราะเหตุแห่งกรรมอะไร ชื่อนี้เป็นผลแห่งกรรมจรรยา
 สมจรรยา กุศลจรรยา หมู่สัตว์นั้นได้ประกอบด้วยกรรมอันเป็นกุศลต่าง ๆ คือประกอบด้วยกายสุจริต
 วจีสุจริต มโนสุจริต เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หมู่มนุษย์นั้น จุติ
 จากสวรรค์นั้น มาเป็นมนุษย์อย่างนี้ ก็จะเป็นผู้มีความบริสุทธิ์เป็นปกติ เป็นเผ่าคนที่มีความบริสุทธิ์
 เป็นปกติ มีศีล มีกัลยาณธรรม เว้นเกิดชาติจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จากอกินนาทาน จาก
 กาเมศุมิฉาจาร จากมูสาสวาท จากบิสุณาวาจา จากผรุสวาจา จากสัมผัปปลาปะ ไม่มีอกิษฌามาก
 ไม่มีจิตมุ่งร้าย เป็นสัมมาทิฐิ ประพฤติเกือกุลแก่ บิฑามารคา แก่สมณะ แก่พราหมณ์ อ่อนน้อม
 ต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ประกอบด้วยกรรมเป็นกุศลต่าง ๆ ที่เป็นกรรมอันเป็นไปเพื่อมีอายุยืน มีโรภภัย
 ไข้เจ็บน้อย มีผิวพรรณงดงาม มีศักดิ์มาก บังเกิดในตระกูลสูง มีโภคะมาก มีบุญมาก หมู่มนุษย์
 นั้นประกอบแล้วด้วยกรรมเช่นนั้น ดำรงมั่นในกรรมอันเป็นบุญประสบบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้า
 แต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดำรงอยู่ในสุคตินั้นตลอดกาลยี่ถาวรานาน นี้เรียกว่า
 ข้อสำคัญของการกลับคืนแห่งอันตรกัปข้อที่ ๑

หมู่มนุษย์อันใดที่เกิดจากหมู่มนุษย์ที่มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี หมู่มนุษย์นั้นย่อมมีอายุยืนกว่า
 ๖๖๖ มีอานุภาพมากกว่า หมู่มนุษย์นั้นมีอายุประมาณ ๔๐,๐๐๐ ปี ๖๖๖ หมู่มนุษย์นั้นประกอบด้วย
 กรรมเช่นนั้น ตั้งมั่นในกรรมอันเป็นบุญประสบบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
 ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์อีกนั้นแล ย่อมสถิตอยู่ในสุคตินั้นตลอดกาลยี่ถาวรานาน นี้เรียกว่า ข้อสำคัญ
 ของการกลับคืนแห่งอันตรกัปข้อที่ ๒

หมู่มนุษย์อันใดที่เกิดจากหมู่มนุษย์ที่มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี หมู่มนุษย์นั้นจะมีอายุยืนกว่า ๖๖๖
 มีอานุภาพมากกว่า หมู่มนุษย์นั้นจะมีอายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี ๖๖๖ หมู่มนุษย์นั้นประกอบด้วยกรรม
 เช่นนั้น ดำรงมั่นในกรรมอันเป็นบุญ ประสบบุญเป็นอันมาก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อม

เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์อีกนั้นแล ย่อมสถิตในสุคตินี้ตลอดกาลยี่ดยาวนาน นี้เรียกว่า ข้อสำคัญของ การกลับคืนแห่งอเนกภพข้อที่ ๓

สมัยนั้นหมู่มนุษย์มีอายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี กุมารมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงมีสามีมาได้ สมัยนั้นหมู่มนุษย์มีอาพาธ คือ อุจจาระ ปัสสาวะ หนาว ร้อน โรคอิจฉา โรคอัมพาต สมัย ชนบทแผ่ไปไพศาลไต่บันทก (บันไม่พัน) หมู่บ้านนิคมมีหนาแน่น พื้นหรือต้นไม้มีน้อย มีพืชพันธุ์ ธัญญาหาร บังเกิดมาก หมู่มนุษย์สมัยนั้น ดำรงชีพอาศัยผลแห่งความขยันเป็นส่วนน้อย โดยมาก ทุกคนเสวยผลแห่งกรรมในปางก่อนทั้งนั้น เครื่องอุปโภคทุกอย่างของหมู่มนุษย์นั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ สร้างคุณประโยชน์ให้ทั้งนั้น อายุของหมู่มนุษย์นั้น ถึงที่สุดคามระยะกาลนานถึง อสงไขย ควบ เท้าที่ออกสุทธกรรมผล ๑๐ ประการ ยังไม่ปรากฏ เมื่อออกสุทธกรรมผล ๑๐ ประการปรากฏอยู่ อายุของ หมู่มนุษย์นั้นจะเสื่อมถอยทุกระยะ ๑๐ ปี โดยลำดับ จนถึงกำหนด ๑๐๐ ปี เมื่อถึง ๑๐๐ ปี จะเสื่อม ไป ๑๐ ปี ถึงสมัยที่มนุษย์จะมีอายุน้อยที่สุด คือ มีอายุประมาณ ๑๐ ปี แล

จุลลตวัฏฏกัณฑ์ที่ ๑๑ (ว่าด้วยความเสื่อมและเจริญของภพ) จบ.

สังขยัญญกถาทิ ๑๕

จริงอยู่ อันตรกัป ๑ เป็นกึ่งที่กล่าวมาทั้งหมด อันตรกัป ๘๐ เป็นมหากัป โลกย่อมสลายไปตลอดมหากัป โลกกลับตั้งตลอดกัป โลกสลายไปแล้วตั้งอยู่ตลอดกัป โลกกลับตั้งอยู่ตลอดกัป อสงไขยเป็นระยะเวลาช้านาน กัปสลาย กัปสลายแล้วตั้งอยู่ ตลอดระยะเวลาช้านานคืออสงไขย พระผู้ทรงพระภาคเจ้าตรัสในเรื่องการกลับคืนของโลกอย่างนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อสงไขยของกัป ๔ เหล่านี้ คือ อสงไขยเป็นระยะเวลาช้านานกัปสลายไป ๑ อสงไขยเป็นระยะเวลาช้านานกัปสลายแล้วดำรงอยู่ ๑ อสงไขยเป็นระยะเวลาช้านานกัปกลับคืน ๑ อสงไขยเป็นระยะเวลาช้านานโลกกลับคืนแล้วดำรงอยู่ ๑

เหตุที่ทำให้โลกสลาย ๓ ประการ คือ ไฟเป็นเหตุให้โลกสลาย ๑ น้ำเป็นเหตุให้โลกสลาย ๑ ลมเป็นเหตุให้โลกสลาย ๑ ข้อนี้พระผู้ทรงพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เหตุที่ทำให้โลกสลาย ๓ ประการ คือไฟเป็นเหตุให้โลกสลาย (ไฟประลัยกัลป์) ๑ น้ำเป็นเหตุให้โลกสลาย (น้ำประลัยกัป) ๑ ลมเป็นเหตุให้โลกสลาย (ลมประลัยโลก) ๑

เขตที่จะต้องสลาย มี ๓ เขต คือ อภัสสรพรหมโลก ๑ สุภิกขพรหมโลก ๑ เวทีผลพรหมโลก ๑ ข้อนี้พระผู้ทรงพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เขต ๓ เหล่านี้เป็นแดนสลาย คือ อภัสสรพรหมโลก ๑ สุภิกขพรหมโลก ๑ เวทีผลพรหมโลก ๑ ตอนที่โลกสลายด้วยไฟ สัตว์ทั้งหลายย่อมเข้าถึงหมู่พรหมชั้นอภัสระ ด้วยทุกขิณาน ตอนที่โลกสลายด้วยน้ำ สัตว์ทั้งหลายย่อมเข้าถึงหมู่พรหมชั้นสุภิกขะ ด้วยทุกขิณาน ตอนที่โลกสลายด้วยลม สัตว์ทั้งหลาย ย่อมเข้าถึงหมู่พรหมชั้นเวทีผละ ด้วยจตุตถิณาน

ก็แลการสลายมี ๒ ประการ คือ การสลายของสัตว์ ๑ การสลายของธาตุ ๑ การสลายของสัตว์มี ๑๐ อันตรกัป การสลายของธาตุมี ๑๐ อันตรกัป

มีสมัยกาลที่การสลายครั้งแรกปรากฏ การสลายไปถึงพรหมโลก ชั้นอภัสระ สัตว์ทั้งหลายเข้าถึงหมู่พรหมชั้นอภัสระด้วยทุกขิณาน สมัยนั้นหมู่มนุษย์จะมีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี กุมารมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจะมีสามี สมัยนั้นหมู่มนุษย์มีอาหารทำนองนี้ คือ อุจจาระ ปัสสาวะ หนาว ร้อน ระบาย โรคอัมพาต สมัยนั้นชนบทย่อมมั่งคั่ง มีบ้านนิคม ไก่บินตก (ข้ามไม้พุ่ม) ไม้หรือต้นไม้มีประมาณน้อย ข้าวเปลือกเกิดมาก สมัยนั้นหมู่มนุษย์เลี้ยงชีพอาศัยผลแห่งความขยันเพียงเล็กน้อย

โดยมากทุกคนเสวยผลแห่งกรรม สมัยนั้น ธาตุ ๒ ธาตุ หายไป คือ พยาบาทธาตุและวิหิงสาธาตุ ธาตุ ๒ ธาตุ บังเกิดแทน คือ อภัยบาทธาตุ ๑ อวิหิงสาธาตุ ๑ สมัยนั้นหมู่มนุษย์ยังอกุศลกรรมมถ ๑๐ ประการให้เสื่อมสูญไป ต่างสมทานประพฤติกุศลกรรมมถ ๑๐ ประการ สมัยนั้นหมู่มนุษย์ย่อมมีความปรารถนา พวกหนึ่งในที่ประชุมบ้าง ในถนนหนทางบ้าง ต่างก็พิจารณาทำนองนี้ หมู่มนุษย์ในครั้งก่อน ๆ เป็นอย่างนี้ คือ เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นสภาพก่อเรื่อง มารดา บิดา วิวาทกับบุตร บุตรวิวาทกับมารดาบิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาวน้องสาว ต่างฝ่ายวิวาทกัน วิวาทกับคนรอบ ๆ คน วิวาทกันแล้ว ก็ทุบตีกันด้วยฝ่ามือ ด้วยกำปั้น ขว้างปากกันด้วยก้อนดิน ตีกันด้วยไม้พลอง ฆ่าฟันกันด้วยศาสตรา ด้วยดาบ น้ำติเตียนแท้ กามทั้งหลาย พวกนี้ติเตียน กามทั้งหลาย ประกาศโทษในกามทั้งหลาย หมู่มนุษย์นั้นใส่ใจโทษในกามทั้งหลาย ต่างเห็นโดยรอบในสภาพอันไม่มีวิตก ยังทุติยฉานให้บังเกิดแล้ว ครั้นตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงหมู่เทพชั้นอาภัสระ

สมัยนั้น แม้สัตว์เหล่าใดที่ยังเป็นอยู่ จะเป็นพวกนักมวยหมัดก็ดี นักมวยปล้ำก็ดี นักพ่อนกก็ดี นักกระโดดสูงก็ดี นักตีฟล่องก็ดี นักเพลงปรบไถ่ก็ดี นักเป่าสังข์ก็ดี แม้สัตว์พวกนี้จะมีการพูดกันถึงเรื่องประกอบด้วยโทษในกามทั้งหลายนั้นว่า หมู่มนุษย์ในครั้งก่อน ๆ เป็นอย่างนี้ คือ เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นสภาพก่อเรื่อง ฯลฯ ฆ่าฟันกันด้วยศาสตรา ด้วยดาบ น้ำติเตียนแท้ กามทั้งหลาย พวกนี้ติเตียนกามทั้งหลาย ประกาศโทษในกามทั้งหลาย หมู่มนุษย์นั้นต่างใส่ใจโทษในกามทั้งหลาย พวกนี้เห็นว่าสงบในฉานอันไม่มีวิตก ยังทุติยฉานและตติยฉานให้บังเกิดแล้ว ตายไปย่อมเข้าถึงหมู่เทพชั้นอาภัสระ สมัยนั้นแม้หมู่เทพใด ที่มีใจกรุณา ภายหลังจากนั้นหมู่เทพนั้น จะบ่าวร้องว่า “ท่านผู้บริสุทธิ ท่านทั้งหลายจงบำเพ็ญทุติยฉานอันไม่มีวิตกให้สำเร็จเถิด” หมู่มนุษย์ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ต่างใส่ใจโทษในกามทั้งหลาย พวกนี้เห็นว่าสงบในทุติยฉานอันไม่มีวิตก อยู่ยังทุติยฉานให้เกิดได้แล้ว ตายไปย่อมเข้าถึงหมู่เทพชั้นอาภัสระ แม้พวกเทพชั้นอาภัสระก็จะพากันมา ไม่แสดงตนให้ปรากฏ บ่าวร้องว่า ท่านผู้บริสุทธิ ทุติยฉานอันไม่มีวิตก มีอยู่ พวกท่านจงบำเพ็ญทุติยฉานนั้นให้สำเร็จ หมู่มนุษย์ฟังคำบ่าวร้องของอมมนุษย์ ต่างก็น้อมใจเข้าสู่ความหวาดเสียว พวกนี้ใส่ใจถึงโทษในกามทั้งหลาย เห็นว่าสงบในฉานอันไม่มีวิตก ยังทุติยฉานให้บังเกิดแล้ว ตายไปย่อมเข้าถึงหมู่เทพชั้นอาภัสระ

สมัยนั้นพวกเจ้าลัทธาธิ (ติฏฐกร) บังเกิดขึ้น พวกเจ้าลัทธาธินี้จะยังตระกูลทั้งหลายรอบ ๆ ทั้งสิ้นให้บวช พวกเจ้าลัทธาธินี้มีนักบวชหลายร้อยเป็นบริวาร จาริก สุ่มบ้านจากบ้าน สุ่มนิคมจากนิคม สุ่มชนบทจากชนบท ถ้อยคำที่นับว่าธรรมแม่ของพวกเจ้าลัทธาธินี้ ประกอบด้วยเรื่องของทุติยฉานนั้น

อย่างนี้ว่า หมู่มนุษย์ในครั้งก่อน เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นตัวก่อเรื่อง บิดามารดาวิวาท กับบุตร ฯลฯ ชำพันกันด้วยศาสตรา ด้วยดาบ นาคีเตียนแท้ กามทั้งหลาย หมู่มนุษย์พากันดิเคียน กามทั้งหลาย ใสใจถึงโทษในกามทั้งหลาย เห็นว่าสงบในฉนอันไม่มีวิตก ยังทุกข์ฉนให้บังเกิดแล้ว ตายไปย่อมเข้าถึง หมู่เทพชั้นอาภัสระ พวกนั้นจะมีความคิดอย่างนี้ว่า แม้พวกเราเกิดกับสัตว์หลาย ในที่เหมือนกัน พวกนั้นได้รับความสุขความสดชื่นแล้ว ก็ตาย คือ จุติจากอภัพนั้น มาสู่ความ เป็นอย่างนี้ (มาเกิดเป็นมนุษย์) ยังคงฝังใจถึงโทษในกามทั้งหลายอยู่ เห็นว่าสงบในฉนอันไม่มี วิตกเป็นปรกติอยู่ จึงยังทุกข์ฉนให้บังเกิดได้แล้วตายไป พากันเข้าถึงหมู่เทพชั้นอาภัสระ

พวกมนุษย์ชาวทวีปอมรโคยาน ชาวทวีปบุพพิเทหะ ต่างยังความปรารถนาในทุกข์ฉนอันไม่มีวิตกนั้นนั้นแลให้บังเกิดขึ้นต่างกับบรรลุ เพราะเหตุที่นั้นนั้นแล พวกใดที่ให้บังเกิดในโลกนี้ยัง ไม่ได้ ก็จบบรรลุได้จากเหตุที่เหมือนกัน (คือจะยังความปรารถนาในทุกข์ฉนให้บังเกิดขึ้นแล้ว ก็ บรรลุได้เหมือนกัน) พวกมนุษย์ชาวทวีปอุตตรกุรุ ที่ตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ยังความ กลัวในโทษกามทั้งหลายนี้ให้เกิดขึ้น ก็พากันบรรลุได้ เพราะเหตุที่เหมือนกัน พวกมนุษย์ทุกทวีป พากันบรรลุทุกข์ฉน เทพชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามะ ชั้นกุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้น ปรนิมมิตวสวัตตี ชั้นพรหมปารีสัชชะ ชั้นพรหมปุโรหิตะ ชั้นมหาพรหม พวกเทพที่จัดในหมู่ พรหม ต่างก็ยังทุกข์ฉนนั้นให้บังเกิดในภพนั้น พากันไปเกิดในชั้นพรหมอาภัสระ

มีสมัยกาล ที่นรกว่าง กำเนิดศิริจฉนว่าง แฉนเปรตว่าง อสุรกายว่าง ชมพูทวีปว่าง อมรโคยานทวีป บุปพิเทหะทวีป อุตตรกุรุว่าง ชั้นจาตุมหาราชว่าง ชั้นดาวดึงส์ว่าง ชั้นยามะ ชั้นกุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ชั้นพรหมปารีสัชชะ ชั้นพรหมปุโรหิตะ ชั้นมหาพรหม ว่างตลอด เป็นสมัยที่โลกธาตุนับพัน มีท้าวมหาพรหมเหลืออยู่องค์เดียว

ความสลายแห่งกัป ๗ ย่อมมี อันตรกัป ๑๐ ที่สิ้นไปแล้วย่อมมี ด้วยเหตุประมาณเท่านี้

มีสมัยกาลที่ความสลายแห่งกัประยะที่ ๒ จะปรากฏ สมัยนั้นฝนจะไม่ตกตลอดกาลช้านาน หยาดน้ำไม่ตกต้องเลย พระผู้ทรงพระภาคเจ้าครัสไว้อย่างนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มีสมัยกาลที่ฝนไม่ตก เลยตลอดกาลช้านาน หยาดน้ำไม่ตกต้อง (แผ่นดิน) เมื่อฝนไม่ตก หยาดน้ำไม่ตกต้องตลอดกาลช้านาน พวกพืชที่ปลูกกันในบ้านคองหญารุก และต้นไม้เจ้าป่าที่มีอยู่ ก็จะถูกเผาแห้งไป ภิกษุทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่เป็นจริงอย่างนี้ หมู่มนุษย์เป็นสภาพชั่วคราวจะไม่แตกสลายอย่างนี้ ละหรือ จะต้องแก่ไร้ที่ค้ำคาน ไร้ที่หลบซ่อน ไร้ที่พึ่ง ไม่มีสิ่งที่จะเป็นที่พึ่ง ภิกษุทั้งหลาย เพียง เท่านั้นก็พอทีเดียว เพื่อจะเบือนหน้าในสังฆารทั้งปวง พอเพื่อจะกลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ๆ มี

สมัยกาลที่ล่วงไปแห่งเวลายืดยาวนาน ดวงอาทิตย์ที่สองจะปรากฏในโลกภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ ดวงอาทิตย์ที่สองปรากฏในโลก บ่อน้ำ แม่น้ำน้อยทั้งหลายย่อมถูกเผาเหือดแห้งหายไปไม่มีน้ำอยู่เลย ภิกษุทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ เหตุที่เป็นอย่างนี้ ก็เพียงพอทีเดียว เพื่อความเบื่อหน่าย ในสังฆารทั้งปวง พอเพื่อความคลายกำหนด พอเพื่อหลุดพ้น ภิกษุทั้งหลาย มีสมัยกาลที่ล่วงไปแห่ง เวลายืดยาวนาน ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๓ ย่อมปรากฏในโลกเพราะเหตุที่ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๓ ย่อมปรากฏ ในโลก เพราะเหตุที่ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๓ ปรากฏ แหล่งน้ำที่ลึก ย่อมเหือดแห้งหายไป ภิกษุทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ เหตุที่เป็นอย่างนี้ นี้ก็เพียงพอทีเดียว เพื่อความเบื่อหน่ายในสังฆารทั้งปวง พอเพื่อความคลายกำหนด พอเพื่อหลุดพ้น ภิกษุทั้งหลายมีสมัยกาลที่ล่วงไปแห่งเวลายืดยาวนาน ดวง อาทิตย์ดวงที่ ๔ ปรากฏในโลก เพราะเหตุที่ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๔ ปรากฏ แม่น้ำสายใหญ่ๆ มีน้ำลึก มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวเพิ่มน้ำในมหาสมุทรให้เต็มเปี่ยม จะเหือดแห้งหายไปไม่มีน้ำอยู่ ภิกษุทั้งหลาย สังฆารทั้งปวงไม่เที่ยงอย่างนี้ ฯลฯ มีสมัยกาลที่ล่วงไปแห่งเวลายืดยาวนาน ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๕ ปรากฏ ในโลก เพราะเหตุที่ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๕ ปรากฏ มหาสมุทรแม้จะมีน้ำไหลไปได้ถึง ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐, ๓๐๐, ๕๐๐, ๑,๐๐๐, ๒,๐๐๐, ๓,๐๐๐, ๕,๐๐๐ ๒๕,๐๐๐, ๕๐,๐๐๐, ๖๐,๐๐๐ โยชน์ น้ำทั้งหลายย่อม ถึงความสิ้นไป มีสมัยกาลที่น้ำในมหาสมุทรลึก ๗ ชั่วโมง จะลดลงเพียง ๖ ชั่วโมง ๕ ชั่วโมง ๔ ชั่วโมง ๓ ชั่วโมง ๒ ชั่วโมง ๑ ชั่วโมง ฯลฯ แม่น้ำที่เคยลิก ๗ ชั่วโมง จะลดลง ๖ ชั่วโมง ๕ ชั่วโมง ๔ ชั่วโมง ๓ ชั่วโมง ๒ ชั่วโมง ๑ ชั่วโมง ฯลฯ มีน้ำประมาณเพียงคอบ้าง เพียง รักแร้บ้าง เพียงนมบ้าง เพียงท้องบ้าง เพียงสะเอวบ้าง เพียงขาบ้าง เพียงเข่าบ้าง เพียงแข้งบ้าง เพียงข้อเท้าบ้าง มีสมัยที่น้ำในมหาสมุทรนี้จะไม่มี แม้จะหยั่งถ้วยช้อนว ภิกษุทั้งหลาย สังฆารทั้ง- หลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายสังฆารทั้งหลาย ไม่น่าชื่นใจอย่างนี้เป็นสิ่งชั่ว- ครั่งคราว เป็นสิ่งแตกสลาย เป็นสภาพเสื่อมโทรม ยึดเป็นที่ค้ำคานไม่ได้ ยึดเป็นที่หลบเร้นไม่ได้ ยึดเป็นที่พึ่งไม่ได้ ไม่มีสภาพที่จะเป็นที่พึ่ง ภิกษุทั้งหลายเพียงนี้ก็เพียงพอเพื่อเบื่อหน่ายในสังฆาร ทั้งปวง พอเพื่อคลายกำหนด พอเพื่อหลุดพ้น

ภิกษุทั้งหลายมีสมัยกาลที่ล่วงไปแห่งเวลายืดยาวนาน ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๖ ปรากฏในโลก เพราะเหตุที่ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๖ ปรากฏ มหาปรุพื้น มหาสมุทรนี้ ขุนเขาสุเมรุนี้ จะบังหวนควัน ก่อน มีควันมีถกคลุม เหมือนกับควันที่เป็นกลุ่มขึ้นมาก่อนจากเขาเผาหม้อฉะนั้น ภิกษุทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลายมีสมัยกาลที่ล่วงไปแห่งเวลายืดยาวนาน ทวงอาทิศยดวงที่ ๗ ปรากฏในโลก เพราะเหตุที่ดวงอาทิศยดวงที่ ๗ ปรากฏ มหาปรุพิน มหาสมุทรนี้ ชุนเขาสุเมรุนี้ ถูกกองเพลิงใหญ่ ครอบคลุมลูกโพลงเป็นเปลวอันเดียวกัน ลูกโหม้ตลอดกาลช้านาน เมื่อชุนเขาสุเมรุถูกเพลิงกองใหญ่ เผาไหม้อยู่ตลอดกาลยาวนาน ยอดเขาที่สูง ๑๐๐ โยชน์ก็ถึง ๒๐๐ โยชน์ก็ถึง ๓๐๐ โยชน์ก็ถึง ๔๐๐ โยชน์ก็ถึง ๕๐๐ โยชน์ก็ถึง ก็สลายละลายไป เตโชธาตุในภูเขาสุมะรุอันเป็นภายนอก ย่อมกำเริบ แผ่นดินนี้ ร้อนไปทั่ว มีเพลิงลุกไปทั่ว มีเพลิงรุ่งโรจน์ไปทั่ว แผ่นน้ำที่อยู่ภายใต้ (น้ำรองแผ่นดิน) ก็ระเหยไป เหมือนน้ำมีประมาณน้อย ที่ระเหยจากภาชนะสำริดที่ถูกเพลิงเผาลูกโพลงรุ่งเรือง โดยพลันที่เกี่ยว ฉนโต แผ่นดินนี้ ร้อนรุ่ม เพลิงลุกโพลง รุ่งโรจน์ แผ่นน้ำที่อยู่ภายใต้ ก็ระเหยเหือดแห้งไป ฉนนั้น ถ้าและเขม่าของเนยใส และของน้ำมันที่ถูกเผาไหม้ ย่อมไม่ปรากฏฉนโตถ้าและเขม่าของ แผ่นดินนี้ ของมหาสมุทรนี้ และของชุนเขาสุเมรุนี้ ที่ถูกกองเพลิงใหญ่เผาไหม้ครอบคลุมแล้วเผา ไหม้อยู่ตลอดกาลช้านาน ย่อมไม่ปรากฏฉนนั้น กองแผ่นดินหายไป แผ่นน้ำหายไป กองไฟหายไป กองลมหายไป ที่ตั้งของพรหมถูกเพลิงไหม้ แม้พรหมวิมานก็ถูกเพลิงไหม้ และพรหมวิมานเหล่านั้น อันความเป็นใหญ่แห่งกรรมนั้นสงเคราะห์แล้ว ย่อมอันตรธานไป ทั้งเพลิงดับไป แม้พรหมวิมาน อันไพบุลย์ใหญ่โต เป็นวิมานแพรวพราวสวยงาม น่าดู ย่อมมอดไหม้ไป ทั้งที่ตั้งแห่งพรหมโลก ทั่ว ขอนี้เป็นธรรมคาแต่โบราณของที่ตั้งแห่งพรหมโลกนี้

ความสลายแห่งธาตุ ย่อมมีด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อันตรกัปปเป็นอันผ่านไปแล้ว ด้วยเหตุ เพียงเท่านั้น อันตรกัปป ๒๐ ด้วยกับอื่น ๆ เหล่านี้ เป็นระยะที่ว่างเปล่า มีคณน คำรงอยู่ไม่มีอะไร บัดนี้

มีสมัยกาลที่โลกกลับตั้งใหม่ ก็เป็นธรรมคา ที่โลกเมื่อกลับตั้งใหม่ สัตว์ใดที่สั่งสมกรรม อันจะเป็นไปพร้อมเพื่อเป็นมหาพรหม พรหมวิมานที่ตั้งอยู่แล้วในภพก่อนของสัตว์นั้น ก็รวบรวม รูปขันธ์คือ มหาภูตรูปทั้ง ๔ ปรากฏ เป็นวิมานชาว่องงคองงามน่าดู น่าพอใจ ยังใจให้รื่นรมย์ รุ่งเรือง ตั้งอยู่กรรมอันเป็นไปเพื่อการได้รับฐานะที่สัตว์ผู้นั้นสั่งสมไว้แล้ว และกรรมนั้นเป็นเหตุและเป็นกรรมอันเป็นอธิปไตย เพราะมีกรรมนั้นเป็นปัจจัยแห่งรูปขันธ์ คือมหาภูตรูปทั้งสี่ วิมานอัน เป็นสถานของท้าวมหาพรหม มีเหตุมีปัจจัย ย่อมปรากฏอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ ขอนี้เป็นธรรมคา แต่โบราณ วิมานของพรหมนั้น ไพบุลย์ใหญ่แพรวพราว งคองงาม น่าดู ย่อมเกิดขึ้น และสถานที่ ตั้งแห่งพรหมโลก ของพรหมก็บังเกิดขึ้น ทั่วทิศทั้ง ๔

มหาพรหมนั้น ยังความกลดกกลมในพรหมโลกนั้นให้เกิดขึ้น เมื่อความกลดกกลมเกิดแล้ว โทษก็เกิดขึ้นมหาพรหมนั้น สถิตในพรหมโลกนั้นตลอด ๑๐ อันตรกัป มีบิบัติเป็นภักษา มีบิบัติเป็นอาหาร เป็นมโนมัย มีรัศมีแผ่ออกเอง สถิตอยู่เป็นสุข ครั้น ๑๐ อันตรกัปผ่านไปแล้ว มหาพรหมนั้นเกิดค้นหา เกิดความไม่รื่นรมย์ มีความตั้งใจว่า “โอหนอ แม่สัตว์อื่น ๆ ก็พึงเกิดในโลกนี้” ครั้งนั้นสัตว์พวกอื่น จูติจากพบเคิม เพราะสันอายุ หรือเพราะสันบุญ เข้าถึงความเป็นสหายกับมหาพรหมนั้น ไม่เห็นสัตว์อื่น ๆ ในที่นั้น เห็นแต่สัตว์ผู้เกิดก่อนผู้เดียว สัตว์ (ที่เกิดภายหลัง) เหล่านี้ ต่างก็มีความคิดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญแล เป็นพรหมของเรา เป็นผู้สร้างเป็นผู้บันดาล เป็นผู้ประเสริฐที่สุด เป็นผู้จัดแจง เป็นใหญ่ เป็นบิดาแห่งสัตว์ที่เป็นแล้ว และกำลังจะเป็น ก็แลพวกเราเป็นพวกที่ท่านผู้เจริญ ผู้เป็นพรหม บันดาลแล้ว เพราะเหตุว่าเราเห็นท่านเกิดอยู่ก่อนแล้ว ในที่นี้ พวกเราเกิดในที่ภายหลัง แม้ท่านผู้เจริญผู้นั้น ก็มีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเป็นพรหม เป็นผู้สร้าง เป็นผู้บันดาล เป็นผู้ประเสริฐที่สุด เป็นผู้จัดแจง เป็นใหญ่ เป็นบิดาของสัตว์ที่เป็นแล้ว และกำลังจะเป็น แลพวกเราเป็นพวกที่ท่านผู้เจริญผู้เป็นพรหม บันดาลแล้ว เพราะเหตุว่าเราเห็นท่านเกิดอยู่ก่อนแล้วในที่นี้ พวกเราเกิดในที่ภายหลัง แม้ท่านผู้เจริญผู้นั้น ก็มีความคิดอย่างนี้ว่า เราเป็นพรหม เป็นผู้สร้าง เป็นผู้บันดาล เป็นผู้ประเสริฐที่สุด เป็นผู้จัดแจง เป็นใหญ่ เป็นบิดาของสัตว์ที่เป็นแล้ว และกำลังจะเป็น ก็แลห่มุสัตว์นี้ เราเนรมิต เพราะเรามีความตั้งใจก่อนว่า” โอหนอ สัตว์แม่อื่น ๆ พึงบังเกิดในที่นี้ สัตว์เหล่านี้ก็มาเกิดแล้วในที่นี้ เราจึงพบสัตว์เหล่านี้” หนึ่งเล่า สัตว์ผู้เกิดก่อนนี้ ย่อมมีอายุยืนกว่า มีผิวพรรณผ่องใสกว่า มีศักดิ์มากกว่า มีฤทธิ์มีอำนาจมากกว่า สัตว์ (ผู้เกิดทีหลัง) เหล่านี้ สัตว์ (ผู้เกิดทีหลัง) เหล่านี้ ย่อมมีอายุน้อยกว่า มีผิวพรรณทรมานกว่า มีศักดิ์น้อยกว่า มีฤทธิ์มีอำนาจน้อยกว่า สัตว์ (ผู้เกิดก่อน) เหล่านี้ วิมานย่อมเรียงรายไปในพรหมโลกนั้น ย่อมมีเทพเคลื่อนกล่นไป มีเทพมาก

อนึ่ง ข้อนี้ก็เป็นธรรมคา กล่าวคือ เมื่อโลกกลับคืนมา เพราะรูปขันธ์ คือมหาภูตรูปทั้ง ๔ รวมตัวกัน วิมานอันเป็นที่ตั้งของพวกพรหมเฉพาะคนหนึ่ง ย่อมปรากฏมี เป็นวิมานชาว่อง มีรูปทรงงามนำคู่สวยงาม ยังใจให้รื่นรมย์ แพรวพราวตั้งอยู่ ก็และกรรมอันเป็นไปเพื่อได้รับฐานะ เป็นกิจที่สัตว์เหล่านี้ เข้าไปสั่งสมไว้แล้ว วิมานเหล่านี้จึงปรากฏมี เพราะรูปขันธ์คือ มหาภูตรูปทั้ง ๔ รวมตัวกันเข้า การรวมตัวกันของรูปขันธ์ มีเหตุ มีปัจจัย มีกรรมเป็นอธิปไตย วิมานของพรหมเหล่านี้ มีเหตุ มีปัจจัย ย่อมปรากฏมีเหมือนแต่ก่อนด้วยประการฉะนี้

ข้อนี้ก็เป็นธรรมคา ที่วิมานเหล่านี้จะเรียงรายไป มีเทพเคลื่อนกล่น มีเทพมาก

ข้อ ๕๔ เป็นธรรมคาถาที่เมื่อโลกกลับคืนมา เพราะรูปขันธ์คือมหาภูตรูปทั้ง ๔ รวมตัวกันเข้า วิมานทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งของพวกเทพ พรหมปาริสุทธิ พรหมบุโรหิต ย่อมปรากฏมี เป็นวิมาน ขาวผ่อง ฯลฯ ก็แลกรรมอันเป็นไปได้รับฐานะ เป็นกิจที่เทพเหล่านั้นเข้าไปสัมผัสไว้แล้ว วิมาน เหล่านั้นจึงปรากฏมี เพราะรูปขันธ์คือ มหาภูตรูปทั้ง ๔ รวมตัวกัน การรวมตัวกันของรูปขันธ์ คือ มหาภูตรูปทั้ง ๔ มีเหตุ มีปัจจัย มีกรรม เป็นอธิปไตย วิมานเหล่านั้น อันเป็นที่ตั้งของพวกเทพ พรหมบุโรหิต มีเหตุ มีปัจจัย ย่อมปรากฏมีเหมือนแต่ก่อนอย่างนี้ด้วยประการฉะนี้ ข้อ ๕๕ เป็น ธรรมคาถา ที่วิมานเหล่านั้นจะเรียงรายไป มีเทพเกลื่อนกล่น มีเทพมาก

ข้อ ๕๖ เป็นธรรมคาถา ที่เมื่อโลกกลับคืนมา เพราะรูปขันธ์ คือ มหาภูตรูปทั้ง ๔ รวมตัว กันเข้า สถานที่ตั้งของพวกเทพชั้นปรินิรมิตวสวัตติ ชั้นนิมมานรดี ชั้นดุสิต ชั้นยามะย่อมปรากฏมี วิมานเหล่านั้น สำเร็จด้วยทอง สำเร็จด้วยเงิน สำเร็จด้วยไพฑูริย์ สำเร็จด้วยแก้วผลึก มีรูปทรง สวยงาม น่าดู น่าพอใจ ยังใจให้รื่นรมย์ แพรพราวตั้งอยู่ กรรมทั้งหลายอันเป็นไปเพื่อการ ได้รับฐานะ อันหมั่งสัตว์เหล่านั้น เข้าไปสัมผัสไว้แล้ว และวิมานเหล่านั้น ย่อมปรากฏมีเพราะรูปขันธ์ คือ มหาภูตรูปทั้ง ๔ รวมตัวกัน การรวมตัวกันของรูปขันธ์ คือมหาภูตรูปทั้ง ๔ มีเหตุ มีปัจจัย มีกรรมเป็นอธิปไตย วิมานอันเป็นสถานที่ของพวกเทพชั้นปรินิรมิตวสวัตติ ฯลฯ ชั้นยามะ มีเหตุ มีปัจจัย จึงปรากฏมีเหมือนแต่ก่อนอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ ข้อ ๕๗ เป็นธรรมคาถาที่วิมานเหล่านั้น จะเรียงรายไป มีเทพเกลื่อนกล่น มีเทพมาก

ข้อ ๕๘ เป็นธรรมคาถา ที่เมื่อโลกกลับคืนมา พวกเทพชั้นยามะ ย่อมระลึกถึงเรื่อง นี้ ได้เปรียบเหมือนคนนอนหลับแล้วกลับตื่น ฟังระลึกถึงความฝัน หรือท่านผู้มีฤทธิ์ระลึกถึงสถานที่ที่ อยู่ประจำในชาติก่อนได้ฉันทใด พวกเทพชั้นยามะ ย่อมระลึกถึงเรื่องนี้ได้ฉันทนั้น พวกเทพชั้นยามะ นั้น ได้มีความคิดกันว่า “พวกเราจะพากันไปสู่ประเทศนั้น จักพิจารณาดู” เพราะเหตุนี้จึงพากันมา ในประเทศนี้พากันไปเที่ยวเป็นหมู่ๆ ต่างพูดกันว่า ตรงนี้ได้มีขุนเขาสิเนรุ ตรงนี้ได้มีเทพนครชื่อ สุทัตตะ สวณันทวัน สระโบกขรณีนิันทา สวณจิตรลดาวัน สระโบกขรณีจิตกา สวณปารุสกัน สระโบกขรณีชื่อปารุสกา สวณมิสกัน สระโบกขรณีมิสกา ต้นทองกลางไบมนปาริฉัตตะกะ บันฑุ- กัมพลคิลลา เทวสภาสุธัมมา ในระหว่างมหาสมุทรได้มีภูเขายุกนธร แม่น้ำยุกนธร ภูเขาอิสิธร แม่น้ำอิสิธร ภูเขาการวิก แม่น้ำการวิก ภูเขาสุทัตตะ แม่น้ำสุทัตตะ ภูเขาอัถกัณเฑ แม่น้ำอัถกัณเฑ ภูเขาวิณฎิกะ แม่น้ำวิณฎิกะ ภูเขาเนมินธระ แม่น้ำเนมินธรา ตรงนี้ได้มีสมุทรถ้ำนอก และเกาะ คือ เกาะใน ระหว่าง เกาะจักรวาล ภูเขาจักรวาล น้ำเป็นส่วนหนุนประเทศเหล่านั้น ลมเป็นส่วน

อุ่มน้ำนั้นไว้ ลมนั้นแลเป็นที่อาศัยของลมนั้น โดยการบังเกิดโดยการพัดผันถึงที่สุดโดยการพัดไป พัดมา โดยส่วนหนา ลมหนา ๔๘๐,๐๐๐ โยชน์ วัดโดยทางตรง ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์ วัดโดยรอบ ๓,๖๐๐,๓๕๐ โยชน์

อนึ่ง ฝนตกลงเริ่มแรก บนยอดเขาภูคนธรนั้น หลังเมื่อกฝนลงมาขนาดเท่าผลมะขาม บ้อม หลังน้ำเป็นสายธารลงมาเป็นอันมาก หลายร้อยหลายพัน หลายแสน ลมทั้งหลายที่ชื่อว่า ปเวสกะ (แทรกเข้าไป) ย่อมพัดไปโดยรอบกองน้ำนั้น ลมเหล่านั้นอุ่มน้ำไว้ เพิ่มทวีขึ้น เมื่อใดเพิ่ม ขึ้นแล้วประกอบด้วยการพัดไปมา ถึงขนาดสุดยอดแล้ว วัดโดยความหนา ๔๘๐,๐๐๐ โยชน์ วัดโดย ตรง ๑,๒๐๒,๔๕๐ โยชน์ วัดโดยรอบ ๓,๖๑๐,๓๕๐ โยชน์ เบื้องบนของกองน้ำที่ลุ่มอุ่มไว้นั้น มีแผ่นดินชื่อว่า มหารสาก่อตั้งก่อน ก่อตัวอยู่กับที่เป็นแผ่นดินเป็นแผ่นดินอ่อนนุ่มน้ำรินรมย์เต็ม ขึ้น เมื่อใดเต็มทั่วไปถึงจุดขนาดเต็มเต็มที่แล้ว วัดโดยส่วนหนา ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ วัดโดยทางตรง ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์ ยิ่งภูเขาทั้งหลายได้เกิด คือให้ภูเขาอินทริเกิดขึ้น ให้ขราทกสีทา ขราทก บรรพต สุกตสีทา สุกตบรรพต อัสกัณณสีทา อัสกัณณบรรพต วินตกสีทา วินตกบรรพต เนมินทรสีทา เนมินทรบรรพต ก่อตัวขึ้น ให้สมุทรรายนอกเกิด ยังจักรวาลบรรพตในทวีป (นี้) และทวีปอื่น ก่อตัวขึ้น ลมพวกหนึ่งเป็นวงกลมพัดไป ลมพวกหนึ่งเป็นสี่เหลี่ยม ลมพวกหนึ่งเป็น ลมเกวียนหยุก ลมพวกหนึ่งเป็นลมกึ่งวงกลม ในทวีปปัพพิเทหะ ลมพัดเป็นวงกลมในทวีปอมร- โคยาน ลมพัดกึ่งวงกลม ในทวีปอุตตรกุรุลมพัดเป็นสี่เหลี่ยมในชมพูทวีปพัดเป็นลมเกวียนหยุก (พัดเป็นรูปเกวียน) ในที่ใดลมพัดเวียนรอบสม่าเสมอ ในที่นั้นย่อมมียอดภูเขา ในที่ใดลมพัดแรง จัก ในที่นั้นก็มีปล่อง ในที่ใดลมพัดเวียนรอบอย่างสม่าเสมอ แล้วไปรวมลงเป็นอันเดียวกัน ใน ท้องเขานั้นแล้วพัดออกไป ลมเหล่านั้นวัดโดยรอบ ๓,๖๑๐,๓๕๐ โยชน์ ย่อมตั้งอยู่ในความมืด แผ่นดิน ยังอ่อนนุ่มควรแก่การงานเปรียบเหมือนข้าวปายาสอย่างดี ที่ละเป็นทม มิฉะนั้นก็เปรียบเหมือน เนยข้นอย่างดีที่เป็นในขณะนั้นฉันใด แผ่นดินนี้ยังอ่อนนุ่มควรแก่การงานฉันนั้นแล ในท่ามกลาง ของแผ่นดินนั้น ลมสี่เหลี่ยมย่อมพัด เพราะหมู่สัตว์มีกรรมเป็นอธิปัตย์ ทำให้เกิดมหาสมุทรในภายใน ขุนเขาสิเนรุยังไม่ผุดขึ้น ลมพวกหนึ่งพัดเข้าไป ลมพวกหนึ่งพัดเวียนรอบ ลมพวกหนึ่งพัดให้เกิด ปริมาณาล ลมพวกหนึ่งพัดให้เกิดยอดเขา พวกหนึ่งพัดให้เกิดภูเขาของสุกตคนคร ยังสุกตคนครในผุด ขึ้น พวกหนึ่งพัดให้เกิด นันทาโบกขรณี ยังนันทวันให้ผุดขึ้น พวกหนึ่งพัดให้เกิดจิตโบกขรณี ยังจิตรลควันให้ผุดขึ้นให้เกิดปารุสกโบกขรณี ยังปารุสกวันให้ผุดขึ้น พวกหนึ่งพัดให้เกิดมิสกโบก- ขรณี ยังมิสกวันให้ผุดขึ้น พวกหนึ่งพัดให้เกิดแม่น้ำยุกนธร ยิ่งภูเขายุกนธรให้ผุดขึ้นยิ่งภูเขาอิสิธร ให้เกิด ถ้าของภูเขาในที่นั้นย่อมแว้งแว้ง ความสูงของแผ่นดินนี้ย่อมปรากฏ เพราะเกิดผงจากลมพัด

ของภูเขาเหล่านั้นสูงถึง ๘๐,๐๐๐ โยชน์ก็มี ๔๐,๐๐๐ โยชน์ก็มี ๒๐,๐๐๐ โยชน์ก็มี ๑๐,๐๐๐ โยชน์ก็มี ๕๐,๐๐๐ โยชน์ก็มี ๒,๕๐๐ โยชน์ก็มี ๖๒๕ โยชน์ก็มี ๒๕๐ โยชน์ก็มี เมื่อแผ่นดินประกอบด้วยนิมิต ครอบถ้วนแล้วเมื่อนั้นปฐวีธาตุ และเตโชธาตุ ย่อมผูกพัน และธาตุทั้งสี่ก็เข้าไปปะปนกัน น้อมนำ ปฐวีธาตุไปเพื่อความเป็นสภาพแข็งแรงแห่งมหค เมื่อใจปฐวีธาตุถูกน้อมนำเข้าไปเพื่อความเป็นสภาพ แข็งแรงแห่งมหค เมื่อนั้นธาตุของมณีทั้งปวง และของรัตนะทั้งปวง ย่อมเข้าไปปะปน เมื่อใจธาตุ ของมณีทั้งปวงและของรัตนะทั้งปวง ถูกน้อมนำเข้าไปแล้ว เมื่อนั้นฝนจะตกซาลงมาอีก ตกลงมาด้วย สายฝนขนาดผลมะขามป้อม ขนาดเม็ดบัว ขนาด...ตกตกลงมาจากส่วนที่เว้งว่าง หลายร้อยท่า หลาย พันท่า ยังคงของสุทัศนนครให้เต็ม ยังสระโบกขรณีนั้นทา จิตตามิสสกาให้เต็ม ยังมหาสมุทรภายใน และยังทวีปร่วมในให้เต็ม ด้วยอุบายนี้หน้าฝนของแจ้งทั่วมหค ตอนนั้นพวกเทวาชั้นกามาจร คือ ชั้น คาวคิงส์และชั้นมหाराชจะอุบัติ และสัตว์ผู้ใดผู้หนึ่ง จูติจากเทวโลกนั้น เพราะสันอายุ หรือเพราะ สันบุญมาเป็นอย่างนี้ สัตว์เหล่านั้น อยู่ในโลกนี้ มีบิติเป็นภักษาหาร สำเร็จด้วยใจ (มโนมัย) มี รัศมีด้วยตนเอง เหาะไปในอากาศได้ดำรงอยู่ด้วยความสุข สมัยนั้น ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ยังไม่ปรากฏ ในโลก คาวนักษัตรก็ยังไม่ปรากฏคืนวัน เดือน กิ่งเดือน ฤก และปียังไม่ปรากฏ บิคา มารคา พืชชาย น้อยชา พืชสาว น้อยสาว ลูกชาย ลูกหญิง ทาสหญิง ทาสชาย ยังไม่ปรากฏทั้งนั้น มีแต่ ความเป็นไทยอย่างเกี่ยวเท่านั้น สัตว์เหล่านั้นต่างเป็นไทแก่ตน ถึงความนับว่า "สัตว์" เท่านั้นเอง

น้ำเหล่านั้น ถึงความสิ้นไปงวดไป ในที่ใดไหลไปสู่ที่ลุ่มในที่นั้นก็เป็นมหาสมุทรเต็ม เปี่ยมอยู่บ้าง ไหลลงไปบ้าง ปากน้ำทั้งหลายก็ก่อตัวขึ้น ในกระแสน้ำเหล่านั้น แผ่นดินที่ชื่อว่าตะกอน น้ำ ก่อตั้งก่อนแผ่นดินนั้น สมบูรณ์ด้วยกลิน ทัวยสี มีรสอร่อย เหมือนน้ำผึ้งรวงที่ปราศจากโทษ กลินแผ่นดินชวนชื่นใจ ยังใจให้ฟูขึ้น ฟุ้งเคลบไป สัตว์เหล่านั้น สุกกลินนั้นแล้ว ลองลิ้มรสแผ่นดิน สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่ง จุ่มนิ้วมือลงไปกวักรสแผ่นดินนั้น มาลิ้มมาเคี้ยว สัตว์นั้นพยายามทำรสแผ่นดินนั้น ให้เป็นคำ ให้เป็นกอบเพื่อจะบริโภคต่อไป สัตว์เหล่านั้นเห็นสัตว์ผู้หนึ่ง บริโภคแผ่นดินนั้น อัน สมบูรณ์ด้วยกลิน ทัวยสี มีรสอร่อยหวาน เหมือนน้ำผึ้งรวงที่ปราศจากโทษ กระทำให้เป็นคำเป็น กอบ ก็เลียนอย่างสัตว์ผู้หนึ่ง สัตว์แม่เหล่านั้น ต่างพยายามกระทำรสแผ่นดินนั้นให้เป็นคำ ให้เป็น กอบ เพื่อจะบริโภค ครั้งนั้นความกระค้ำกัยยังลงในกายของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นไม่อาจ เหาะเหินเดินอากาศได้ เหมือนแต่ก่อน และเพราะเหตุนี้แสงสว่างของทอนอันเป็นรัศมีเปล่งออกจาก ผิวพรรณก็อันตรธานไป ปรากฏเป็นความมืดหมอกมัวทั่วไปหมด ซ่อนก็เป็นธรรมคา ที่ความมืด เป็นหมอกมัวทั่วไปนี้ ทำให้ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ปรากฏมีในโลก เพราะดวงจันทร์ดวงอาทิตย์

ปรากฏมีในโลก คาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ เมื่อคาวนักษัตรปรากฏก็วันก็ปรากฏ เมื่อคืนวันปรากฏ ก็อนกึ่งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนก็เดือนปรากฏฤกษ์และบีกี่ปรากฏ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ความกลับคืนได้มีในโลกด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อันตรกัป ๖๐ เป็นอันผ่านไปแล้ว สัตว์เหล่านั้น มีรสแผ่นดินนั้นเป็นภักษาหาร ดำรงอยู่ตลอดกาลยี่ยาวนาน บรรดาสัตว์เหล่านั้นผู้มีรสแผ่นดินเป็นภักษาหาร ดำรงอยู่ตลอดกาลยี่ยาวนาน เหล่าโลกสิ้นกินอาหารนั้นมากกว่า เหล่านั้นย่อมมีผิวพรรณงามกว่า มีอำนาจน้อยกว่า มีฤทธาณภาพน้อยกว่า เหล่าโลกสิ้นกินอาหารนั้นน้อยกว่า เหล่านั้นก็มิมีผิวพรรณงามกว่า มีอำนาจมากกว่า มีฤทธาณภาพมากกว่า ความแตกต่างกันแห่งผิวพรรณได้มีปรากฏในโลก ด้วยประการฉะนี้

เพราะเหตุที่ความแตกต่างกันแห่งผิวพรรณมีปรากฏในโลก ผู้มีผิวพรรณงาม ก็ดูหมิ่นดูแคลน ผู้มีผิวพรรณทรามว่า “ข้าพเจ้ามีผิวพรรณงามกว่าท่าน ท่านมีผิวพรรณทรามกว่าข้าพเจ้า ฉะนั้น ธรรมอันเป็นบาปอกุศล ได้ปรากฏในโลกด้วยประการฉะนี้

เพราะเหตุที่ธรรมอันเป็นบาปอกุศลมีปรากฏในโลก หมู่สัตว์ต่างก็เป็นชนิดที่มีความเยอหยิ่งเพราะผิวพรรณ แผ่นดินที่มีรส มีกลิ่นหอม มีสีงามหวานอร่อย เหมือนน้ำผึ้งรวงอันไม่มีโทษของหมู่สัตว์นั้น ก็เสื่อมหายไป สัตว์เหล่านั้นต้องมาประสบสภาพนั้น พวกนี้เศร้าโศกลงมาก ร่ำไรว่าพันว่า “ชาวเราเอ๋ย บาปอกุศลธรรมได้ปรากฏในโลกแล้วหนอ เพราะความปรากฏมีแห่งบาปอกุศลกรรม ทำให้เกิดความดูหมิ่นกันในเรื่องสีผิว รสแผ่นดิน (จวันดิน) ที่เคยมีแล้วเพื่อสัตว์เหล่านั้น สมบูรณ์ด้วยกลิ่น มีสีสวย มีกลิ่นหอม อร่อยชวนชื่นใจ เหมือนน้ำผึ้งรวงที่ปราศจากโทษ ฉะนั้น ได้เสื่อมหายไปแล้ว แม้ในเดี๋ยวนี้ หมู่สัตว์ได้ลิ้มรสอันยอดเยี่ยมอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ยังอุทานว่า “โอโห รโส” โอ ! อร่อย หมายถึงจวันดินที่มีในก่อนอันจมหายไปนั้นแล้ว แต่ก็มิได้ทราบความหมายของถ้อยคำนั้น เพราะจวันดินของสัตว์เหล่านั้นหายไปแล้วได้ปรากฏ สะเก็ดดินเพื่อสัตว์เหล่านั้น สะเก็ดดินนั้นมีกลิ่นหอม มีสีงาม มีรสอร่อยชวนชื่นใจ เหมือนน้ำผึ้งรวงที่ปราศจากโทษ ฉะนั้น หมู่สัตว์นั้นพยายามบริโภคสะเก็ดดินนั้น มีสะเก็ดดินนั้นเป็นภักษาหาร ดำรงอยู่ตลอดกาลช้านาน บรรดาสัตว์ผู้มีสะเก็ดดินนั้นเป็นภักษาหาร ดำรงอยู่ตลอดกาลช้านานเหล่านั้น สัตว์เหล่าโลกสิ้นกินสะเก็ดดินนั้นเป็นอาหารมากกว่าเพื่อน สัตว์เหล่านั้น ต่างก็มีผิวพรรณงามกว่า มีอำนาจน้อยกว่า มีฤทธาณภาพน้อยกว่า สัตว์เหล่าโลกสิ้นกินอาหารนั้นน้อยกว่าสัตว์เหล่านั้น มีผิวพรรณงามกว่า มีอำนาจมากกว่า มีฤทธาณภาพมากกว่า ความที่สัตว์ทั้งหลายมีผิวพรรณต่างกัน ได้มีปรากฏแล้วในโลก ด้วยประการฉะนี้

สัตว์ผู้มีผิวพรรณงาม ดูเหมือนสัตว์ผู้มีผิวพรรณทรามว่า “ข้าพเจ้าผู้มีผิวพรรณงามกว่าท่าน ท่านผู้มีผิวพรรณทรามกว่าข้าพเจ้า” เป็นอันว่าธรรมอันเป็นบาปอกุศล ได้ปรากฏมีในโลก เพราะเหตุที่ธรรมอันเป็นบาปอกุศลปรากฏมีในโลก ทำให้เกิดความดูหมิ่นกันในเรื่อง สี ผิว สะเก็ดกินของสัตว์เหล่านั้นก็หายไป สัตว์เหล่านั้นมาประชุมกัน ต่างเศร้าโศกเสียใจ ว่าไรราพันว่า “ชาวเราเอ๋ย ธรรมอันเป็นบาปอกุศล ได้ปรากฏมีในโลก แล้วสิหนอ เพราะธรรมอันเป็นบาปอกุศลปรากฏมีในโลก ได้เป็นเหตุให้เกิดความดูหมิ่น กันด้วยเรื่องสีผิว ง้วนกิน มีกลิ่นหอม มีสีงาม มีรสหวานอร่อยชวนชื่นใจ เหมือนน้ำผึ้งรวงอันปราศจากโทษจะนั้น ได้หายไปแล้ว สะเก็ดกินได้มีแล้ว แก่ชาวเราโศกแล้ว สะเก็ดกินนั้นก็หายไปหมดแล้ว และสะเก็ดกินของสัตว์เหล่านั้นหายไปแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นเครื่องกินได้ปรากฏมีแก่สัตว์เหล่านั้น มีกลิ่นหอม มีสีงาม มีรสอร่อยชวนชื่นใจ เหมือนน้ำผึ้งรวงอันปราศจากโทษจะนั้น สัตว์เหล่านั้น ต่างพยายามบริโภคเครื่องกินเหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นบริโภคเครื่องกินเป็นภักษาหาร ดำรงอยู่ตลอดกาลนาน บรรดาสัตว์ผู้มีเครื่องกินเป็นภักษาหารดำรงอยู่ตลอดกาลนานเหล่านั้น พวกใดกินอาหารมากกว่าเพื่อน พวกนั้นต่างมีผิวพรรณทรามมีอำนาจน้อย มีอุทยานภัพน้อย พวกใดกินอาหารน้อย พวกนั้นต่างมีผิวพรรณงาม มีอำนาจมากมีอุทยานภัพมาก ความต่างกันด้วยสี ผิว ได้ปรากฏมีในโลก ด้วยประการฉะนี้ เพราะเหตุที่ความต่างกันแห่งสีผิว มีปรากฏในโลก ผู้มีผิวงามก็ดูหมิ่นผู้มีผิวทรามว่า เรามีผิวงามกว่าท่าน ท่านมีผิวทรามกว่าเรา ดังนี้ บาปอกุศลธรรมได้ปรากฏมีในโลก เพราะเหตุที่บาปอกุศลธรรมมีปรากฏในโลก เครื่องกินแม้ได้มีแล้วแก่พวกมนุษย์ผู้มีความดูหมิ่นกันด้วยสีผิว เครื่องกินเมื่อนั้น ก็กันตรธานไป สัตว์เหล่านั้นมาประชุมพร้อมกัน เศร้าโศกลำบาก ว่าไรราพันว่า “ชาวเราเอ๋ย บาปอกุศลธรรมได้มีปรากฏแล้วในโลกหนอ เพราะเหตุที่บาปอกุศลธรรมมีปรากฏในโลก ง้วนกิน-สะเก็ดกิน อันได้มีแล้วแก่ชาวเรา ได้หายไปแล้วในบัดนี้ เครื่องกิน มีกลิ่นหอม มีสีงาม มีรสอร่อย ชวนชื่นใจ เหมือนน้ำผึ้งรวงที่ปราศจากโทษ ก็ได้หายไปแล้วเรื่องนี้ แม้ในบัดนี้หมู่สัตว์ถูกทุกุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ถูกต้องแล้วพากันเปล่งอุทานว่า ได้มีแล้วแก่เราทั้งหลาย สภาพอันไม่ทนทานได้มีแล้ว คำนั้น ก่อนที่เครื่องกินยังไม่ผุดขึ้น หมู่สัตว์ยังไม่ทราบความหมายของคำนั้นเลย”

ครั้งนั้นแลเครื่องกินของหมู่สัตว์นั้นได้หายไปแล้ว ภายหลังข้าวสาลี อันไม่มีโทษไม่มีรา ไม่มีแกลบ เมล็ดเป็นเมล็ดข้าวสาร มีกลิ่นหอม มีสีงาม มีรสอร่อย ชวนชื่นใจเหมือนน้ำผึ้งรวงที่ปราศจากโทษ สัตว์พวกนั้นต่างพยายามบริโภคข้าวสาลีนั้น เพราะอาหารอันหยาบนั้น เครื่องหมายแสดงว่าเป็นสตรีของสตรี เครื่องหมายแสดงว่าเป็นบุรุษของบุรุษ ได้ปรากฏมีแก่หมู่สัตว์นั้น หมู่สัตว์

เห็นเครื่องหมายแสดงว่าเป็นสตรีปรากฏแก่สัตว์ผู้ใด ก็พากันกล่าวถึงสัตว์ผู้นั้นว่า “ชาวเราเอ๋ย สัตว์ถูกโทษประทุษร้ายแล้วหนอ คำนี้แม่ในบัดนี้ก็เป็นลักษณะที่ทราบกันว่าเป็นยอดของมากุศลเป็นชื่อที่สืบมาแต่โบราณ คือ ทุขฐสัตว์” (สัตว์ผู้ถูกประทุษร้าย) เมื่อใดแลเครื่องหมายแสดงว่าเป็นสตรีปรากฏแก่สตรี เครื่องหมายแสดงว่าเป็นบุรุษปรากฏแก่บุรุษเหมือนนั้น ความต้องการผ้าก็ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น เพื่อต้องการปกปิดอวัยวะส่วนที่เป็นเครื่องหมายเพศนั้น สตรีฟุ้งบุรุษและบุรุษฟุ้งสตรี เมื่อต่างฟุ้งกันอยู่ ความกำหนดก็เกิดขึ้น ความเร่าร้อนก็เกิดแก่ผู้มีความกำหนด บุรุษและสตรีถูกความเร่าร้อนเพราะระแคะแฉะพากันกระทำการร่วมเพศกัน สัตว์เหล่านั้นเฝ้ามองการร่วมเพศระหว่างสัตว์กับสัตว์ สัตว์พวกนั้นต่างมีความคิดอย่างนี้ว่า “ชาวเราเอ๋ย ได้ยินว่า นาคินิกที่สัตว์กระทำการอันไม่เหมาะสม สัตว์จะเบียดเบียนสัตว์ในที่ไหน ๆ ต่อไป” แล้วต่างขว้างไม้ขว้างก้อนหิน ขบไล่ ทักกล่าวกะสัตว์อื่นว่า “ท่านทั้งหลายพึงคิดเถียน ท่านทั้งหลายพึงห้ามปรามตั้งแต่อกษระนั้นเกิดแล้ว ในบัดนี้คนทั้งหลาย ขว้างท่อนไม้ ปาก้อนหิน ใส่ผู้ที่ไม่รู้จักปิดบังเรื่องที่ควรปิดบัง เรื่องใดคือที่ว่า “สัตว์มีราคะจัด” ที่มนุษย์ยุคก่อนสมมุติกันว่าเป็นอธรรมและสมมุติกันว่าเป็นอภริยะ (เรื่องที่ไม่ควรกระทำ) เรื่องนั้นในบัดนี้ ถูกสมมุติกันว่าเป็นธรรมและถูกสมมุติว่าเป็นภริยะ หนึ่งก็เป็นความหลงใหลของพวกที่มีอวิชา เหตุนี้แล สัตว์เหล่านั้นเป็นความที่สัตว์กับสัตว์ร่วมเพศกัน พากันบริภาษขบไล่ เพราะเป็นเรื่องที่สมมุติกันว่า เลวทราม สัตว์ผู้นั้นไม่ปรากฏในที่นั้น ตลอด ๑ เดือนบ้าง ตลอด ๒ เดือนบ้าง สตรีกล่าวกะบุรุษว่า “นี่เป็นที่ปรารธนาแห่งท่าน” บุรุษกล่าวกะสตรีว่า “นี่เป็นที่ปรารธนาแห่งเธอ” อักขระว่า “อิตฺตา, อิตฺโถ เป็นที่ปรารธนา” บังเกิดในที่สุดแห่งกาลนั้น

สัตว์เหล่านั้นถูกสัตว์ธรรมนั้นให้หวนกลับไปอยู่ พากันเข้าไปสู่ชฎูแห่งป่าบ้าง สู่ชฎูแห่งต้นไม้บ้าง สู่แม่น้ำและห้วยบ้าง เมื่อพากันเข้าไปสู่ชฎูแห่งต้นไม้เป็นต้น ก็ชวนกันส่องเสพอสัตว์ธรรมนั้นในที่นั้น ก็เมื่อใดสัตว์เหล่านั้น พากันถึงความประพฤติกินชอบเขตสัตว์ธรรมในตอนนี้ เมื่อนั้นอสัตว์ธรรมทั้งหลายจึงได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น เพื่อต้องการส่องเสพอสัตว์ธรรมนั้นนั้นแล สัตว์เหล่านั้นพากันสร้างเคหะ เพราะอสัตว์ธรรมนั้น เหตุนี้อักขระว่าเคหะจึงบังเกิด

สัตว์เหล่านั้นนำข้าวสาธิตอันไม่คองโต ไม่มีโทษ ไม่มีรา ไม่มีแกลบ มีผลเป็นข้าวสาร มีกลิ่นหอม มีสีงาม มีรสอร่อย เหมือนน้ำผึ้งรวงที่ไม่มีโทษ เพื่อเป็นอาหารมือเย็นในเวลาเย็น นำมาเพื่อเป็นอาหารมือเช้าในเวลาเช้า ข้าวสาธิตที่นำมาในเวลาเย็น จะมีในเวลาเช้า ผลที่สุกแล้วจะงอกซ้ำ ที่นำมาเพื่ออาหารมือเช้าในเวลาเช้า จะมีในเวลาเย็นผลที่สุกแล้วจะงอกซ้ำ เพราะผลที่เก็บ

เกี่ยวไปแล้วออกช้า การจับจองจึงปรากฏ สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งได้มีความคิดเห็นว่า “ทำไมหนอเราจึงจะต้องไปชนข้าวสาลีเพื่อเป็นอาหารมือเย็นในเวลาเย็น เพื่อเป็นอาหารมือเช้าในเวลาเช้า ถ้ากระไรหนอเราพึงชนมาคราวเดียว เพื่ออาหารมือเย็นและมือเช้า สัตว์ผู้นั้นชนข้าวสาลีมาครั้งเดียวเพื่อเป็นอาหารเช้าและเย็น”

สัตว์อื่น ๆ ได้พุกะสัตว์นั้นว่า “ผู้เจริญ มาเถิด เราไปชนข้าวสาลีกันเถิด”

สัตว์นั้นตอบว่า “ผู้เจริญ ข้าวสาลีข้าพเจ้าได้ชนมาแล้ว เพื่อเป็นอาหารทั้งมือเช้าและมือเย็น ท่านพึงทราบเวลาที่จะไปชนข้าวสาลีเถิด”

สัตว์เหล่านั้นได้มีความคิดเห็นว่า “สัตว์ผู้เจริญนี้ กระทำดีนะที่ชนข้าวสาลีมาครั้งเดียวเพื่อเป็นอาหารทั้งมือเช้ามือเย็น ถ้ากระไรพวกเรา พึงชนข้าวสาลีมาครั้งเดียว เพื่อเป็นอาหารสองวันหรือสามวัน” สัตว์พวกนั้นกระทำตามความคิดนั้น ต่อมาสัตว์อื่น ๆ พุกะสัตว์เหล่านั้นว่า “มาเถิด สัตว์ผู้เจริญทั้งหลาย พวกเราจะไปชนข้าวสาลี”

สัตว์เหล่านั้นตอบว่า “สัตว์ผู้เจริญทั้งหลาย พวกเราชนมาแล้ว ครั้งเดียวเพื่อเป็นอาหารได้สองวันสามวัน พวกท่านพึงทราบกาลอันควรจะไปชนข้าวสาลีเถิด”

สัตว์อื่น ๆ เหล่านี้ได้มีความคิดว่า สัตว์พวกนี้กระทำดี เราจะไปชนมาครั้งเดียวเพื่อห้าวัน มีสัตว์อื่น ๆ มาชวนก็บอกให้ทราบว่า พวกเราไปชนมาแล้ว เพื่อเป็นอาหารได้ห้าวัน สัตว์อื่นเหล่านั้นได้มีความคิดเห็นว่า “สัตว์ผู้เจริญเหล่านี้ กระทำดีนะที่ชนข้าวสาลีมาครั้งเดียว เพื่อเป็นอาหารได้ห้าวัน ถ้ากระไรพวกเราพึงชนมาคราวเดียว เพื่อเป็นอาหารได้เดือนหนึ่งหรือกึ่งเดือน” สัตว์เหล่านั้นพากันชนข้าวสาลี มาครั้งเดียวเพื่อเป็นอาหาร ได้เดือนหนึ่งหรือกึ่งเดือน

ก็เมื่อใดแลสัตว์เหล่านั้นต่างพยายามทำการสังสมข้าวสาลีอันไม่ต้องไถไม่มีโทษ ไม่มีรำ ไม่มีแกลบ มีผลเป็นเมล็ดข้าวสาลี มีกลิ่นหอม มีสีสวย มีรสอร่อย เหมือนน้ำผึ้งรวงอันไม่มีโทษไว้เพื่อบริโภคอย่างนี้ เมื่อนั้น ข้าวสาลีนั้นก็มิว่า มีแกลบหุ้มห่อที่เก็บเกี่ยวไปแล้ว ไม่กลบงอก แม้การจยก็ปรากฏ ครั้นนั้น สัตว์เหล่านั้น ชักชวนกันมาประชุมพร้อมกัน เสร้าโศกล่าบากร่ำไร คร่ำครวญตอก ถึงความลุ่มหลงว่า “ชาวเราเอ๋ย ออกุศลธรรมอันเป็นบาปปรากฏแล้วในโลกหนอ เพราะความปรากฏ แห่งบาปอกุศลธรรมในโลก หมู่สัตว์ที่เป็นประเภทถือตัวจัก เพราะผิวได้มีมานะ ง้วนกิน สะเก็ดกิน และเคี้ยวกิน อันมีกลิ่นหอม มีสีสวยงาม มีรสอร่อย หายไปแล้ว ข้าวสาลีทั้งหลายที่เคยชนมา มีกลิ่นหอม มีสีสวยงาม มีรสอร่อย ก็ไม่มีรำ มีแกลบหุ้มห่อที่เก็บเกี่ยวไปแล้ว

ก็ไม่กล้งบอก และการจับจองก็ปรากฏแล้ว ข้าวสาลีทั้งหลายก็ยิ่งอ่อนนุ่ม ถ้ากระไรหนอพวกเราจึงแบ่งข้าวสาลีกัน ฟุ้งเซตกัน เท่าที่พวกเราจักถือเอาข้าวสาลีจากเขตของตน ๆ ไปบริโภค สัตว์เหล่านั้นก็แบ่งข้าวสาลีกัน กำหนดแดนกำหนดกัน

อนึ่ง ในกาลโตห่มุสัตว์นั้น มีอาหารมากยิ่ง เมื่อนั้นผ้าประจำกบก็หายไป ห่มุสัตว์นั้นก็ถือเอาพืชของผ้าประจำกบนั้นปลุกลงไปในเรื่องดิน ลำคับนั้นพืชผ้าประจำกบก็เกิดขึ้น งอกขึ้นด้วยความหวัง ผ้าประจำกบเหล่านั้น ตัวขระว่า กปฺปาส (ฝ้าย) ก็เกิดแล้ว

สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่ง เมื่อข้าวสาลีในนาของตนยังตั้งต้นอยู่นั้นแล ก็ถือเอาข้าวสาลีที่เจ้าของมิได้ให้ในนาของสัตว์อื่น สัตว์เหล่านั้นได้เห็น สัตว์ผู้หนึ่ง ผู้เมื่อข้าวสาลีในนาของตนยังตั้งต้นอยู่นั้นแล ก็ถือเอาข้าวสาลีที่เจ้าของมิได้ให้ในนาของผู้อื่น ครั้นเห็นแล้ว ก็ได้กล่าวกะสัตว์ผู้หนึ่งว่า “ท่านผู้เจริญนำศีลเถียน สัตว์ย่อมกระทำเรื่องที่ไม่ควรกระทำ โฉนเหล่านี้ะ เมื่อข้าวสาลีในนา ของตนยังตั้งต้นอยู่ สัตว์ผู้เจริญ จักถือเอาข้าวสาลีที่เจ้าของมิได้ให้ในนาของสัตว์อื่นไปเสียได้”

สัตว์เหล่านั้น พากันตบตีสัตว์เหล่านั้นด้วยฝ่ามือ แม้ครั้งที่ ๒ ก็มีสัตว์ผู้หนึ่ง เมื่อข้าวสาลีในนาของตนยังตั้งต้นอยู่นั้นแล ถือเอาข้าวสาลีที่เจ้าของมิได้ให้ในนามของสัตว์ผู้อื่น แม้ครั้งที่ ๓ ก็มีสัตว์ผู้หนึ่ง เมื่อข้าวสาลีในนาของตนยังตั้งต้นอยู่นั้นแล ถือเอาข้าวสาลีที่เจ้าของมิได้ให้ในนาของสัตว์ผู้อื่น สัตว์เหล่านั้นได้เห็นสัตว์นั้น เมื่อข้าวสาลีในนาของตนยังตั้งต้นอยู่นั้นแล ถือเอาข้าวสาลีที่เจ้าของมิได้ให้ในนาของสัตว์ผู้อื่น ก็รวมกันตบตีด้วยฝ่ามือ ชกด้วยหมัด ขวางด้วยก้อนหิน ตีด้วยท่อนไม้ พากันแข่งคำว่า “ผู้เจริญทั้งหลาย สัตว์ผู้กระทำกิจไม่ควร ทั้ง ๆ ที่ข้าวสาลีในนาของตนยังตั้งต้นอยู่นั้นและยังจักมาถือเอาข้าวสาลีที่เจ้าของมิได้ให้ในนาของผู้อื่นเสียได้”

สัตว์ผู้หนึ่งก็ได้กล่าวว่า “แม้สัตว์เหล่านี้เหล่านี้ะ พากันตบตีด้วยฝ่ามือ ชกด้วยหมัด ขวางด้วยก้อนหิน ตีด้วยท่อนไม้ แล้วก็แข่งคำเขา”

สัตว์เหล่านั้นชักชวนกันมาประชุม ต่างเศร้าโศก ลำบากรำไร คร่ำครวญตอก ถึงความหลงใหลว่า “ชาวเราเอ๋ย ความครอบครองทั้งหลายเป็นเรื่องบาปละหนอ อทินนาทาน ปรากฏด้วยการประพฤติกของสัตว์ผู้ไม่ใช่ผู้ดำรงในธรรมในโลก การตบตีด้วยฝ่ามือ การขวางปากด้วยก้อนหิน การแข่งคำปรากฏในโลกถ้ากระไร พวกเราพึงสมมุติท่านผู้หนึ่งให้เป็นอธิบดีแห่งนา ซึ่งท่านพึงกำหนดผู้ที่ควรกำหนดโดยชอบ พึงติเตียนผู้ที่ควรติเตียนโดยชอบ พึงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ ซึ่งพวกเราจักต้องนำข้าวสาลีมาจากนาของตน ๆ เฉลี่ยเป็นส่วนตามมากน้อย แก่ท่านผู้หนึ่ง จากข้าวสาลีของตน ๆ นั้น

ครั้งนั้นแล สัตว์ผู้ใดเป็นผู้เลิศของสัตว์เหล่านั้น มีอายุยืนกว่า มีผิวพรรณผ่องใสกว่า มีศักตมากกว่า มีฤทธิ์มากกว่า มีอำนาจมากกว่า สัตว์เหล่านั้นพากันเข้าไปหาสัตว์ผู้หนึ่งแล้วพากันกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าแต่ท่านผู้มีพักตร์อันเจริญ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอท่านจงเป็นอธิบดีแห่งนาของชาวเรา ขอท่านจงกำหนดผู้ที่ควรกำหนดโดยชอบ จงตัดสินผู้ที่ควรตัดสินโดยชอบ จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจะนำข้าวสาลีมาจากนาของตน ๆ และจักเฉลี่ยให้ส่วนตามมากน้อยแก่ท่านจากข้าวสาลีนั้น

สัตว์ผู้หนึ่งรับคำของสัตว์เหล่านั้นว่าสาธุ กำหนดผู้ที่ควรกำหนดโดยชอบ ตัดสินผู้ที่ควรตัดสินโดยชอบ ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ เหตุนี้ อักขระว่า “สมมา” (โดยชอบ) จึงบังเกิด

บุรุษนั้นได้อาจเพื่อที่จะให้บริษัทชื่นชมด้วยสฤทธิ เหตุนี้ อักขระว่า “ราชา” (พระราชา) จึงบังเกิด

บุรุษนั้นเป็นผู้ที่มหาชนยอมรับทั่วกัน เหตุนี้ อักขระว่า “มหาสมมต” (อันมหาชนยอมรับทั่วกัน) จึงบังเกิด

บุรุษนั้นเป็นอธิบดีของเขต (นา) ทั้งหลาย เหตุนี้ อักขระว่า “ชตฺติย” (ผู้เป็นอธิบดีแห่งเขต) จึงบังเกิด

การบังเกิดอย่างยิ่งของชตฺติยมณฑลเป็นประเคิมเริ่มแรกนี้ ย่อมมีโดยธรรมอันมีมาแต่เก่าก่อน ซึ่งทราบกันว่าเป็นสภาพล้าเลิศนั้นแล มิใช่มีโดยธรรม ธรรมเป็นสภาพประเสริฐที่สุดของสัตว์เหล่านั้น อันร่วมกันเป็นกลุ่มชน

สัตว์พวกอื่นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “ชาวเราเอ๋ย ความยึดถือที่ชื่อว่าเป็นบาปมีในโลก เพราะความยึดถือเป็นศักร จึงปรากฏ การถือเอาสิ่งที่เจ้าของไม่ให้บ้าง การตบตีด้วยฝ่ามือบ้าง การชกต่อยด้วยหมัดบ้าง การขว้างปาด้วยก้อนดินบ้าง การค่าแข่งบ้าง การกำหนดบ้าง การตัดสินบ้าง ถ้ากระไรหนอ พวกเราพากันละความยึดถือเสีย ลอยความยึดถือเสีย พึงอยู่ประจำในกุฎีมุงคัวยไบไม้ในราวป่า”

ครั้งนั้นแล สัตว์พวกนั้น ต่างก็ละความยึดถือ อยู่ประจำในกุฎีมุงคัวยไบไม้ในราวป่า สัตว์พวกนั้นเข้ามาในแดนบ้านในเวลาอาหารเย็นบ้าง ในเวลาอาหารเช้าบ้าง มนุษย์เหล่านั้น ย่อมสำคัญ ซึ่งภาวะที่ควรเคารพ สัตว์เหล่านั้นยิ่งนักกว่า “ชาวเราเอ๋ย สัตว์พวกนี้เป็นผู้กระทำกิจที่ใคร ๆ กระทำได้โดยยาก พวกนี้พากันละความยึดถือ ลอยความยึดถือ อยู่ประจำในกุฎีมุงคัวยไบไม้ในราวป่า

สัตว์พวกอื่นเมื่อเห็นสัตว์ผู้นั้นอยู่ประจำในกุฎมุงค้ายไปไม่ในราวป่า บรรลุความเป็นผู้โดดเดี่ยว สงบ เยียบ พวกนั้นกล่าวว่า “ชาวเราเอ๋ย สัตว์เหล่านั้นพากันค้นพบโอสถและบหมนต์แล้ว เพราะเหตุนี้ อักษรว่า “พुरुหฺมา” จึงบังเกิดแล้ว สัตว์พวกนั้นพากันเลื่อมใสคุณเหล่านั้นหรือความเป็นผู้โดดเดี่ยว ความสงบเยียบ พวกนั้นพูดว่า “ชาวเราเอ๋ย สัตว์เหล่านั้น พากันเรียนอย่างไม่ทอดอวยเลย เพราะเหตุนี้ อักษรว่า “อชฺฌายกา” (ผู้เรียน) จึงบังเกิดแล้ว

พวกพราหมณ์เมื่อเข้ามาในแดนบ้าน ก็ให้ชาวบ้านกระทำบหมนต์ ที่ตนกล่าวอยู่อย่าง นั้น เพราะเหตุนี้ อักษรว่า “คาม” (บ้าน) จึงบังเกิดแล้ว ความบังเกิดเต็มทีของพราหมณ์มณฑล อันที่ ๒ นี้ ย่อมมีโดยธรรมแต่ครั้งก่อน อันทราบทั่วกันว่าเป็นเรื่องสำคัญ มิใช่มีโดยธรรมเป็น สภาพประเสริฐที่สุดของสัตว์พวกนั้นเท่านั้น มิใช่พวกอื่น และมีสัตว์พวกอื่นพากันประกอบการงาน อันดี เพราะเหตุนี้ อักษรว่า “เวสฺส” (ผู้ค้า) จึงบังเกิด ความบังเกิดเต็มทีของมณฑลผู้ค้าอันเป็น พวกที่ ๕ ย่อมมีโดยธรรมอันมีมาแต่ครั้งก่อน ซึ่งเป็นที่ทราบทั่วกันว่าเป็นสภาพสำคัญ มิใช่มีโดยธรรม ธรรมของพวกสัตว์นั้นเท่านั้น มิใช่ของพวกอื่นเป็นสภาพประเสริฐสุดของกลุ่มชน

สมัยนั้น พวกโจรย่อมหมายรู้กันว่า จัณฑะ พวกนั้นตั้งอยู่ในภายในบ้านส่วนใดส่วน หนึ่งมีสัตว์ผู้เป็นจัณฑะผู้ใดผู้หนึ่ง มีคณะจัณฑะแวดล้อม พวกนั้นควบคุมหมู่บ้านอื่น หมู่สัตว์พวกใด พวกหนึ่งพากันพูดว่า “พวกจัณฑะคะนองในที่นี้ พวกท่านจงไปจากที่นี่ สัตว์พวกอื่นได้พูดกันว่า “พอกันทีพวกจัณฑะสำหรับพวกเรา” พวกนั้นฆ่าพวกจัณฑะนั้น ๆ เสีย พวกสัตว์ที่ซื้อจัณฑะไปสู่บ้าน อื่น ได้กล่าวว่า “พวกจัณฑะในที่นี้ไปไหนเสีย” สัตว์เหล่านั้นพากันตอบว่า “พอกันทีพวกจัณฑะ สำหรับพวกเรา พวกจัณฑะพวกเราฆ่าเสียแล้ว” พวกจัณฑะได้พูดกับสัตว์เหล่านั้นว่า ผู้เจริญทั้งหลาย น่าตึนนักพวกสัตว์กระทำก็จอนไม่ควรกระทำ ไฉนเล่าณะ พวกสัตว์จักต้องฆ่าพวกสัตว์ด้วยกันเสียได้ เพราะสัตว์เหล่านั้นได้พูดกันว่า “พอกันทีพวกจัณฑะสำหรับพวกเรา พวกจัณฑะถูกพวกเรากำจัด เสียแล้ว อักษรว่า “จัณฑาทหะ” จึงบังเกิด

ในสมัยนั้น อปรณพีชได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น เพราะเป็นพีชสกุลคินชาติ จึงเรียก ว่า มุคะะ หรือมาสะ ในตอนที่ข้าวสาธิตไม่ต้องไถ ไม่ต้องหว่าน ไม่มีเกลบ ไม่มีรำ มีผลเป็น ข้าวสาร มีกลิ่นหอม มีสีงาม มีรสอร่อย มีความชื้นฉ่ำ เหมือนน้ำผึ้งรวงที่ไม่มีตัวอ่อนหายไปกลายเป็น ข้าวสาธิต ที่มีเกลบมีรำห่อหุ้ม ต่อมาข้าวสาธิตเหล่านั้นหายไป สัตว์แม้เหล่าใด พากันพยายาม เพื่อบริโภคอาหารผสม “มุคะะ” สัตว์เหล่านั้นต่างพูดกันว่า “ท่านผู้เจริญ วันนี้เราพึงบริโภคอาหาร

นี้ใน “สมุค” อันใดอันหนึ่ง อักษรว่า “มุคคะ” (ถั่วเขียว) จึงเกิด สัตว์เหล่าใด พยายามเพื่อบริโภคถั่วเขียวผสมกับมาสะ (ถั่วเหลือง) ท้องของสัตว์เหล่านั้นย่อมหนักสัตว์เหล่านั้นได้พูดว่า “มาอลิคุถ” (อย่ากินเลย) เพราะเหตุนี้อักษรว่า “มาสะ” จึงบังเกิด

สัตว์เหล่านั้นขย่ำส่วนที่เหลือ ใส่ในหม้อน้ำคั้น หมักมาสะนั้นไว้ สุราจึงบังเกิด สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่ง สะอึกงัวแล้ว แม้อำบากอยู่ ตกสุราจากหม้อน้ำคั้น ก็กลับเป็นประหนึ่ง คนกล้าหาญได้กระทำเสียงซิงซิง เพราะเหตุนี้อักษรว่า “สุรา” นั้นแลบังเกิด สัตว์ทั้งหลายพยายามเพื่อคั้นสุรานี้....

สมัยนั้น อทินนาทาน กำหนดด้วยกำหนดันท์ญ์ทั้งหลาย อทินนาทานนั้น มีต้นญ์ทั้งหลายนั้นแลเป็นประมาณ เพราะเหตุนี้ อักษรว่า “ทิน” (ต้นญ์) จึงบังเกิด

สัตว์เหล่านั้น เห็นสัตว์ในสกุล พวกนั้นกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงจับ ท่านทั้งหลายจงจับ สัตว์นั้นจักเป็นกุลสัตว์ (สัตว์ในสกุล) อักษรว่า กุลสัตว์จะบังเกิด

สัตว์ศิริจนาจานปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นแล้ว คือช้าง (หตุถิ) ม้า (อสฺส) โกลิพัท สัตว์เหล่านั้นได้กล่าวถึงสัตว์ศิริจนาจานมีช้าง เป็นต้นว่า “ชาวเราเอ๋ย สัตว์เหล่านั้นจักต้องมาเป็นยานอันดี สัตว์เหล่านั้นมีมือของตนเอง อักษรว่า “หตุถิ” ช้างจึงบังเกิด

สัตว์เหล่านั้นได้เห็นม้าแล้ว พวกนั้นพูดว่า เป็นสัตว์เชื่อฟังว่าเรง มีการไปได้รวดเร็ว เพราะเหตุนี้ อักษรว่า อสฺส (ม้า) จึงบังเกิด

สมัยนั้นโคทั้งหลาย ย่อมเป็นสัตว์เสมอด้วยแพะ แกะ ย่อมทรงน่านมสดและเนยข้น สัตว์เหล่านั้นพูดกันว่า “ชาวเราเอ๋ย สัตว์เหล่านี้มีน่านมสด มีเนยใส มีคุณมาก เพราะเหตุนี้ อักษรว่า “คาว” จึงบังเกิด มนุษย์เหล่านั้น เมื่อทำการเพาะพืชในไร่นา ต้องใช้ไถไถเป็นประจำ โกลิพัทท์เข้าไปหามนุษย์กล่าวว่า “พวกเราจักจุกไถเหล่านี้ ท่านทั้งหลายพึงให้ส่วนที่เป็นโภชนะพอที่จะกินอิม” มนุษย์เหล่านั้นรับคำว่า “สาธุ” พวกโกลิพัทท์เหล่านั้น พวกนั้นลากจูงไถทั้งหลาย พวกมนุษย์ก็แบ่งสับปันส่วนให้ พวกมนุษย์ได้พูดว่า “สัตว์เหล่านี้แลมีกำลัง ไม่ต้องผูกก็ใช้ได้ เพราะเหตุนี้ อักษรว่า “พลิพัทท์” (เนื่องด้วยกำลัง) ก็บังเกิด

สมัยต่อมา พวกมนุษย์ไม่แบ่งส่วนที่เป็นโภชนะให้แก่โกลิพัทท์เหล่านั้น เพราะต้องประหยัดของกิน เหตุนี้โกลิพัทท์เหล่านั้น ก็ไม่ลากจูงไถให้ ลำคับนั้นพวกมนุษย์พวกนั้นล้อมจับ โกลิพัทท์ตัวที่ไม่มีโรคมาตัวหนึ่ง มัดด้วยเชือก ตีด้วยตะพด บังคับให้กระทำกรงาน

ต่อมาเมื่ออ้อยลำหนึ่งได้ปรากฏแก่มนุษย์เหล่านั้น มนุษย์เหล่านั้นต่างพูดถึงต้นอ้อยนั้นว่า “ขึ้นไปสูงมีร่มข้างบน เพราะเหตุนี้ อักขระว่า “อจฺจุ” (อ้อย) จึงบังเกิด มนุษย์เหล่านั้นพากันบริโภคอ้อย เหมือนบริโภคน้ำ มนุษย์ที่กระหายน้ำดื่มน้ำจืด ก็บริโภคอ้อยจั้นนั้น สมัยต่อมา กาบอ้อยหุ้มห่อต้นอ้อยไว้ มนุษย์เหล่านั้นก็พากันลอกกาบอ้อย บริโภคอ้อยเหมือนบริโภคน้ำ ต่อมา มีเปลือกหุ้มห่อ มนุษย์เหล่านั้นก็ลอกเปลือกออกบริโภค เหมือนบริโภคเมล็ดถั่วเหลือง

สมัยนั้นพวกมนุษย์ไม่ปกปิดร่างกาย เมื่อนั่งประชุมกันก็มีการพูดกันทำนองนี้ว่า “พวกมนุษย์ในครั้งก่อน คือบุตรกับมารดา บ้าง มารดากับบุตรบ้าง บุตรกับบิดาบ้าง บิดากับบุตรบ้าง พี่ชายน้องชายกับพี่ชายน้องชายบ้าง พี่หญิงน้องหญิงกับพี่หญิงน้องหญิงบ้าง สหายกับสหายบ้าง คนข้างเคียงกับคนข้างเคียงบ้าง ต่างวิวาทกัน ทำร้ายกันด้วยมือบ้าง ด้วยหมัดบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยศรธนูบ้าง ด้วยดาบบ้าง ให้ตายไป เพราะกามเป็นต้นเรื่อง เพราะกามเป็นเหตุ พากันติเตียนกามทั้งหลายว่า “น่าติเตียนนักกามทั้งหลาย” ครั้งติเตียนกามทั้งหลายแล้วก็ประกาศโทษในกามทั้งหลาย พวกมนุษย์นั้นเห็นโทษในกามทั้งหลายแล้ว ต่างได้ยินเสียงว่า “เพื่อนยากผู้ริรทุกข์ทั้งหลาย พวกท่านจงเข้าถึงฉานที่ ๓ อันเป็นสภาพกับความเดือดร้อนอยู่กันเถิดมนุษย์เหล่านั้นฟังเสียงอมมนุษย์นั้น ต่างกันอ้อมใจเชื่อยิ่งนักทุกคามนิคมและชนบท ต่างใส่ใจโทษในกามทั้งหลาย เห็นสภาพสงบแล้ว โดยความเป็นสภาพกับความเดือดร้อน ยังฉานที่ ๓ ให้บังเกิด ตายไปแล้วต่างบังเกิดในหมู่เทพสุภิกษณะ พวกสัตว์นรก พวกสัตว์ดิรัจฉานที่เกี่ยวข้องไปทางน้ำและทางบก พวกที่เกิดในแดนเปรต พวกอสูรมาเกิดเป็นอย่างนี้ จากอัทธานั้น ๆ ใส่ใจโทษในกามทั้งหลายแล้ว ต่างมีปรกติเห็นสภาพอันสงบ โดยความเป็นสภาพกับความเดือดร้อน ยังฉานที่ ๓ ให้บังเกิดตายไปแล้ว ต่างบังเกิดในหมู่เทพสุภิกษณะ เหมือนกันหรือต่างบังเกิดในทวีปอมรโคยาน หรือบังเกิดในอัทธานั้น ไปจากอัทธานั้นนั้นแล สัตว์เหล่านั้นพากันบังเกิดในโลกนี้ ต่างไปจากโลกนี้

มีสมัยที่นรกว่าง โลกว่างพระสัพพัญญู เทวะที่เป็นพวกพรหมก็ว่างเหมือนกัน มีสมัยที่หมื่นโลกธาตุมีมหาพรหมผู้ยี่สิบเก้าเท่านั้น ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ย่อมเป็นสมัยที่เป็นความสลายแห่งสัตว์และด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อันตรกปี ๑๐ ย่อมผ่านไปแล้ว มีสมัยกาลที่เป็นความสลายระยะที่ ๒ สมัยนั้นฝนตกตลอดกาลนาน ด้วยสายธารมีประมาณเท่าผลมะขามบ่อม ลดลงมาประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว จนกระทั่งเป็นฝอย ตลอดปีเป็นอันมาก ตลอดร้อยปีเป็นอันมาก ตลอดพันปีเป็นอันมาก ฝนนั้นย่อมยังแผ่นดินนี้ให้ฟูฟอดี เมื่อขุนเขาสูงเมรุนี้ถูกกองน้ำใหญ่ท่วมทับแล้ว ยอดเขาสูงขนาด ๑๐๐

โยชน์กัศิ ๒๐๐ โยชน์กัศิ ๓๐๐ โยชน์กัศิ ๔๐๐ โยชน์กัศิ ๕๐๐ โยชน์กัศิ ย่อมละลายอาโปธาตุใดที่มี
 ในภายนอกภูเขาสมุทร อาโปธาตุเหล่านั้นก็ย่อมหวนไหว พื้นแผ่นดินนี้ในภายใต้ภูเขาสมุทร ก็ย่อมฟูฟอด
 ขึ้นด้วยกองแห่งน้ำ เปรียบเหมือนก้อนดินแห้งไร้ยางเหนียว ถูกเผาตลอด ๘ เดือน คนที่เอาใส่ลง
 ในน้ำ ย่อมละลายโดยไม่ยากฉันทใด พื้นแผ่นดินนี้ มหาสมุทรนี้ และขุนเขาพระสมุทรนี้ ถูกกอง
 อาโปใหญ่ท่วมทับแล้ว ย่อมสลายและโดยไม่ยากฉันทนั้น เหมือนกัน กองปฐมวิกัศิ กองเตโชกัศิ กอง
 วาโยกัศิ ย่อมอันตรธานไป พรหมวิมานจะเคลื่อนไปจากที่ตั้งแห่งพรหมละลายไป พรหมวิมานใด
 เล่าที่สภาพอันเป็นใหญ่ คือกรรมสงเคราะห์แล้ว พรหมวิมานก็อันตรธาน พรหมวิมานแผ่กว้างไป
 ถึงอภัสร์พรหมอันงดงามน่าดู อันเป็นที่ตั้งแห่งพรหมโลก (หมายความว่า ความสลายของโลก
 ด้วยน้ำ มีอาณาเขตถึงอภัสร์พรหม) ข้อนี้เป็นธรรมชาติของความสลายของโลกด้วยน้ำนั้น ธาตุทั้ง
 หลาย ก็สลายด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้น อันตรกัป ๒๐ ย่อมปรากฏด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้น นรกอัน
 มีตมน ว่างเปล่า ไม่มีอะไรปิด ตั้งอยู่ในอันตรกัป ๑๐ กัปอื่น เหมือนกับความสลายด้วยไฟทุกประ-
 การ ชาวอันตรกัป ๑ เรื่องทั้งปวงก็เหมือน ๆ กัน

มีสมัยที่ความสลายของโลกจะปรากฏด้วยลมระยะที่ ๑ เทวดามาจากเทพนิกาย จากเวทป์-
 ผลพรหม ไม่ปรากฏกายเปล่งเสียงให้ได้ยินอย่างก็กก้อง “เพื่อนยากผู้บริสุทธิ์ ท่านทั้งหลายจงพากัน
 เข้าถึง จุดตกฉานอันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขนั้นเกิด” พวกมนุษย์เหล่านั้นได้ยินเสียงแล้วต่างน้อมใจเชื่อ
 อย่างยิ่ง พากันใส่ใจโทษในกามทั้งหลาย ต่างเห็นฉานที่ ๔ อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุขว่าสงบ ยังฉานที่ ๔
 ให้เกิดแล้ว ตายไปย่อมเข้าถึงเทพนิกายชั้นเวทป์ผละ พวกเคียรธีย์ พวกสัตัวนรก พวกนายนิรยบาล
 พวกสัตัวศิริจฉานที่เที่ยวไปในน้ำและบนบก พวกที่เกิดในแดนเปรต พวกกอสुरย์ จุติจากอัทภานัน
 แล้ว มาเกิดเป็นมนุษย์ ครั้นมาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ใส่ใจโทษในกามทั้งหลาย มีความเห็นฉานอัน
 ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขว่าสงบอยู่ ยังฉานที่ ๔ ให้เกิดแล้ว ตายไปย่อมเข้าถึงเทพนิกายชั้นเวทป์ผละ
 พวกมนุษย์ชาวทวีปอมรโคยานก็ยังฉานที่ ๔ ให้บังเกิดในทวีปนั้น ต่างก็บังเกิดในเทพนิกายเวทป์ผละ
 นั้น สมัยนั้นเป็นสมัยที่ว่าง (โลกว่าง) ความสลายของสัตัวย่อมมีด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อันตรกัป ๑๐
 ย่อมเป็นอันผ่านพ้นไปแล้ว เป็นสมัยที่ปรากฏความสลายของสัตัวย่อมมีด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อันตรกัป
 ๑๐ ย่อมเป็นอันผ่านพ้นไปแล้ว เป็นสมัยที่ปรากฏความสลายของสัตัวระยะที่ ๒ เป็นความสลายของ
 ธาตุสมัยนั้นลมทั้งหลายแรงจัด ย่อมพัดไปเพราะเหตุนี้ ลมพัดชุกกระเบาะดินของแผ่นดินนี้ ขนาด
 เท่าฝ่ามือขึ้นไปเป่ากระจายในอากาศ ต่อจากนั้นลมก็ยังพัดแรงขึ้น ถึงกับชุกแผ่นดินขนาดเท่ากระดิ่ง
 เท่าแผ่นเสื่อลำแพน เท่าเซตบ้านโดยลำคับ ขึ้นไปเป่ากระจายในอากาศ ต่อจากนั้นลมก็ยกยอดขุนเขา

สุเมรุ ซึ่งถูกกองลมหิมารอบคลุมแล้ว ขนาดที่สูง ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ ๓๐๐ โยชน์ ๔๐๐ โยชน์ ๕๐๐ โยชน์ ขึ้นไปเป่ากระจายในอากาศ วาโยธาตุในสิ่งที่เป็นรูปในภายนอก กำเริบอยู่ แม้กองวาโย ก็จะชำรุดกองลมอันรองอยู่ภายใต้ กองลมนั้นจะยกแผ่นดินนั้นขึ้นไปเป่ากระจายในอากาศ เปรียบเหมือนลมหมุนพัดฝุ่นขึ้นไปเป่ากระจายในอากาศจันใด ลม (บรรลักษ์กับ) ก็ยกมหาสมุทรนี้ ชุนเขาสุเมรุขึ้นไปเป่ากระจายในอากาศจันนั้นนั้นแล กองปฐวีก็ตี กองอาโปก็ตี กองเตโชก็ตี หายไปหมดฐานของพรหมโลก ห้วนไหว พรหมวิมานกระจัดไป กรรมาธิปไตย (สภาพอันยิ่งใหญ่คือกรรม) ที่ยึดครองพรหมวิมานไว้ ก็อันตรธานไป และลมก็สงบไปพรหมวิมานอันกว้างใหญ่ รุ่งเรืองงดงาม น่าดู ชวนใจให้รื่นรมย์ ปราภฏ ฐานแห่งพรหมโลกของพรหม ก็เป็นตั้งเดิม ความสลายแห่งธาตุย่อมมีโดยธรรมดา อันตรกับ ๒๐ ย่อมผ่านพ้นไป ด้วยกาลมีประมาณเท่านั้น พรหมวิมานนี้ว่าง มีคไม่มีอะไรปิดกัน ดำรงอยู่ในอันตรกับ ๒๐ ส่วนอื่น เรื่องทั้งปวงก็เหมือนที่กล่าวแล้ว ความสลายแห่งโลกมี ๓ สถาน คือ เตโชส่วตฺตนิ ความสลายด้วยไฟ ๑ อาโปส่วตฺตนิ ความสลายด้วยน้ำ ๑ วาโยส่วตฺตนิ ความสลายด้วยลม ๑ ทั้งนี้แล

สังวัฏฏกัณฑ์ที่ ๑๕ (ว่าด้วยมนุษยโลกและเทวโลกสลาย) จบ.

ภาคผนวก ค.

พระอนาคตวงศ์

กัณฑ์ที่ ๑

เหตุปรารภ *

เอก์ สมัย ภควา สาวตถิย์ วิสาขาย สัตตวิสติ
 โภฏินปริจาเคน การิตะ ปุพพาราเม วสุสาวาส์ วสนโต
 อชิตตเถร์ อารพภ ทส โพธิสตุตตาดิ อิม์ ฌมมเทสน์
 กเถสิตีฯ

* หัวแต่ละหัวข้อ ผู้ตรวจชำระกำหนดเอง

● ประชุมพงศาวดารฉบับราษฎร

ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า เสด็จยั้งอ้ายไกล้กรุงสวตตีมหานคร วัฒนโต เมื่อสมเด็จพระชินวรผู้ทรงญาณล้าราญพระอิริยาบถ เข้าพระพรษาอยู่ในบุพพาราม อันพระวิสาขาสว่างถวายสิ้นทรัพย์ ๒๗ โภกีย์

ครั้งนั้น พระองค์ทรงปรารภซึ่งพระอชิตเถระผู้หน่อบรมพุทธานุการ-อริยมุตไตรยเจ้าให้เป็นเหตุ พระโลกเชษฐุ์จึงตรัสพระธรรมเทศนาล้ำแดง ซึ่งพระโพธิสัตว์ทั้ง ๑๐ องค์ อันจะมาตรัสเป็นองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลฯ **ครั้งนั้น พระธรรมเสนาสารีบุตรเถระเจ้า จึงกราบทูลอาราธนา**^๑ พระองค์ก็นำมาซึ่งอดีตนิทานแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าทั้ง ๑๐ พระองค์ที่จะลงมาตรัสในอนาคตกาลเบื้องหน้าต่อไป เปนใจความว่า

^๑ เทียบความใน อนาคต. : ๑๗๙-๑๘๐ ว่า ในวันหนึ่งพระสารีบุตรเถระกราบทูลพระศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ พระอชิตจะได้เป็นพระอริยมุตไตรยพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐ ในภัททกัปนี้หรือในกัปอื่น จักมีพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากบังเกิดแน่หรือ พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนสารีบุตรผู้มีธรรมราชา ผู้เจริญ สัตว์ทั้งปวงบังเกิดในโลกจะได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ปรินิพพานเมื่อนั้นอายุขัยแน่นอนฯ สัตว์เหล่าอื่นพากันทำบาปกรรม จุตติจากโลกนี้ไปบังเกิดในอบายภูมิแล้ว ท่องเที่ยวไปมาบำเพ็ญบารมี ทั้งหลายก็จะบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า ความเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า และความเป็นอรหันต์ ย่อมได้นิพพานฯ ก็แม้สัตว์เหล่าอื่นกระทำบุญ แล้วบังเกิดในกามภพ ในพรหมโลกจตุตถจาณน ท่องเที่ยวไปมา บำเพ็ญบารมีทั้งหลาย บรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และความเป็นพระอรหันต์ จักถึงนิพพาน ดูก่อนสารีบุตร ผู้อาจจะกำหนดว่า พระพุทธเจ้าได้ (แม้จักกำหนดอยู่เช่นนั้น) ตลอดชั่วชีวิต ดูก่อนสารีบุตร ผู้มีธรรมเป็นราชา ผู้เจริญ ในอนาคต พระพุทธเจ้า ๑๐ พระองค์ จักเสด็จอุบัติ ตรัสแล้วประทับนั่งอยู่

พระอนาคตวงศ์ ●

เมื่อศาสนาพระตถาคตครบ ๕๐๐๐ ปีแล้ว ผุ่สัตว์ก็มีอายุถอยลง คงอยู่ ๑๐ ปีเป็นอายุขัย ครั้งนั้นและบังเกิดมหากภัยเป็นอันมาก มีสัตว์ดิรัจฉานกับมนุษย์ทั้งหลายจะวุ่นวายเป่นโกลาหลเกิดรบพุ่งฆ่าฟันซึ่งกันและกัน จะจับไม้และใบหญ้าก็กลายเป็นหอกดาบแหลนหลาว อาวุธน้อยใหญ่ไล่ตีฆ่าแทงกัน ผุ่มนุษย์ทั้งหลายที่มีปัญญา ก็หนีไปซุกซ่อนตัวในซอกห้วยหุบเขา จะเหลืออยู่ก็แต่มนุษย์ที่มีปัญญา นอกจากนั้นแล้วก็ถึงซึ่งพินาศฉิบหายเป็นอันมาก เมื่อพ้น ๗ วันล่วงไปแล้ว มนุษย์ทั้งหลายที่เร้นซ่อนอยู่นั้น ครั้นเห็นซึ่งกันและกันก็มีความสงสารรักใคร่กันเป็นอันมาก เข้าสวมสอดกอดรัดร้องให้รักกันไปมา บังเกิดมีความเมตตากรุณากันมากขึ้นไป ครั้นตั้งอยู่ในเมตตาพรหมวิหาร แล้วก็อุทิศสหารักษาศีล ๔ จำเริญกรรมฐานภาวนาว่า อัย อุตตภาโว อันว่ากายของอาดมานี้ อนิจจัง หากจริงมิได้ ทุกข์ เปนกองแห่งทุกข์ฝ่ายเดียวหาสัญญาสำคัญมันหมายมิได้ ด้วยกายอาดมาไม่มีแก่นสารฯ เมื่อมนุษย์ทั้งหลาย ปลงปัญญาเห็นในกระแสพระกรรมฐานภาวนา ดังนี้เนืองๆ อายุของมนุษย์ทั้งหลายก็วัฒนาจำเริญขึ้นไป ที่มีอายุ ๑๐ ปีเป็นอายุขัยนั้นค่อยทวีขึ้นไปถึง ๒๐ ปี เป็นอายุขัย ค่อยทวีขึ้นไปทุกชั้นทุกชั้น จนอายุได้ร้อย พัน หมื่น แสน โภฏี จนถึงสองไชยหนึ่ง ครั้นนานไปเห็นว่าไม่รู้จักความตายแล้ว ก็มีความประหม่าหมีได้ ปลงใจลงในกอง ทุกข์ อนิจจัง อนตตา อายุก็ถอยน้อยลงมาทุกทีจนถึง ๘ หมื่นปี ฝนก็ตกเป็นฤดูคือ ๔ วันตก ๑๐ วันตก ในชมพูทวีปทั้งปวง มีพื้นแผ่นดินราบคายสม่ำเสมอเป็นอันดี^๑ ฯ

^๑ โปรดเทียบ มสส. : ๗๗-๘๗, มวล. : ๑๒๖-๑๒๙

● ประชุมพงศาวดารฉบับราษฎร

อุเทศที่ ๑ : พระศรีอริยเมตไตรย

ครั้งนั้น กรุงพาราณสีเปลี่ยนนามชื่อว่าเกตุมดี โดยยาวได้ ๑๖ โยชน์ โดยกว้างได้โยชน์ ๑^๑ มีไม้กัลปพฤกษ์เกิดทั้ง ๔ ประตุมือง มีแก้ว ๗ ประการ ประกอบเป็นกำแพงแก้ว ๗ ชั้นโดยรอบพระนคร ครั้งนั้น มหานพกาลเทวบุตร^๒ ก็จุติลงมาเกิดเป็นสมเด็จพระจักรพรรดิราชาธิราช ทรงพระนามชื่อว่าพระยาสังข์จักร์ เสวยศิริราชสมบัติในเกตุมดีมหานคร ในท่ามกลางเมืองนั้น มีปราสาทปราสาททองอันแล้วไปด้วยแก้ว ๗ ประการ ผุดขึ้นมาแต่มหาคงคา ลอยมายังขนาดลอากาศเวหามาตั้งอยู่ในท่ามกลางพระนคร ปราสาทปราสาทนี้แต่กาลก่อนเป็นปราสาทปราสาทแห่งสมเด็จพระเจ้ามหาปนาท ครั้นสิ้นบุญพระเจ้ามหาปนาทแล้ว ปราสาทปราสาทนั้นก็จมลงไปใ้คงคา เมื่อสมเด็จพระจักรจอมทวีป ผู้ทรงพระนามชื่อว่า พระยาสังข์จักร์ ได้เสวยราชสมบัติในเกตุมดีนั้น ปราสาทปราสาทก็ผุดขึ้นมาแต่มหาคงคา ด้วยอาณูภาพแห่งบรมจักร์ ประดับไปด้วยหมู่พระสนมแสนสาวสุรางค์ทั้งหลายประมาณ ๘ หมื่น ๔ พันพระองค์ มีพระราชโอรสประมาณพันพระองค์ พระราชโอรสผู้ใหญ่หนึ่ง ทรงพระนามชื่อว่า อชิตราชกุมาร เจ้าอชิตราชกุมารนั้นเป็นปรีชาชาญ แก้วแห่งสมเด็จพระราชาบิดา ผู้เป็นพระยาบรมสังข์จักร์อันบริบูรณ์ไปด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักร์แก้ว ๑ นางแก้ว ๑ แก้วมณีโชติ ๑ ช้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ คฤหบดีแก้ว ๑ ปรีชาชาญแก้ว ๑ อันว่าสมบัติบรมจักร์นั้น ย่อมมีทุกสิ่งทุกประการ เป็นที่เกษมสันต์ยิ่งนักเหลือที่จะพรรณนาในกาลนั้นๆ

ฝ่ายว่า มหาบุโรหิตผู้ใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าสังข์จักร์นั้น เป็นมหาพราหมณ์ประกอบไปด้วยอิสริยยศเป็นอันมาก หากผู้จะเปรียบเสมอมิได้ มี

^๑ Anag. : ๘ ทวาทลโยชนายามา สดตโยชนวิตุถารา "กว้าง ๑๒ โยชน์ ยาว ๗ โยชน์

^๒ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มวล. : ๑๓๖-๑๔๘

พระอนาคตวงศ์ ●

นามปรากฏชื่อว่า สุพรหมา^๑ นางพราหมณีผู้เป็นภรรยานั้นมีนามชื่อว่า นางพรหมวดี^๒ ในกาลนั้น สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ พระศรีอาริยมตไตรยเจ้า รับอาราธนาณิมนต์แห่งฝูงเทพดาทั้งหลาย ก็จุติลงมาจากดุสิตสวรรค์เทวโลก ลงมาถือเอาปฏิสนธิในครรภ์แห่งนางพราหมณวดี ภรรยาแห่งมหาบุโรหิตพราหมณ์ผู้ใหญ่ ในวันบัตถนรสีอุโบสถเพ็ญ เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาปัจจุสมย์ใกล้รุ่ง ท้าวจาทุมมหาราช คอยรักษาครรภ์ฯ พอถ้วนทศมาส พระโพธิสัตว์ก็ประสูติจากพระครรภ์มารดาฯ ในกาลนั้นในชมพูทวีปทั้งสิ้น ปรากฏนิมิต^๓ พร้อมด้วยอัศจรรย์ทั้งหลาย ๓๒ ประการ เทพดาพากันกระทำสักการบูชา ดังท่าฝนตกลงในกลางอากาศ แล้วมีปราสาทปราสาททั้ง ๓ ผุดขึ้นมาเพื่อจะให้เป็นที่สำราญแห่งพระบรมโพธิสัตว์เจ้า ปราสาท ๑ ชื่อว่า คิริวัชณะ ปราสาท ๑ ชื่อว่า สิทธิตถะ ปราสาท ๑ ชื่อว่า จันทกะ^๔ ปราสาททั้ง ๓ นี้เป็นที่จำเริญพระศรีสวัสดิมงคล ควรจะให้สำเร็จประโยชน์ทุกประการ ปรากฏงามดังดวงพระจันทร์ แล้วหอมฟุ้งไปด้วยกลิ่นอันหอมมิรู้ขาด เเดียวระดาศไปด้วยนางนาฏพระสนม ประมาณ ๗ แสน ส่วนสมเด็จพระอัศกรมเทสิแห่งสมเด็จพระศรีอาริยมตไตรยบรมโพธิสัตว์เจ้านั้นทรงพระนามชื่อว่า พระจันทมุขี เป็นประธานแห่งนางบริวารทั้งหลาย ๗ แสน มีพระราชโอรสองค์ ๑ ทรงพระนามชื่อว่าพราหมณ์วัณณกุมาร เมื่อพระมหาบุรุษผู้ประเสริฐ ทรงพระสำราญแรมอยู่ในปราสาทปราสาททั้ง ๓ ควรแก่ฤดูโดยนิยมนั่งนี้ฯ

จนพระองค์มีพระชนม์ได้ ๘ หมื่นปี แล้วจึงเสด็จขึ้นสูรธแก้วอันเป็นทิพย์วิมาน มีศิรีหาเสมอมิได้เสด็จไปประพาสอุทยาน ทอดพระเนตรเห็น

^{๑.๒} เพิ่มตาม อนาคต. : ๑๘๓, Anag. : ๔๖

^๓ เพิ่มตาม อนาคต. : ๑๘๓-๑๘๔

^๔ Anag. ๔๖ "สิริวัชโฆ วุฑฒมานโ จ สิทธิตถโ เจจ ฉนุทโก

อชิตตถาย อุปฺปนนา ปาสาทา รตณมยา"

(ปราสาทที่แล้วด้วยแก้ว คือ คิริวัชณะ ๑ วัฑฒมานะ ๑ สิทธิตถะ ๑ จันทกะ ก็เกิดขึ้นมาเพื่ออชิตกุมาร)

● ประชุมพงศาวดารฉบับราษฎร

จตุรนิมิตรทั้ง ๔ ประการนี้เป็นเหตุสุดยั้งธรรมสังเวชให้เกิดขึ้น ก็มีพระทัย
 น้อมไปในบรรพชา พิจารณาเห็นเพศสมณะนั้นเป็นอารมณ์ ในขณะนั้นเห็นว่า
 ปรากฏปราสาทแก้ว ซึ่งทรงพระสำราญยับยั้งอยู่นั้น ก็ลอยไปในอากาศเวหา
 พร้อมทั้งพระราชโอรส และหมู่เนกรอนงค์นางกัลยาไปกับทั้งปราสาท
 ครั้งนั้นเปรียบประดุจดั่งว่า พระยาสุวรรณราชหงส์ทองอันบินไปในอากาศเวหา
 ฝ่ายฝูงเทพดาทั้งหลายในหมื่นจักรวาล ก็ชวนกันถือเครื่องสักการบูชาเทาะ
 ตามมากระทำสักการบูชาในอากาศเวหาแน่นเนื่องกันมา เป็นอเนกสงฆ์ไทย ทั้ง
 ท้าวพระยามหากษัตริย์ทั้งหลาย ๘ หมื่น ๔ พันพระนครกิติ และชาวนิคม
 ประจันตประเทศชนบททั้งหลายกิติ ก็ชวนมากระทำสักการบูชาด้วยดอกไม้
 และของหอมมีประการต่าง ๆ เต็มเดียวระดาชกลาดเคลื่อนไปทั้งชมพูทวีป
 เหล่าพวกอสูรทั้งหลาย ก็เข้าเวดล้อมพิทักษ์รักษาปราสาทปราสาทฯ ฝ่าย
 พระยานาคราชนั้น กระทำสักการบูชาด้วยแก้วอันเป็นเครื่องประดับตน
 พระยาคณธรรพทั้งหลายนั้นกระทำสักการบูชา ด้วยเครื่องทิพย์ดุริยางค์พ้องว่า
 มีประการต่าง ๆ ปางเมื่อองค์สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ศรีอาริยมุตไตรยเจ้า
 เสด็จออกบรรพชานั้น ฝูงเทพดา อินทร์ พรหมยมยักษ์ และมนุษย์ นาค
 ครุฑ คนธรรพ ทั้งหลายกระทำสักการบูชา ทั้งพระยาบรมจักรพรรดิราชา
 เจ้าผู้ประเสริฐ ก็พร้อมด้วยแสนสาวสนมในทั้งปวง และโยธาหาญหมู่จตุรงค์
 องค์พยุหเสนาอนเนกนับ มิได้เสด็จไปที่ใกล้แห่งสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์
 ครั้งนั้นมหาชนทั้งหลายทั้งปวง มีความปรารถนาจะทรงบรรพชาแล้ว
 ก็ลอยไปในอากาศกับด้วยพระบรมโพธิสัตว์เจ้า ด้วยเดชานุภาพแห่งบรมจักร
 และอานุภาพแห่งพระศรีอาริยมุตไตรยบรมโพธิสัตว์นั้น ในครั้งนั้น ท้าว
 มหาพรหมถือฉัตรประมาณ ๖๐ โยชน์ มากางกึ่งพระโพธิสัตว์ฯ ท้าวสักก-
 เทวราช เป่าวิษุตตรสังข์ฯ ท้าวสุยามาถือพัดชนนกปูชาฯ ท้าวสันตดุสิต
 ถือพัดใบตาลประดับด้วยแก้วมณีฯ ปัญจสิขคนธรรพถือพิณทิพย์ฯ สีเหลือง
 เหมือนแก้วไพฑูริย์มาบรรเลงฯ ท้าวมหาราชทั้งหลายถือพระขรรค์แวดล้อม
 ในทิศทั้ง ๔ ฯ เทวดาทั้งปวง มนุษย์ทั้งปวง คนธรรพทั้งปวง ยักษ์นาคครุฑ

พ ระ อ น า ค ต ว ง ค ์ ●

ทั้งปวงแวดล้อม ๒ ข้าง คือ ข้างหน้า และข้างหลังไฟกับโพธิสัตว์เจ้าโพธิสัตว์เจ้านั้นมีบริษัทั้งเทวดาและมนุษย์ เป็นต้น ที่ถึงพร้อมด้วยสิริโสภาคเห็นปานนี้แวดล้อมเหาะไปทางอากาศ^๑ ครั้นเสด็จถึง ควงไม้พระศรีรัตนมหาโพธิคือไม้กาละหิง แล้วปรากฏปราสาทแก้วก็เลื่อนลอยลงจากอากาศใกล้ในที่ปริมณฑลไม้มหาโพธิ์นั้น ฝ่ายท้าวมหาพรหมก็เชิญซึ่งพานผ้ากาสาหวัดสร้อยกับเครื่องบริวารทั้ง ๘ น้อมเข้าไปถวายสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ แล้วพระองค์จึงชักเอาพระแสงดาบแก้วตัดพระเศศเกล้าให้ขาดแล้ว ก็โยนขึ้นไปในอากาศเวหา ก็ถือเครื่องบริวารทั้ง ๘ ประการ ทรงเพศบรรพชาเสร็จแล้ว ส่วนว่าบริวารทั้งหลายทั้งปวงนั้น ก็ชวนกันบรรพชาบวชตามสมเด็จพระโพธิสัตว์เจ้าเป็นอันมาก ฝ่ายพระมหานุรุธราชองค์พระศรีอาริยมุตไตรยเจ้านั้น กระทำความเพียรอยู่ที่ใกล้พระมหาโพธิ์สิ้นประมาณเจ็ดวัน

ลำดับนี้จะพรรณนาไม้พระศรีรัตนมหาโพธิ์ต่อไป อันว่าต้นไม้กาละหิงที่เปนไม้ครีมหาโพธิ์นั้นมีปริมณฑลไปได้ ๑๒๐ ศอก มีกิ่งทั้ง ๕ โดยรอบคอบนั้นก็ได้ ๑๒๐ ศอก แต่ต้นขึ้นไปสุดปลาย กิ่งนั้นได้ ๒๔๐ ศอก โดยสูงโดยสะกดเปนปริมณฑลเหมือนกัน มีใบสดเขียวอยู่เป็นนิจกาล ทรงดอกและเกสรหอมฟุ้งจรมิรู้ขาด เปรียบประดุดอกปาริชาติ ในดาวดึงส์สวรรค์ก็เหมือนกัน

ในเมื่อเวลาเย็นพระองค์ก็เสด็จเข้าไปสู่ควงไม้พระมหาโพธิ์ ขึ้นทรงนั่งเหนือรัตนอปราชาติบัลลังก์พระที่นั่งแก้ว แล้วทรงพระค่านั่งระลึกถึงบุพพชาติของพระองค์ ด้วยบุพเพนิวาสญาณ ทรงเห็นโดยลำดับกันประจักษ์แจ้งในปฐมยามฯ ครั้นล่วงเข้ามัชฌิมยาม ทรงเห็นซึ่งจตุปฏิสนธิแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยทิพย์จักขุญาณฯ ครั้นล่วงไปในปัจฉิมยามที่สุดนั้น พระองค์พิจารณาซึ่งปัจจุอาการอันประกอบไปด้วยองค์ ๑๒ ประการ ตามกระแสพระปฏิจสมุ-บาทธรรม ด้วยสามารถอนุโลมตรัสรู้ตลอดกัน ในลำดับนั้นก็สำเร็จแก่

^๑ เพิ่มตาม อนาคต. : ๑๘๔-๑๘๕

● ประชุมพงศาวดารฉบับราชทูรี

พระปรมาภิเชกสัมโพธิญาณ ทรงพระนามชื่อว่าอรหังสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอาทิ
ปรากฏเป็นพระพุทธรูปทั่วโลกธาตุแล้ว พระองค์ก็ยังมีมนุษย์ทั้งหลายประมาณ
แสนโกฏิ ให้ตีมกินซึ่งน้ำอมฤตรส คือ พระสังฆกรรม เห็นพระนิพพาน
อันมิได้รู้แก่รู้ตายเป็นธรรมาสัมมัยให้บังเกิดแก่ฝูงเทพดา และมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ตรัสรู้มรรคและผลหาประมาณมิได้^๑

และองค์พระศรีอาริยมตไตรยเจ้าผู้ทรงพระภาคมีประเภทเป็นอันงามนั้น
พระองค์มีพระวรกายสูงได้ ๘๘ ศอก พระองค์ใหญ่กว้างได้ ๒๕ ศอก ตั้งแต่
ฝ่าพระบาทถึงพระชานุมณฑลเข้ามีประมาณ ๒๒ ศอก ตั้งแต่พระชานุมณฑล
ขึ้นไปถึงพระนาภีประมาณ ๒๒ ศอก ตั้งแต่พระนาภีขึ้นไปถึงพระรอกขวัญ
ทั้ง ๒ ประมาณ ๒๒ ศอก ตั้งแต่พระรอกขวัญขึ้นไปถึงพระเศียรเกล้าที่สุด
ยอดพระอุณหิสเปลวพระพุทธรคมีนั้นประมาณ ๒๒ ศอก^๒ เสมอกันทั้ง ๔
ส่วน พระรอกขวัญทั้ง ๒ แต่ละอันนั้นยาวได้ ๕ ศอก อันว่า พระหัตถ์ทั้ง ๒
ซ้ายขวานั้น ยาวได้ ๔๐ ศอก ในระหว่างภายในแห่งพระพาหา ทั้ง ๒ ซ้ายขวา
นั้น มีประมาณ ๒๕ ศอก พระอังคุลีแต่ละอันยาวได้ ๕ ศอก^๓ ฝ่าพระหัตถ์
แต่ละข้างกว้างได้ ๕ ศอก พระศอกโดยกลมรอบมีประมาณ ๕ ศอก โดยยาว
๕ ศอก พระโอษฐ์เบื้องบนเบื้องล่างกว้าง ๑๐ ศอก^๓ เสมอกัน เป็นอันดี
พระชิวหาอยู่ภายในพระโอษฐ์ยาว ๑๐ ศอก พระนาสิกสูงยาวลงมาได้ ๗
ศอก ดวงพระเนตรทั้ง ๒ โดยกว้างได้ ๗ ศอก แฉกพระเนตรทั้ง ๒ ที่ต่ำกลม
เป็นปริมณฑลอยู่นั้น มีประมาณ ๕ ศอก พระขนงแต่ละข้างยาวได้ ๕ ศอก
ในระหว่างพระขนงทั้ง ๒ กว้างได้ ๔ ศอก พระกรรณทั้ง ๒ แต่ละข้างยาวได้
๗ ศอก ดวงพระพักตรนั้นเป็นปริมณฑล กลมดังดวงพระจันทร์เมื่อวันเพ็ญ
มีประมาณกลมได้ ๒๕ ศอก พระอุณหิสที่เวียนเป็นทักษิณาวรรตย์ รอบพระเศียร

^๑ อนาคต. : ๑๘๖, ๒๒ ศอก, DBK. : ๑๒๐, ๑๒ ศอก

^๒ อนาคต. : ๑๘๖, Anag. : ๑๒๐, ๔ ศอก

^๓ อนาคต. : ๑๘๖, ๑๕ ศอก

พระอนาคตวงศ์ ●

เป็นเปลวพระพุทธศรัทธามีขึ้นไปนั้น โดยกลมรอบได้ ๒๕ ศอกๆ เมตไตรยเจ้าทรงหวัดตึงสมหาบุรุษลักษณะประกอบไปด้วยพระฉัพพรรณรังสีพระพุทธศรัทธามี ๖ ประการ สว่างออกจากพระสรীরกายเป็นอันงาม ประดุจดั่งว่าทอธารสุวรรณธาราน้ำทอง อันไหลหลั่งออกมา ช่มแสงสว่างดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์แผ่ไปในหมื่นจักรวาลสองสว่างอยู่เป็นนิตย์ทีเดียว มนุษย์ทั้งหลายไม่อาจรู้กำหนดกลางวันและกลางคืน แสงสว่างของพระพุทธเจ้าจักรดำรงในโลกเป็นนิตย์นรฯ มนุษย์ทั้งปวงทราบว่าเป็นเวลาเย็น ซึ่งเป็นเวลาที่ดวงอาทิตย์อัสดงคดแล้วได้ ด้วยเสียงร้องของนกในเวลาเข้าสู่รังนอน และด้วยปลายกลีบดอกปทุม และปลายกลีบดอกไม้หุบๆ รู้ว่าเวลานี้เป็นเวลาเช้า ซึ่งเป็นเวลาที่พระอาทิตย์กำลังขึ้นไปด้วยเสียงร้องของนกที่ออกไปหากิน และด้วยปลายกลีบดอกไม้บานๆ ครั้งนั้นปทุมใหญ่มีกลีบนอกประมาณ ๓๐ ศอก กลีบในประมาณ ๒๔ ศอก มีเกสรประมาณ ๒๐ ศอก ฝักดอกประมาณ ๑๖ ศอก มีละอองเกสรขจรไปในอากาศ ช้ำแรกแผ่นดินผุดขึ้นรับฝ่าพระบาทที่ทรงเหยียบย่างไปแล้วทุกๆ วาระแห่งพระบาท ที่พระพุทธเจ้าองค์นั้นเสด็จย่างไปแล้ว มนุษย์ทั้งปวงไม่ต้องเป็นชวานาไม่ต้องเป็นพ่อค้า ไม่มีโรค^๑ เต็มเปี่ยมบริบูรณ์ไปด้วยสุขทุกเมื่อ มีสติระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์เนื่องๆ ด้วยเดชาญาณภาพพระพุทธคุณนั้น มนุษย์ทั้งหลายได้บริโภคซึ่งโภชนาหารแต่เนื้อแห่งเข้าสารสาลี อันบังเกิดมีมาเอง ได้ประดับประดาสรীরกายและผ่านุงผ้าห่มเครื่องอาภรณ์ต่างๆ แต่ต้นไม้กามพฤกษ์ ประพตติเลี้ยงชีวิตเป็นบรมสุขฯ

ปางเมื่อพระองค์ผู้ทรงสวัสดิภาคเป็นอันงาม ทรงพระนามชื่อว่าพระศรีอาริยเมตไตรยเจ้าตรัสแสดงพระสิทธิ์ธรรมเทศนา พระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรนั้น มนุษย์และเทพดาทั้งหลาย ได้ซึ่งธรรมากิสมัยมรรคและผลธรรมวิเศษประมาณ ๓ แสนโกฏิฯ อันว่าองค์พระศรีอาริยเมตไตรยเจ้าทรงสร้างพระบารมี

^๑ เพิ่มตาม อนาคต. : ๑๘๗, โปรดเทียบ DBK. : ๑๒๑, อวล. : ๕

● ประชุมพงศาวดารฉบับราษฎร

มาสิ้นกาลช้านานถึง ๑๖ อสงไขยกัไรแสนมหากัปป์ มีศีลบารมีทานบารมี
 เปนต้นเต็มบริบูรณ์ กองพระบารมีทั้งหลาย ที่สำเร็จเปนองค์พระสรรเพชญ์
 พุทธเจ้านั้นคือพระบารมีของพระองค์ครั้ง ๑ ปรากฏชัดเจนเปนมรดกบารมี
 อันยิ่งยอดกว่าพระบารมีทั้งปวง^๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าของเรา จึงนำมาซึ่งอดีต
 นิทานแห่งกองพระบารมีของสมเด็จพระศรีอาริยเมตไตรย มาตรัสพระลัทธิธรรม
 เทศนาแก่พระสารีบุตรเจ้าว่า

อดีต กาล ในกาลล่วงลับมาแล้วช้านาน มีองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า
 พระองค์หนึ่งทรงพระนามชื่อว่า พระสิริมิต^๒ ได้ตรัสในโลก ครั้งนั้นองค์
 พระศรีอาริยเมตไตรยได้เสวยศิริราชสมบัติในเมืองอินทปัตถ์มหานคร ทรง

^๑ ข้อความอักษรตัวทึบ ดูเทียบ อนาคต. : ๑๘๘ ดังนี้ ดูก่อนสารีบุตรผู้มีธรรมราชา
 ผู้เจริญ พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ บารมีข้อหนึ่งปรากฏชัดแล้ว
 พระองค์จึงได้รับพุทธสมบัติในสากลโลก ด้วยพุทธศิริอันหาที่เปรียบมิได้ ด้วยพุทธลีลา
 อันหาที่สุดมิได้ ด้วยประการฉะนี้^๑ ครั้งนั้นพระสารีบุตรได้ทูลอ้อนวอนพระศาสดาว่า
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้เจริญบารมีข้อหนึ่งของพระอริยเมตไตรย ปรากฏชัดแล้ว จักเป็น
 เช่นไรเล่า พระเจ้าข้า^๑ พระศาสดา ผู้อันพระสารีบุตรทูลอาราธนา :

เทียบ ավ. : ๘ ดังนี้ เอว ภควา พระพุทธเจ้าเจ้าแห่งเมตไตรยวงสาด้วยสังเขป ดัง
 อันแล้ว ลำบารมี ๑๐ ทัด อันเมตเตยยโพธิสัตตพำเพง มาแล้วจักสำแดงทานปรหมัตตปารมี
 อันเปนนันเดียว ๑ อันเปนนิวเสศคิเทศนาว่า สารีบุตร นี้เปนนันแล ดูราสารีบุตร พุทธังกร
 ทั้งหลายพำเพงบารมีผู้ใดแล้วเปนมตเตยยโพธิสัตตเจ้าคิพำเพงบารมีผู้นันพร้อมชู้อัน
 เท้าปารมีอันเดียว ๑ แควนประปรากฏอัสสจรรย์ อถไซ ที่นัน มหาสารีบุตรอัญชลีขึ้นไหว
 พระพุทธเจ้าถามว่า ข้าแห่งลัทธิญเจ้า ทานปารมีอันเดียว ๑ แห่งพระพุทธเมตเตยยะ
 แวนปรากฏมาปาดังใดชาตุ ทั้งหลายใครรู้หนักแล ขอพระพุทธเจ้าลัทธิญจุงเทศนาที่
 ปรากฏแก่ชู้ทั้งหลายได้ระดับรับฟังจำไว้เทื่อ เมื่อมหาสารีบุตรราชานาดังอัน

เทียบ DBK : ๒๒ ดังนี้ พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงแสดงอนาคตพุทธ คือ พระ
 ศรีอาริยเมตไตรยแล้ว เมื่อจะทรงแสดงบารมีอันวิเศษของพระเมตไตรยเจ้าแล้ว จึงตรัสว่า
 ดูราสารีบุตร บารมีเพียงอย่างเดียวของพระศรีอาริยเมตไตรย ผู้ทรงบำเพ็ญบารมีทั้งหลาย
 ก็ปรากฏยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ครั้งนั้นพระสารีบุตรจึงประคองอัญชลีเฉพาะ
 พระพักตร์ของพระพุทธองค์ แล้วทูลถามว่า ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า บารมีอันหนึ่งของ
 พระศรีอาริยเมตไตรยปรากฏชัดเจน บารมีอันนั้นเป็นเช่นใด เมื่อพระสารีบุตรทูลอ้อนวอน

^๒ อนาคต. : ๑๘๘ สิริมัตติ, DBK. : ๑๒๒ สิริมตตะ

พระอนาคตวงศ์ ●

พระนามว่าบรมสังขจักษ์ มีแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว แก้วมณี ช้างแก้ว ม้าแก้ว ชุนคลังแก้ว และนางแก้วฯ อินทปัตถนครมีความยาว ๗ โยชน์ กว้าง ๓ โยชน์ฯ ดินกัลปพกษ์ ๔ ดิน บังเกิดแล้วที่ประตูเมืองทั้ง ๔ แห่งฯ ปราสาทเหล่านี้ มีพื้น ๗ ชั้น สูง ๒ โยชน์ บังเกิดในท่ามกลางพระนครฯ พระญาสังขจักรวรรดิเสวยราชสมบัติในปราสาทนั้นฯ พระสิริมัตตติสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติในโลกฯ ที่ประทับพระพุทธเจ้าได้มี ๑๖ โยชน์จากนครอินทปัตถ์ฯ พระราชาไม่ทรงรู้จักพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นฯ^๑

อยู่มาในกาลวันหนึ่ง พระเจ้าสังขจักษ์เสด็จทรงนั่งอยู่ภายใต้เศวตฉัตร มีพระทัยปรารถนาว่า ผู้ใดมาบอกข่าวว่าพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสงฆ์รัตนะบังเกิดมีแล้ว พระองค์จะสละศิริราชสมบัติบรมจักร์ พระราชทานให้แก่บุคคลผู้นั้นแล้ว พระองค์ก็จะเสด็จพระราชดำเนินไปยังองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าฯ

ในกาลนั้น ยังมีกุลบุตรเชื้อใจผู้หนึ่ง ไปบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ใน พระพุทธศาสนาด้วยมารดาของสามเณรเป็นทาสทาสีอยู่ในตระกูลหนึ่ง สามเณรนั้นคิดแสวงหาทรัพย์จะไปให้แก่มารดาให้พ้นจากทาสทาสี จึงเที่ยวไป โดยลำดับจนถึงกรุงอินทปัตถ์มหานคร ฝูงมหาชนชาวพระนคร ไม่รู้จักว่า สามเณรอย่างไร ครั้นเห็นเข้าก็สงสัยว่าเป็นมหายักษ์ ก็พากันจับไม้ไล่ทุบตี สามเณรฯ กลับก็วิ่งหนีทาสชนเข้าไปจนถึงพระราชวัง ไปยืนอยู่ตรงพระพักตร์ ของพระองค์ฯ จึงตรัสถามว่ามาณพนี้ มีนามชื่อใด เจ้าสามเณรกราบทูลว่า อาตมาภาพมีนามว่าสามเณร จึงตรัสถามว่า สามเณรนั้นด้วยเหตุตั้งหรือ สามเณรจึงทูลว่าข้าพเจ้า มีนามว่าสามเณรนั้น ด้วยเหตุว่าข้าพเจ้ามิได้กระทำ ภายนอก แล้วตั้งอยู่ภายในแห่งกุศล เหตุตั้งนั้น จึงมีนามชื่อว่าสามเณร พระองค์ก็ทรงตรัสถามว่า นามกรของท่านนั้นบุคคลผู้ใดให้แก่ท่าน สามเณร จึงทูลว่า พระอาจารย์ของข้าพเจ้าให้แก่ข้าพเจ้า พระองค์จึงตรัสถามว่า

^๑ เพิ่มตาม อนาคต. : ๑๘๘

● ประชุมพงศาวดารฉบับราษฎร

อาจารย์ของท่านนั้นชื่อดังหรือ สามเณรจึงทูลว่าอาจารย์ของอาตมาท่านมีนามชื่อว่า ภิกษุ จึงทรงตรัสถามต่อไปว่า พระอาจารย์ของท่านมีนามว่าภิกษุนั้นด้วยเหตุดังหรือ สามเณรจึงทูลว่าอาจารย์ของข้าพเจ้านั้นชื่อ รัตนะ เป็นแก้วอันหาค่ามิได้ ครั้นทรงสดับว่าพระสังฆรัตนะในพระพุทธศาสนาหาได้เป็นอันยากยิ่งนัก พระองค์ก็มีความชื่นชมยินดีหาที่จะอุปมามิได้ คำนี้อยู่ในพระราชหฤทัยว่า จะเสด็จลงจากอาศน์ไปนมัสการเจ้าสามเณร ที่ใกล้ด้วยความปีติ ภายของพระองค์ก็ลอยไปตกลงตรงหน้าเจ้าสามเณร เดชะที่พระองค์มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระสังฆรัตนะ ดอกประทุมชาติก็บังเกิดผุดขึ้นรองรับพระองค์ไว้มิได้เป็นอันตราย จึงถวายนมัสการเจ้าสามเณรโดยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว จึงตรัสถามเจ้าสามเณรต่อไปว่า พระสังฆรัตนะอาจารย์ของท่านนั้น บุคคลผู้ใดให้นามกร เจ้าสามเณรก็ทูลว่า อาจารย์ของข้าพเจ้านั้น คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงนามชื่อว่า พระสิริมิตรสัพพัญญู พระองค์โปรดประทานให้นามชื่อว่า พระสังฆรัตนะแก่พระอาจารย์ของข้าพพระเจ้า เมื่อสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ผู้ทรงพระอุตสาหะในพระศาสนาได้ทรงฟังสามเณรออกจากราว่า องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเสียงที่ได้ยากยิ่งในหลายโกฏิกัปปี^๑ แล้ว พระองค์ก็ถึงวิสัญญีภาพสลบลงอยู่กับที่ ครั้นพระองค์ได้พระสติขึ้นมา จึงตรัสถามสามเณรอีกว่า ดูก่อนเจ้าสามเณรผู้เจริญ บัดนี้ องค์สมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จยับยั้งอยู่ในฐานะที่ดังหรือ สามเณรจึงทูลว่า สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณเจ้าเสด็จยับยั้งอาศัยอยู่ในบุพพารามวิหารอันมีอยู่ในอุตตรทิศ แต่กรุงอินทปัตต์มหานครนี้ไปไกลกัน มีประมาณ ๑๖ โยชน์ ได้ทรงฟังสามเณรแจ้งความว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าบังเกิดแล้วในโลก จึงตรัสว่า ดูก่อนสามเณร ฝ่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในฐานทิศใด เราก็จะไปในประเทศทิศนั้นๆ สมเด็จพระเจ้าสังฆจักร์บรมบพิตรผู้ประเสริฐ หากความเอื้อเพื่อในคิริราชสมบัติบรมจักร์ของพระองค์ มิได้ด้วยมีพระทัยนั้น ผูกพันอยู่

^๑ เพิ่มตาม DBK. : ๑๒๔

พ ร ะ อ น า ค ต ว ง ค ์ ●

ในการที่จะได้พบเห็นองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า เป็นที่ยิ่งอย่างอุกฤษฏ์ก็กระทำการราชาภิเษกเจ้าสามเณรนั้นให้สีกออกเสวยศิริราชสมบัติ แทนพระองค์เป็นพระยาอันประเสริฐ พระศาสดาเมื่อทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า อสัตตบุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่ทำตามสัตตบุรุษ ผู้ให้อยู่ซึ่งราชสมบัติอันบุคคลพึงให้ได้ยาก อากาการของสัตตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นสภาพอันอสัตตบุรุษพึงดำการได้ยาก

ดูก่อนสารีบุตร ผู้มีธรรมเป็นราชา สัตตบุรุษทั้งหลายย่อมให้ทานที่บุคคลอื่นให้ได้ยาก ย่อมทำกรรมที่บุคคลอื่นทำได้ยาก พวกอสัตตบุรุษย่อมทำตามไม่ได้ ธรรมของสัตตบุรุษทั้งหลายเป็นธรรมที่อันธพาลดำเนินการไม่ได้ คือเป็นธรรมที่อันธพาลพึงทำไปปฏิบัติได้ยาก เพราะฉะนั้น ทางไปจากโลกนี้ของสัตตบุรุษทั้งหลาย และอสัตตบุรุษทั้งหลาย จึงแตกต่างกัน อสัตตบุรุษย่อมพากันไปสู่ نارก สัตตบุรุษย่อมมีสวรรค์เป็นที่ไปเบื้องหน้า ดูก่อนสารีบุตรผู้มีธรรมเป็นราชา ผู้เจริญ เพราะเหตุนี้ทางไปของสัตตบุรุษทั้งหลาย และอสัตตบุรุษทั้งหลายจากมนุษย์โลกนี้ ย่อมต่างกัน อสัตตบุรุษทั้งหลายย่อมไปสู่ نارก สัตตบุรุษย่อมมีสวรรค์เป็นที่ไปเบื้องหน้า การพบพระพุทธเจ้า การฟังธรรม การพบพระสงฆ์ เป็นเรื่องสัตตบุรุษพึงได้โดยยาก จักพรรดิสมบัติอันบุคคลอื่นพึงได้โดยยาก กรรมอันพระราชากระทำแล้วเป็นกรรมอันบุคคลอื่นทำได้ยาก^๑

ครั้นกระทำการราชาภิเษกเจ้าสามเณรแล้ว เอกโก ว แต่พระองค์เดียวเสด็จโดยอุตตราภิมุขมีพระทัยจะพาต่ออุตตรทิศ ตั้งพระทัยไปสู่บุพพารามวิหาร อันเป็นที่ประทับแห่งองค์สมเด็จพระสิริมิตรสัพพัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้า สมเด็จพระบรมสังฆจักร์จอมทวีปเป็นสุขุมาลชาติ พระสรีรกายนั้นละเอียดอ่อนเปนนันตี เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปตามมรรคมรรคาหนทาง แต่พระบาทเปล่าเวลาวันเดียวพระบาททั้ง ๒ ข้างก็กินหนากการแตกออก จนพระโลหิตไหลตาม

^๑ เพิ่มตาม อนาคต. : ๑๙๐

● ประชุมพงศาวดารฉบับราษฎร

ฝ่าพระบาททั้ง ๒ เมื่อพระบาททั้ง ๒ ทำลายจะเดิรไปมิได้แล้ว ในกาลนั้น พระองค์ก็ลงนั่งคุกเข่าคลานไปที่ละน้อย ค่อยคมนาการไปตามหนทางที่เจ้าสามเณรชี้แจงบอกมานั้น จะได้ละความเพียงเสียหามีได้ ครั้นล่วงไปถึง ๔ วัน พระหัตถ์ซ้ายขวา และพระขงฆ์ทั้ง ๒ ข้างนั้นก็แตกชำโลทิตไหลออกมา จะคลุกคลานไปมิได้ให้เจ็บปวดแสนสาหัส เห็นชัดสนพระทัยนักแล้ว ถึงกระนั้น พระองค์จะได้คิดทอดย้อยนรอยกลับคืนมาหามีได้ อาตมาต้องไปให้ถึงสำนักองค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้าให้จงได้ ครั้นพระองค์คลานไปมิได้แล้วก็ลงพังกาบไถลไปแต่ที่ละน้อย ด้วยพระอุระของอาตมา ประกอบไปด้วยทุกขเวทนา เหลือที่จะอดกลั้น พระองค์ยียดหน่วงเอาพระพุทธรูปของสมเด็จพระพุทธเจ้า เป็นอารมณื ด้วยพระเจตนาจะใคร่พบเห็นพระผู้เป็นอธิบดีอันใหญ่ยิ่ง แล้วก็ทรงอดกลั้นซึ่งทุกขเวทนานั้นเสีย หาเอื้อเพื่ออาลัยในร่างกายของพระองค์ไม่ฯ

ครั้งนั้นสมเด็จพระสิริมัตราธิปิตยพินทุ์ประเสริฐ พระองค์ทรงพระมหากรุณาเล็งแลดูสัตว์โลกทั้งหลายด้วยสัพพัญญุตญาณ ก็รู้แจ้งเห็นด้วยกำลังความเพียงแห่งบรมสังขจรรย์นั้น เป็นอุกฤษฏ์ยิ่งโดยวิเศษแล้วก็มีใช้อันมิใช่ไถล เป็นหน่อพระพุทธรูปทรงพระพักตร์อันเดียวกันกับพระตถาคต สมควรที่พระตถาคตจักเสด็จไปสู่ที่ไกลแห่งบรมสังขจรรย์ เมื่อพระองค์ทรงพระดำริแล้ว ก็เสด็จพระพุทธรูปดำเนิรมาด้วยพระศิริวิลาสเป็นอันงาม แล้วพระองค์กระทำอิทธิฤทธิ์นิรมิตพระบวรกายของพระองค์ให้อันตรธานสูญหาย กลับกลายเป็นมาถพท่มงน้อย ขึ้นขี่บรรตทวนมรรคามาจะเพาะหน้า แห่งสมเด็จพระบรมสังขจรรย์นั้น แล้วพระพุทธรูปเจ้าจึงร้องถามไปว่า ผู้ใดมานอนอยู่กลางทางขวางหน้ารถเราจงหลีกไปเสียเราจะขับรถไปฯ ฝ่ายพระบรมโพธิสัตว์ จึงตรัสตอบพระพุทธรูปว่า ดูก่อนนายสารถีผู้ขี่บรรต ท่านจะมาขี่เราไปให้พ้นจากหนทางนั้น ด้วยเหตุดังหรือ ตัวเราผู้รู้จักคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นอารมณืยิ่งนัก ชอบแต่จะนายสารถีจะยังรถของท่านให้หลีกเราเสียจึงจะสมควร ถ้าท่านไม่หลีก

พระอนาคตวงศ์ ●

ก็ให้ท่านขับรถไปเหนือหลังเราเถิด ซึ่งจะให้เราลึกลงนั้น เราหาลึกลงไม่ได้ แล้วจึงมีพระพุทธรูปกว่า ถ้าแหละท่านจะไปยังสำนักพระพุทธเจ้าแล้ว จงมาขึ้นรถไปกับเราเถิด เราจะพาท่านไปให้ถึงสำนักสมเด็จพระพุทธเจ้าให้สมดังความปรารถนา พระจอมขัตติยาจึงตอบว่า ถ้าท่านเอ็นดูกรุณาแก่เราๆ ก็มีความยินดีสาธุอนุโมทนาด้วย ท่านว่าแล้ว หน่อพระพิชิตมารก็อุตสาหะดำรงทรงพระกายขึ้นสู่รถแห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็หันหน้ารถไปตามมรรคาพาพระยาสังขจักษ์ไป ครั้นถึงกึ่งกลางมรรคาหนทางแล้ว สมเด็จพระอมรินทรธิราชกับองค์ดวงสุชาดาผู้เป็นอัครมเหสีนั้น นำเอาโภชนาหาร อันเป็นที่พิถีพิถันทั้งน้ำทิพย์ลงมา จำแลงเพศเป็นบุรุษยืนอยู่ตรงหน้ารถแล้วร้องว่า ดูก่อนนายสารดีผู้เจริญเอ๋ย ท่านอยากเข้าน้ำโภชนาหารหรือเราจะให้ เมื่อโกสิย์อมรินทรธิราชกับนางสุชาดากล่าวดังนั้น สมเด็จพระสัพพัญญูเจ้า ซึ่งแปลงเพศเป็นนายสารดีขับรถจึงว่า มาณพผู้เจริญบุรุษทุกสภาพผู้หนึ่งมาในรถด้วย เรามีความลำบากเวหนานัก ท่านจะให้เข้าน้ำโภชนาหารแก่เราก็ให้เถิด เราจะได้ให้แก่บุรุษทุกสภาพนั้นบริโภครวมทั่วโกสิย์อมรินทร์กับนางสุชาดาก็ให้เข้าน้ำโภชนาหารอันเป็นที่พิถีพิถันแห่งองค์สมเด็จพระมหาบุรุษสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ พระองค์ก็ประทานให้แก่พระบรมโพธิสัตว์บรมสังขจักษ์เสวยเข้าน้ำโภชนาหารอันเป็นที่พิถี

* โปรดเทียบ อนาคต. : ๑๓๑-๑๓๒ ดังความว่า ครั้นเมื่อพระศาสดาเสด็จถึงกลางทาง เวลานั้นนางสุชาดาลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แปลงเพศเป็นชาย ถือเอาอาหารทิพย์ห่อหนึ่งมายืนอยู่หน้ารถ กล่าวว่ ดูก่อนนายสารดีผู้เจริญ ถ้าท่านต้องการอาหารห่อหนึ่งใช้ข้าพเจ้าจะให้อาหารนั้นแก่ท่าน แต่ถ้าวท่านไม่ต้องการอาหารข้าพเจ้าจะทิ้งเสียฯ สารดีกล่าวว่า ดูก่อนมาณพผู้เจริญ ก็ข้าพเจ้ามีบุรุษผู้บอบบางทั้งทูลพลอยู่คนหนึ่ง เพราะเหตุแห่งบุรุษท่านโปรดให้อาหารแก่ข้าพเจ้าเกิดฯ นางสุชาดาได้ให้อาหารแก่สารดีนั้นฯ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงได้อาหารแล้ว จึงประทานให้แก่พระราชาฯ ในกาลนั้นท้าวสักกเทวราช ทรงถือเอาน้ำทิพย์มาจากดาวดึงส์ แปลงเพศเป็นบุรุษ สะพายกระบอคน้ำมาด้วยบา กล่าวอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วทรงให้น้ำนั้นแก่สารดีฯ พระผู้มีพระภาคได้ประทานน้ำแก่พระราชาฯ ส่วนพระเจ้าสังขจักษ์พรดีจึงเสวยทั้งอาหารทิพย์และน้ำทิพย์, โปรดเทียบ DBK. : ๑๒๖. ด้วย

● ประชุมพงศาวดารฉบับราชบุรี

ครั้นพระองค์เสวยอิมหน่าสำเร็จแล้ว ด้วยเดชะน้ำโภชนาหารอันเป็นทิพย์อุปัฏฐากโหม่นสุททุกขเวทนาในสรীরกาย ก็อันตรธานหาย พระองค์ก็มีสรীরกายเป็นสุขเสมอเหมือนแต่ก่อน องค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ก็พาพระยาสังฆจักร์ไปใกล้บุพพารามวิหารแล้ว พระองค์ก็นิสิทานการนั่งบนพระบวรพุทธานุสาสน์ในพระวิหาร ส่วนสมเด็จพระบรมโพนธิสัตว์ก็เสด็จลงจากรถเข้าไปสู่บุพพารามวิหารทอดพระเนตรแลไปได้ทัศนการเห็นองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ผู้ประกอบไปด้วยทิวตติงสมหาบุรุษลักษณะ อสิตยานุพยัญชนะประดับทั้งพระพุทธรัศมีอันโอภาสสว่างรุ่งเรืองออกจากพระบวรกาย อันเสด็จทรงนั่งอยู่ในที่นั้น พระองค์ก็ทรงวิสิญญ์ภาพสลบลงตรงพระพักตร์แห่งสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคด้วยความโสมนัสสาการ เกิดความปีติยินดีหาที่สุดมิได้

ส่วนสมเด็จพระสัมพันธัญญ์เจ้า จึงมีพระพุทธรูปปฏิภาตรัสว่า ดูก่อนมหาบุรุษราชผู้เป็นอภิชาติชายอันประเสริฐ พระตถาคตเสด็จอยู่ในที่นี้แล้ว ครั้งนั้นสมเด็จพระบรมสังฆจักร์ ก็ได้ซึ่งอัสสาสประสาทเกิดความยินดีชื่นชมก้มเศียรเกล้า คลานเข้าไปในสำนักสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า เสด็จนั่งยังที่อันสมควร แล้วจึงยกพระกรขึ้นประนมบังคมเหนือศรีโรตม์ กระทำอภิวาทนมัสการกราบทูลว่า ภนเต ภควา ข้าแต่สมเด็จพระพุทธองค์เจ้า บัดนี้ข้าพระบาทถึงสำนักพระองค์เจ้าแล้ว ขอจงทรงพระกรุณาเป็นที่พึงแก่ข้าพระบาทเจ้า โปรดตรัสแสดงพระสังฆธรรมเทศนาอันอุดมให้ข้าพระบาทฟังในกาลบัดนี้ฯ สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า ดูก่อนบพิตรผู้ประเสริฐ จงตั้งโสตประสาทสดับรสพระสังฆธรรมเทศนาของพระตถาคตแล้วพิจารณาธรรมกถา อันกล่าวในคุณพระนิพพานบัดนี้ ฯ

ปางนั้นสมเด็จพระชินศรี จึงตรัสพระสังฆธรรมเทศนาโปรดแก่พระยาสังฆจักร์ เมื่อพระองค์ได้ทรงสดับพระสังฆธรรมเทศนาบทหนึ่งสิ้นเนื้อความลงแล้ว ก็ทูลห้ามสมเด็จพระพุทธเจ้าว่า ขอพระองค์จงหยุดพระสังฆธรรมเทศนาเสียเถิด อย่าทรงสำแดงต่อไปเลยฯ มีบุจฉว่าเหตุไฉนพระเจ้าสังฆจักร์จึงทูลห้ามสมเด็จพระพุทธเจ้าเสียดังนี้ เดิมทีลิมิพระทัยผูกพันในพระพุทธานุสาสนา

พระอนาคตวงศ์ ●

ระลึกถึงซึ่งคุณพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าเป็นอันมาก ผู้ทรง
 สละศิริราชสมบัติบรมจักร์ เสด็จมาด้วยความลำบากแทบถึงซึ่งชีวิต ครั้นมา
 ประสบพบพระภควันตบพิตร พระองค์ประทานธรรมเทศนาแล้วห้ามเสียด้วย
 เหตุประการใดๆ วิสัยชนว่า สมเด็จพระสังฆจักร์ทรงคิดเห็นว่า ถ้าสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าโปรดประทานพระสังฆธรรมเทศนาเป็นอันมาก แล้วพระองค์ก็
 เสด็จมาแต่พระองค์เดียวเปลี่ยวพระทัยนัก จะหาเครื่องไทยธรรมอันสมควรที่
 จะสักการบูชาให้สมควรแก่รสพระสังฆธรรมนั้นหาไม่ บัดนี้เราได้สดับรับรส
 พระสังฆธรรมเทศนาแต่บทเดียว เครื่องสักการบูชาของอาตมานี้ มีพอสมควร
 กันกับพระสังฆธรรมแล้ว พระองค์ทรงคิดดังนี้จึงทูลห้ามสมเด็จพระพุทธเจ้า
 เสีย พระองค์จึงกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าเกล้ากระหม่อมฉัน ได้สดับฟัง
 พระสังฆธรรมของพระองค์ในกาลบัดนี้ พระองค์ทรงพระมหากรุณาตรัสพระ-
 สังฆธรรมเทศนาสำแดงพระนิพพานอันเดียว เป็นที่สุดพระสังฆธรรมอยู่แล้ว
 ข้าพระพุทธเจ้าจะตัดเศียรเกล้า อันเป็นที่สุดสรีระกายแห่งข้าพเจ้า ออกกระทำ
 สักการบูชาพระสังฆธรรมเทศนาของสมเด็จพระพุทธองค์ก่อน ตรัสดังนั้นแล้ว
 พระเจ้าสังฆจักร์ผู้มีอภัยยศอันยิ่งใหญ่ จึงทรงอธิษฐานขอให้เล็บของพระองค์คม
 ดั่งพระแสงดาบเด็ดซึ่งพระศอกให้ขาด แล้ววางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ ตั้งปณิธาน
 ความปรารถนา ออกพระโอษฐ์ตรัสด้วยวาจาว่า ภนเด ภควา ข้าแต่พระองค์
 ผู้ทรงศิริเป็นที่เฉลิมโลก เชิญพระองค์เสด็จเข้าสู่เมืองแก้วอันเกษมसानต์ คือ
 พระอมตมทานิพพาน อันสำราญก่อนข้าพระบาทเถิด ข้าพระบาทจะขอตาม
 เสด็จไปสู่พระนิพพาน อันสำราญต่อภายหลัง ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้ถวาย
 เศียรเกล้าบูชาพระสังฆธรรมเทศนาของพระองค์ ในกาลบัดนี้ ในที่สุดขาด
 พระวาจาปณิธานปรารถนาลง พระบรมโพธิสัตว์ก็จตุจิตต์สิ้นชีวิตไปบังเกิดใน
 ดุสิตาสวรรค์เทวโลกฯ

ดูก่อนสำแดงสารีบุตร ครั้นเมื่อพระบรมโพธิสัตว์ศรีอาริยมตไตรยเจ้าได้
 ตรัสเป็นพระสัพพัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จึงมีพระองค์สูงได้ ๘๘ ศอก
 ด้วยผลทานที่เด็ดพระเศียรกระทำสักการบูชาพระสังฆธรรมพระองค์ทรงพระรัศมี

● ประชุมพงศาวดารฉบับราชบุรี

สิ้นทั้งกลางวันกลางคืนมิได้ขาดนั้น ด้วยผลอานิสงส์ที่พระองค์ทรงอุทสาหะไป ในมรรคาหนทาง ปรารถนาจะพบเห็นสมเด็จพระพุทธเจ้า จนพระโลหิตไหล ออกจากพระบาท และพระซงษ์พระหัตถ์พระอุระของพระองค์ เมื่อเป็นบรม สัจจกัณฐ์นั้นฯ อนึ่งพระพุทธรักษ์มีของพระองค์แผ่ซ่านตลอดไปเบื้องบน จนถึง พรหมโลกเบื้องต่ำ ตลอดลงไปจนถึงมหาอเวจีนรก ด้วยผลอานิสงส์ที่พระองค์ เด็ดพระเศียรออกกระทำสักการบูชาพระสัทธรรม โลหิตไหลออกจากพระเศียร อึ่งในพระศาสนาพระศรีอารียเมตไตรยเจ้า บังเกิดมิได้แก่ลพพฤกษ์ นี้ก็ได้ สำเร็จความปรารถนานั้นด้วยผลอานิสงส์ที่พระองค์เสด็จไปตามมรรคาหนทาง จะใคร่พบองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าถ้วนถึง ๗ วันเพนกำหนดจึงได้ประสพพบปะฯ

ดูก่อนสำแดงสารีบุตรผู้เป็นพระยาธรรมของพระตถาคต ผู้คนทั้งหลาย ที่มีได้เห็นรูปร่างของพระตถาคตนี้ แล้วได้กระทำทานรักษาศีล จำเรียมตตภาวนาด้วยเดชะผลานิสงส์ ผู้คนทั้งหลายเหล่านั้นจักได้บังเกิดทันพระพุทธรศาสนา องค์สมเด็จพระศรีอารียเมตไตรย อันจะมาบังเกิดเป็นพระสัพพัญญู สัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตฯ สำแดงมาด้วยเรื่องพระศรีอารียเมตไตรยบรมโพธิสัตว์ ก็ยุติแต่เท่านี้ฯ เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้

อุเทศของพระอริยมเมตไตรยเจ้า

อันเป็นอุเทศที่ ๑ จบแล้ว^๑

^๑ เพิ่มตาม อนาคต. : ๑๔๓

ภาคผนวก ง.

สังคีตยวงค์

สังคีตยวงค์

ธมฺปคุตฺติ ฌกิตฺตวา เสด็จคีตยวงค์โก
มหิทฺธิโก มหานุภาโว มหาโจโร
นาม พุทฺ ภาโป ปาณาติปาโต
อปฺปานิ กุสฺสถกมฺมานิ กโรนฺโต
ฉพฺพฺสคีตยวงค์ ราชกิจฺเจ จรฺนฺโต
มหาสุโข พุทฺสุเชตฺ มหาชเน ปติจฺ-
จาเปนฺโต อนิจฺจภาวํ ปตฺโต आय-
หฺปวฺริยธํเน ยถา กมฺมํ คโต

ครั้น ธมเด็จพระบิดาเสด็จ ทิวงคค
แล้ว ก็ได้ราชธมมบัณฑิต พระองค์มี
พระชนม์ ๓๐ เศษ มีฤทธิ์มากมี
มหานุภาพ มีพระนามว่า พระเจ้า
มหาโจร ทำบาปมากมีแต่ปาณา-
ติบาต ได้ทำการกุศลน้อย ประ-
พฤติราชกิจอยู่ ๒๐ ปี ได้เสวยสุข
มาก ได้บำรุงมหาชนให้มีสุขก็มาก
ถึงคราวอนิจจาพมฺ พระชนม์ ประ-
มาณไชยก็ด้วยอาการ

ศคยทศราชกถานิจฺจิตา

พระทศราชกถาที่ ๓ จบเท่านี้

๔ รื่องพระนครถึงความพิเนาศใหญ่

พุทธศกราช ปณฺจศตศคคีตยวงค์-
นรทวิศตคิกานิ เทวตยวงค์หต-
ธํนิ อติกณฺเท คทนฺนตรี มุติ-
กตยวงค์เร ศตยวงค์ กนิจฺจปฺตฺโต
อนิจฺจราชธา อปฺราชธา มหาเศช-
วณฺโต ศตยวงค์ ภาคุโน ทวีทิ ราช-
ปฺตฺเตหิ ปฺรเมธํ ๑ อภเยน ๑

ลศกกราชตยวงค์แล้ว ๒๒๗๕ ปีชวค
ครั้นพระราชาบุตรของคณอัย เป็น
พระอนุชาธิราช แดเป็น อุปราช ของ
กษตริยชน มีเดชมาก ถูกพระราชา
บุตรทง ๒ ของพระราชภาคานัน คือ
ธมเด็จพระบรมเมศวร แดธมเด็จพระ
อภัยแยงราชธมมบัณฑิต ต่างฝ่ายได้รบ

บริเฉท ๗

คัมภ์คัคคี ดินุทโค อณณมณณัม กณ พระราชบุตรทั้ง ๒ ได้หนีไป
 ยชุนคิควา เต ราชปุตเต ปดา- ตามจับมาได้ทั้ง ๒ องค์ให้สำเร็จโทษ
 เปนุโค เต อณพฐาเปตควา เต เด็ย
 ปี่ คาหาเปตควา ซาญเควา คัมภ์
 คัมภ์คัคคี ดภิกควา

ปณณาสวสัฏโถ มหาปุณฺโณ
 มหายโส มหิทฺธิโก มหานุภาโว
 มหาปริวาริ มหากาโถนาม กุสฺส-
 จิตฺโต สทฺธาตมฺปนฺโน คตฺมึ อโย-
 ชฺฌนนคร ปกคินาเมน ราชปเวณียํ
 ราชาริราชรามาริปคิตี ตมฺมโค

พระองค์ได้ราชสมบัติเมื่อพระ
 ชนม์ ๕๐ มีบุญญาธิการมาก ทรง
 พระเกียรติยศใหญ่ ทรงมหิทฺธิทฺธิ
 มหามานภาพ มีราชบริพารมาก ทรง
 พระนามว่าพระเจ้ามเหศวร มีพระ
 ไทยเป็นกุศต ประกอบด้วยพระ
 ศรัทธา ได้รับตมมคยาภิกเชกเปน
 ตมเด็จพระราชาริราชรามาริปคิตี ใน
 ราชประเพณีโดยพระนามปรกติใน
 กรุงอยุชฌานครนน

นิรจฺจามิโค นานาปเทเสตฺ
 กิตฺติคฺคฺชนฺ ไซติโก อารามวิหารปริเว-
 ณานิ จ อุโบสถาคารานิ นิจฺจตฺตทา-
 นานปฺปทานิ กุสฺสตกมฺมานิ กโรนุโค
 มโนรมมํ ตุสฺสํ เทวนครวิมานตฺทิสํ

พระองค์ปราศจากบ้จจามิตร ทรง
 พระกิตติคุณรุ่งเรืองไปในนานาประ
 เทศทั้งหลาย ได้ทรงสร้างพระอา-
 ราม แด่วิหาร แด่บริ เวณ ทั้ง หลาย
 ด้วย แด่สร้างโรงพระอุโบสถทั้ง

ตั้งศัคยวงศ์

รชฏสูวณณรัตนกจกมย์ นกรณ-
จปาดาทณจ ปฏิตังขริตวา พุทช-
ปาทมนทปณจ ปฏิตังขริตวา ส-
วณณปฏูฏเณ ปารุเปตวา ม-
โนรมมํ สุตฺถํ เทววิมานตํทิต-
กจกรชฏสูวณณรัตนมย์ ปอว์ นา-
นาวิจิตฺตํ สุตฺถํคตฺติวราตํ สุตฺถํ
คณจ การราเปนโต พุทชจจนาณิ จ
กิริตวา ตตฺมํ นกเร รุเม เทวณคร-
ตํทิตํ ปริปฺปนฺเถ มหาตฺเชตฺตํ มหา-
ชนเ ปตฺติฏฺจาเปนโต อโหสิ

โตปํ ตเมน รมเมน รชฏ กา-
เรนโต รตนคตฺยคารโว สัตฺตจา-
รรมมธโร ตงกาทํปมฺหิ กิตฺติคฺคณ-
ปากโฏ

หลายด้วย ทรงบำเพ็ญพระกุศล
กรรมทั้งหลาย มีศักดิ์แทน มีประ-
มาณมาก แต่ทรงประดิษฐ์พระ
นครด้วยมหาปราสาทด้วย เป็นที่รับ
รรมย์ร่ามงามคล้ายกับวิมานในเมือง
ฟ้า อันวิการด้วยเงินแดงทองแก้ว
กจก แต่ประดิษฐ์พระมณฑปพระพุท
บาทปด้วยแผ่นทองนํารัรรมย์ ร่าม
งามคล้ายเทพวิมาน ครงการด้วย
กจก เงิน ทอง อัน ประ เสรฐ วิจิตร
ต่าง ๆ แต่ได้เขียนถวดยระบาย
ตั้งงามสุดได้ ได้ทรงสร้างพระพุท
วณะทั้งหลาย (บิฎก) ในพระนคร
นั้นบริบูรณ์คั่งเหมือนฟ้า พระคงได้
ให้ฝูงชนดำรงอยู่ในความสุขมากแ
กษัตริย์พระองค์นั้น ด้วยราชอยู่
โดยท่านของคดองธรรมเต็มอทรงเค
รพในพระรัตนไตรย์ (ทุกเมื่อ)
พระองค์ทรงธรรมคือศักดิ์อจจะ

บรรณ ๗

ตงกิดัดเรน ชุมมณจ ฉัมมณจ อ-
วิชชมานัน คัสสิมิ อิจฺจนฺเตน อโยช-
ณินฺโท รตนคฺคยคารโว มหาปฺญโธ
รตนคฺคยํ อฺปฺยจฺจโก สฺวณฺณนิธิโก
รตนคฺคยเอหิ ปฺริปฺญโณคิ สฺวคฺวา
ชุมมณจ ฉัมมณจ ยาจาเปคฺคิ นา-
วาย ทฺุเต ปณฺณาการเอหิ สห
เปสฺสิโค

คํ สํสาณํ สฺวคฺวา โสมนสฺสปฺปคฺ-
โค นานาอาหาเรหิ ทฺุเต ปฺริจา-
เรคฺวา นาวาย ทฺุเต จ สฺวณฺ-
ณรชฺชมเย พุทฺธรฺุเป จ ชุมมวิ-
นยณจ ภิกฺขุฉัมมณจ ราชปณฺณา-
การ จ ตงกิณฺทสฺส ปฏฺิเปสฺส

ตงกิดัดโร ทฺุคฺยิมี ทฺุเต คทา

มีพระกิตติคุณปรากฏไปในถึงกาทวี่ป

เมื่อพระเจ้าตงกิดัดร ปรากฏาซึ่ง
พระธรรมแด่พระสงฆ์ อันมิได้มีใน
ถึงกานั้น ได้ฟังข่าวว่าสมเด็จพระ
เจ้ากรุงอโยชยทรงเคารพ พระรัตน-
ไตรย แด่มีบุญมากได้ทรงอุปฐาก
พระรัตนไตรย มีขุมทองบังเกิดแล้ว
บริบูรณ์ด้วยแก้ว ๓ ประการ ก็ได้ตั้ง
ราชทศกถัมด้วยบรรณาการ ทงหลาย
มาโดยเร็วเพื่อให้ทูลขอพระธรรมแด่
พระสงฆ์

(สมเด็จพระเจ้ากรุง อโยชยปุระ)
ได้ทรงทราบพระราชสาส์นนั้น ก็ทรง
พระโสมนัส ครัดให้บาเรอราชทศ
ด้วยกระยาหารต่าง ๆ แล้วก็ได้ตั้ง
ราชทศกถัมทางเรือ แด่ถวายพระ
พุทฺธรปทองแฉเงินด้วย พระธรรม
แด่พระวินัยด้วย พระภิกษุสงฆ์ด้วย
ราชบรรณาการทงหลายด้วย

ฝ่าย พระเจ้าตงกิดัดร ก็ได้ตั้งราช-

๕๐๐

ดั่งคดียวงค์

ปฏิเปเตสตี

อโยชฌินโท ตเถว เตมี ปฏิ-
เปเตสตี

โส พหุปรตโต พหุวิภาโ พหุ-
พลวพาหโน เชฏฐปรตเคน ชิเปต-
นามเนน อปราราเชน อยัคคิ มิจจา-
จารณญ อโนมเหตียา อณณิ ปาป-
กมมณญ มหาธาวชชั คโต ตมมี
สมาเถตุวา

เวมาตีกิ เอกิ ราชปรตติ อตุมพร-
ปุปผิ นาม อปราราเช จเปตุวา
สตุตติวีสติวีสตานิ รชเช วีสนโต
มหุตโตโก พยัคชธังจตุเร อายุห-
ปริโยธานะ อนิจจธมมปรตโต ย-
ถากมมึ ปณญชนุชเกททิ กจจติ

ทุกมาคอบแทนโดยอาการคังนเป็น
ครั้งที่ ๒

สมเด็จพระเจ้ากรุงอโยชยา ก็ได้
ตั้งราชทูตกลับอย่างน้อกเหม่อกั้น
สมเด็จพระเจ้ามหาภาคณน มีพระ
ราชบุตรมาก มีราชธมมัตมาก มีพล
พาหนกัมาก พระราชบุตรองค์ใหญ่
ทรงพระนามว่า ชิเบศร เป็นพระอุ-
ปราช ประพฤติไม่สมควรทำมิจจา-
จาร์ด้วยพระอนุมเหษี แดทำบาป
อย่างอื่น ๆ มีโทษมาก ตรัสให้ปลง
พระชนม์เสีย

แล้วทรงตั้งพระราชบุตรองค์หนึ่ง
ต่างพระมารดา ทรงพระนามว่าพระ
อตุมพรบุษณะ ให้เป็นอุปราช พระ
องค์เดียวราชย์อยู่ ๕๘ ปี เมื่อมีขาด
ทรงพระชรา มีพระชนมายุได้ ขอบ
ไชย พระองค์ได้ถึงอนิจกรรมก็
เสด็จ ทำตายเบญจฉนัธิไป คามยถา
กรรมแด

บริเฉท ๗

คทา นิราศภย์ สุรมมฺ มโนรมมฺ
สุสุภํ เทวนครตฺทิตํ ปวริ ปริปฺพนฺ
พหุณฺณํ นิรปจฺจามิตฺตํ คณฺจ
นกรํ อโหตี

พุทธศักราช เอกถัจฉนรตฺติตา-
ธิกาณิ เทวถัจฉนรตฺติตานิ อติ-
กนฺเต พยคฆตฺถัจฉนเร โธ อุกุม-
พรปฺปผอฺปราชสา ตมฺปคฺติ ตณฺโค
ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เชฐฐาธิราชเนน เอกทคฺคณา-
เมน จิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ถ่อภคฺคิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พเต เอกมาติเก ตมฺปคฺติเกมี อคฺคณา
เวมาติเก ฆาฐฺโค

เสถถ่อมาถ่ รชฺชํ กาเรนฺโค มา-
คฺคคาเมน อตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เชฐฐาธิราช
ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
รชฺชํ นิยาเทคฺคควา มหนฺเคน

ครั้งนั้น พระนครนิราศปราศจาก
ภย แต่ในวันรมย์ดำรายใจอร่าม
งามคังเมืองฟ้าอันประเดรีฐ เพิ่มภุค
ทุกประการ ทั้งเข้าปดาอาหารก
มากมาย บัจจามิตรปองคิตรายก
ไม่มี

พุทธศักราชถ่วงได้ ๒๓๐๓ ปีชาด
ศก ตมฺเตจฺจพระอุทุมพรบรมผอฺปราช
ได้ราชตมฺบตี แดพระองค์ (กัม)
ด้วยพระเชฐฐาธิราช ทรงพระนาม
ว่า ตมฺเตจฺจพระเอกทคฺติ ให้ปดง
พระชนมฺพระราชบุคฺร ๓ พระองค์ที่
มฺพตมาก คือ (กรม) จิตฺตฺตฺตฺต
ตมฺททพิพย์ ๑ ถ่อภคฺคิตฺ ๑ พระ
มารดาเตยวกัน ร่วมพระราชบิดา
ด้วยพระองค์ แต่ต่างพระมารดากับ
พระองค์

ได้เสวยราชย์ได้ ๒ เดือนเศษ ไม่
พอพระไทยอยู่คฤกคตด้วยมาคฺคคา
จึงได้ยกราชตมฺบตีถวยตมฺเตจฺจพระ

ดังกัศยวงศ์

ตฤภาเรน สาดเน ดยั ปพพชช

เชษฐาธิราชแก้ว พระองค์พร้อม
ด้วยเครื่อง ตักการบูชา เป็นอันมาก
ก็ออก ทรง พระ ผนอชใน พระพุทธร-
ดาดนา

เชษฐาธิราชเสด็จออกสู่ธานี ราช
กาเรนโต อปฺปณโณ สมนุโห นี-
หิโรตตปฺปตฺมปฺนโน ราชกิจฺเจ อวิ-
จาเรตฺวา คุณโทเส อนิสฺมมการ
อโหสิ

สมเด็จพระเชษฐาธิราชเสด็จราช
ได้ ๘ ปีเศษ มีปรีชาเฉลียวฉลาด
ไหว ปราศจากความตมบรมนด้วย
หิริโศตตปฺปะ ไม่มีวิจารณ์ในราช
กิจทั้งหลาย ไม่มีใครครวญในคุณ
แต่โทษ

อลโฆ เสนาปติอมจุจากโย นาครา
จ ชนปทา จ ความนิคมา จ อตฺจ-
จรมเม จิตา ทฺวจฺจริตฺตมฺปนา อณ
ณมณณิ วิเทเรนฺดา นานาการณหิ
ชนปทณฺจ ความนิคมณฺจ ปมททฺนตา
ภวนฺติ

ครั้งนั้นเสนาบดีแต่เข้ามาด้วยเป็นต้น
ก็ดี ชาวพระนครก็ดี ชาวชนบทก็
ดี ชาวคามนิคมก็ดี พวกนี้ตั้งอยู่
ในอดจจธรรม ต่างก็เป็นคนทจริต
เบียดเบียนซึ่งกันแต่กัน ชาวชนบท
แต่ชาวคามนิคมก็ได้บังเกิดความคับ
แค้นด้วยเหตุทั้งหลายต่าง ๆ

เคตุ์ เคตุ์ จาเนตุ์ ตพเพ เตะ
พหุทฺทฺชา พหุโรคา พหุทฺทฺชา
พหุโทมนตฺตฺปายาธา อปฺปายุกา

จนทั้ง ปวง ใน บ้านใน เมืองใหญ่
เหล่านี้ ก็พากันด้วยทุกข์มากมาย
บังเกิดโรคมามาก เกิดอุบัตถอมมาก

บรรณ ๗

อเหตุ

ปชวี อาโป เตโช ฉาโย จตุตาโร
มหาภคานานาวิปริตศา รุกขผลา-
นิ วิปริตครธานี ฌกณโถหิต วิย
ตามพวงณณ อตก

คมุภเว อุตตนา คมภเว อุตตา-
เน อุตวิปริตศา อุนหา ตศา อุน-
หิตฉวาคามิ วิธมวายนติ เมฆวลา-
หกา นานาวงณณา นีดา กภาพกา-
เหมา โถหิตา ปณฺชรา นานาทิเสถ
ปากฎา อมมุตสา บิธจา ปจฺจนต-
ตคามนิคมราชธานี นานาการณนิ
กมฺบิตา นานาเหตุ ปากฎา

พิรุณเทวา วสุธ น วสุธ่าเปนติ
อตุตมฺเย

อลโร นานาราชธานีชนปเตตุ ทน
นิมิตตอปรทุกโฆรา ภินนา มหา-

ไคริบ ความโทมนศ อปายาดเปณนุ
มาก ก็พากันมีอายุสั้น

มหาภคตินนาไฟดมทั้ง ๔ ก็วิปริต
ต่างๆ ผลหมากรากไม้ก็มีวิปริต
ไปหมด นากปรากฏดีเตงดังเด้อต
นก

ในที่ตั้งกกดบคน ในที่คนกกด
ด็ก ฤคกาดก็วิปริต หน้าหนาว
กลายเป็นน้ำร้อน ๆ กลายเป็นน้ำ
หนาว ตมทงหยายกกดบกลายเป็น
ตมร้อนบ้างหนาวบ้างพัดไม่เด้อมอกัน
เมฆพาววาทกก็ปรากฏในทิศต่างๆ
เปนต์เขี้ยวดีคำดีทอง ดีแดง ดีขาว
พวกอมมนุษย์ แดบี่ศาจอนสิ่งดีอยู่ใน
บัจฉนตคามนิคมราชธานี ทงหลาย
ก็กำเรบชนด้วยเหตุต่างๆ

เทพยดาผู้ให้ฝนก็ไม่บันตาดให้ฝน
ตกตองตามฤคธมัย

ครั้งนั้นในราชธานี แดชนบททง
หลาย ก็พิบัติกกดบของด้วยทุนนิมิต

ตั้งคดียวงค์

เจติยา จ ปริญญาภคตา มหาปพ-
พตา นานาจิปริตดา มหาอุช-
สต์ทุกปรีเทอนต์กิดา มหาภยภรวา
อมนุสต์มีด่าจา มหาสต์ทุกหัดดา จา
มหาอุโฆสต์ปรีเทอนา จา มนุสต์
นานาพาชคิตานาย จิหะชนดา อ-
เหตุ

จตุตาโร มหาภตา นานาทุณนิ-
มิตดา นานาจิปรินามตา นานา-
จิปริตดา มหานครสต์ จินาธาย
ปัพพนิมิตดา เอว คาว

พุทธศักราช เทว ตั้งจตุรติ-
ตศาธิกานี เทว ตั้งจตุรตหัดธานี
อติภกนุเต สตตั้งจตุเร อมาราชา
มัตถโคณาม อเนกนุเต ศุรงคตฺร-
โยเช อาทาย อาคนตุวา หงส์านค-
รมบี ยุชฌิตดา คิ ติตดา พหุรา-
มเว คเหตุวา อโยชฌนคฺริ อาคโต

แต่อุบ้ททวะ พระเจคัยใหญ่ก็แตก
ทลายลง ภูเขาใหญ่ก็แตกแยกออก
ไป วิบัติต่าง ๆ มีเดียงแข็งแซ่ประ-
หนึ่งร้องให้ราพรรณเปนมหาภัยหน้า
หวาดหวน อมนุษย์ผู้มีค้ำจพากันย้ม
หัวตั้งเดียงหัวเราะอยู่อ้อมมี คนทั้ง
หลายก็คร่ำครวญปรีเทอนาการเป
ระเบ็งเดียง บังเกิดโรคพยาธิต่าง ๆ
เบียดเบียนแต่

มหาภต ทั้ง ๔ ก็เป็น ทุนนิมิต
ต่าง ๆ แปรปรอนวิปริตไปต่าง ๆ
เป็นบุพพนิมิตอย่างนี้ ก็เพื่อความ
พิเนาศแก้มหาชนเท่านั้นแต่

ดพุทธศักราช ๒๓๐๒ ตั้งแต่วมี
เกาะ อมาราชาช้อมังดังค ยกจตุรงค
สุโยธาหลาย หมั้นมารบหงษานคร
ได้แต่จจับเอาพวกรามรเปนอันมาก
ได้แต่จ ยกมารกรุงอโยชนคร รบ
ด้วยชาวเมืองทงหลาย ตั้งทัพอยู่
ในค่ายวัดศิริณ ชื่อค่ายดชดธาร-

บริเฉท ๗

นาคเวหิ ยฺชณฺติคฺวา ชตฺถารกุกฺกุเช-
นาม วคฺติวณฺเณ วณฺโณโต อุตฺตรา-
พาไซ น จีรฺตฺเตว มรฺติ

อถวา เกจฺ โส ราชาญี วรเมรุ-
ธารามे วนฺนุจํหานํ ปสฺสตีคฺคํ สุ-
โยเชหิ อากนฺตฺวา นาคฺรา มหา-
สฺวํ ชิปฺนฺติ คํ สฺวํ สุตฺติคฺวา คํ
วคฺติวณฺเณ นิคคฺติคฺวา คตฺถมํ ปรคฺติยํ
มรฺตตี วทนฺติ

คทา อุตฺมฺพรวปฺปณฺทิกฺกุชฺช ออนุชาธิ-
ราชาติ นาคเวหิ พทวปฺจจามิตฺเต
ทิสฺวา ภูเตหิ ปฺนปฺปฺนํ อายาจิโต
อุปฺพพฺพิคฺวา นคฺวี วกฺกชฺติ

ปฺจจามิตฺตา เต ยทา ปถายนฺติ
โส ราชา เตมาสํ วณฺโณโต ราชฺชํ
นียฺยาเทคฺวา เชฏฺฐาธิราชสฺส คทา
ปฺน ปพฺพิชฺช
โส เชฏฺฐาธิราชา คตฺถมํ นคเว

กุกฺกุชฺช* มังเกิดเป็นโรคอุทราพาช
ไม่นานก็ตาย

อีกอย่างหนึ่ง บางคนก็ว่าพระรา-
ชาญี ยกสุริโยธามาเพื่อจะครองแ-
กาน ในอารามวัดพระเมรุ ชาวนคร
ปด้อยขึ้นใหญ่ไป พระราชานันตอง
ถูกปืน จึงถลันไปยังค่ายวัดศิริณ
ตายในคืนวันนั้น ถัดจากนั้นตั้งนักม

ครั้งนั้นชาวพระนครทั้งหลายน ได้
เห็นบัจจามิตรมีกำลังมาก ตกใจ
กลัวพากันหลัดฮอนวอนดมเด็จพระ
อุตุมพรวภิกษุพระอนุชาธิราช ให้ดา
มณวชออกมารักษาศระนครแล้ว

บัจจามิตรทั้งหลายนเห็นไปครั้ง
ใด ดมเด็จพระอนุชาธิราชนั้นก็ดำ-
นิกอยู่ ๓ เดือนแล้วถวายราชดมบค
แต่พระเชฏฐาธิราช ถัดบทรงพระ
มณวชอีกทุกครั้งไป ดมเด็จพระ

* ขนอมบ้านคุ้ม หรือตำบลนาขไถ่

ตั้งศักราช

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัยราชกุมารี ทรงพระประชวรด้วยไข้ทรพิษในพระนครอีกต่อไป

ออก คัด คัด มังคละ คัด ปณจปศุคา
 อเหตุ เคต เชฐจปศุโต ทวีหิ
 กนิฐเสหิ อตุคโน นคร รกษติ
 เทว ปศุคา บิตรา สห อาคน
 คุวา

คํ อโยชนนคร อตภนตา คัดมี
 นาคคังจตุเร เค สนิกาเย คเหตุวา
 อตุคโน บิตุกเพวริ หราเปตุวา
 พาหิรวชิเต คํ กเพวริ ฉาเปตุวา
 คตุค เจตยิ การาเปตุวา อตุคโน
 นคร นิวคคัต

ออก คัด ไล่ เชฐจปศุโต คัดมี
 ราช กาเรนโต ปราณนคเร วตฺนคิ
 นิวคตฺนคิ มหาสุโรชิ มํรานํ
 นาม เสนาปคิ สมฺปคคิ ฉินทิตุกามิ
 ยฺษณคิควา คมฺบิ คเหตุวา สห-

ครั้งนั้น มังคละราชบุตร์ ๕ องค์
 พระราชบุตร์องค์ใหญ่ กับพระกนิฐ
 ๒ พระองค์รักษาพระนคร อีก ๒
 องค์มารบด้วยพระบิดา

เมื่อไม่ได้กรุงอโยชนนครนั้น ก็ยก
 พตนิกายเชษฐิ พระ กเพวระ พระบิดา
 คนไปแล้ว ได้ถวายพระเพลิงพระ
 กเพวระนั้น ในภายนอกแคว้นแคว้น
 แดวก่อ พระเจดีย์ไว้ใน ที่ถวาย พระ
 เพลิงนั้น แดวกักพากันกลับไปบ้าน
 เมืองของตน

พระเชฐบุตร์ พระเจ้ามังคละคน
 เมื่อเสวยราชในพระนครนั้น ได้รับ
 กับเสนาบดี ชื่อมํราน ผู้เป็นมหาสุร-
 โยธา* ซึ่งกลับมาอยู่ในปราณนคร
 เพื่อจะแย่งราชสมบัติ จึงมหาเสนา

* มหาสุโรธา ว่าแม่ทัพใหญ่

บริเฉท ๗

มิตฺตํพฺพชฺเชน - ตํ ฆาเอเตจฺวา ตสฺมํ
รชฺชํ กาเรตี

กุกฺกุฏสฺสจฺจนเร ญฺเจ รตนอาว-
ราชา ยุกฺกธฺชฺชํ กาเรเตจฺวา อโยชฺ-
ฉนคฺรํ คาหาเปตฺตํ มหาสฺสุริยธํ
สํหติเตนํ เปเตตี

คทา โส มหาสฺสุริโย มหคิ-
พตนิกาเย อาทาย อโยชฉนคฺรํ
อาคนุเตจฺวา นาคเวหิ ยชฺฉนนิโค
นาครา ยุกฺกธํ อชานนุตา ภิกฺกน น-
เอกฉนคฺรํ น เอกฉินุคฺรํ น เอก-
กมุคฺคตา นานามนา ปตายนคิ

ตํ นครํ ปรีวาเรเตจฺวา เทว วสฺ-
สํานิ นาคเว อหารชเยหิ นาค-
เวหิ กุพฺพเตหิ ปราชิตे พุกฺกธก-
ราเช ทสฺสจฺจนเรคิตฺตฉานิ เทว
สฺสจฺจนเรสฺสจฺจํ อติกฺกนุเต สฺน-
ชฺชกรชฺชสฺสจฺจนเร มาชมาเต สฺน-
ปกฺเช นนมีคิถิยํ ภูมวเว โส-

บคิ มํรานโต ฆาเตยฺงพวคฺคพอง
เตจฺจ เตจฺจราชโยอยู่ในปฺรชานนคฺรณน

ในปฺรชกาที่ ๖ พระเจ้ารัตนอาว-
ราช ให้กระเตรียมการรบเตจฺจ ก็
ตั้งมหาสฺสุริยธา พรอมเตนาเปอนัน
มาก เพื่อจะยึดเอากรุงอโยชฉนคฺร

ดำคั้นน มหาสฺสุริยธาก็พาพด
นิกายมากมายมายังกรุงอโยชฉนคฺร
ได้รับค้วยชาวพระนครทงหตาย แต่
ชาวพระนครไม่วจกรบ ชชตาคไม
เปนน้าหนึ่งกัน ไมเปนใจเตยวกัน
ไมปตงงานเตยวกัน มีใจต่าง ๆ
กัน ต่างพากันหนเตย

พระนครนตองด้อมอยู่ ๒ ปี ชาว
เมืองทงหตายก็เตนเตยยังอ่อนเพเตย
เตยพระนคร เมื่อพระพุทศกฺกราช
ตวงได้ ๒๓๓๐ ปีกนกับปัจจตอกัน
เตอนตาม ชน ๘ คำนองการยาม
เตารเพตวราคร ก็เปนนตฺตการ
ตงคราม

ตั้งศตยวงศ์

ยามะ รตฺติยํ ตั้งคนเค

คํ นกรํ ยถาทถํ ยถาจิณาดํ
ยถารัณายุกํ ยถาปริยายํ ยถาสุณ-
ณํ นตฺตคิ มหาชน ๑ ราชวงศ์
ทิกเก พหุณี ธนานิ ๑ ศาหาเปตฺวา
นกรณ๑ ปาธาทณ๑ อารามวิหา-
รณ๑ ฉวาเปตฺวา ปาการํ ภินฺทา-
เปตฺวา อโยธฺยณนกรวคฺคณิ รมุมวิ-
นยติปฎิภาทนี ๑ วินาเสตฺวา
อศฺตโน นกรํ นิจคฺคิตฺวา พหุชนานิ
ราชกุตฺตาทนี ชุกฺกทกมหนตฺตาจฺจ
๑ อศฺตโน ตํมิกสูตฺส เทติ

ศทา อริมทฺทนนกรวาตีโน พหุ-
รชฺชสุตฺตณนรคณฺฏคา อเหตุ

พระนครนั้น ก็นิบหนายตามกาล
อย่างใด ความนิบหนายอย่างใด ขึ้น
อายุแล้วอย่างใด แปรปรวนแล้ว
อย่างใด ดังปฐมโดยประการใด
(พม่าฆ่าศึก) จับเอาประชาชนทั้ง
หลายมีพระราชวงศ์เป็นต้นด้วย เก็บ
ทรัพย์ทั้งหลายมีประการเป็นอันมาก
ด้วย แล้วเผาพระนครเจดปราสาท
ด้ามองค์ แดพระอารามวิหารเสีย
ด้วย แล้วทำลายกำแพงเมืองเสีย
ด้วย แล้วทำพัสคฺของกรุงอโยธย
นคร มีพระธรรมแดพระวินัย คือ
ไตรปิฎกเป็นต้น ให้พินาศเสียแล้ว
ก็ถลันไปสู่เมืองของคน ได้ถวายน
ทรัพย์ทั้งหลายเป็นอันมากด้วย แด
ถวายน อาวุธ น้อยใหญ่ สำหรับ ราช-
วงศ์เป็นต้นด้วยแก่เจ้านายของคน
ครั้งนั้นชาวเมืองอริมทฺทนนคร ก็
พากันเกิดรุมรวงด้วยแก้อ้วงเงิน

บริเฉท ๘

ศตมฺหิ อโยชฺฌนคฺเร นานาการ-
เนหิ วมาปจฺจามิตฺเตหิ วินาสามีเต
โส อโยชฺฌนราชา นครา ปถายนฺโต
อธมฺเบ นิตฺติยิตฺวา นิราหาโร ปจฺ-
จามิตฺเตหิ คหิโค ทุพฺพเต ตยฺม โค

พหุโสถปฺริเทว ทฺถกฺขโถมนฺตฺสุปฺลา-
ยาสาภิกฺขุตา พหุฉาคมีปาดฺทุพฺพต-
ณาคิมิตฺตปฺตฺตทวารมาตამิตฺตวิโยคา
พหุคปฺปกรณ อฺปฺโลก ปฺริโลก ธม-
มฺเบหิ รมฺเบ สฺตฺตฺตฺต รตน วินาสา
อนาทกฺคฺคตกปณฺจนฺทาทภฺตา นิ-
ราหาราภรณวตฺตฺตอาวาสา กถฺตฺตฺต-
พณฺณวិรปฺกายา รุกฺขคินฺตคา
จนฺทํมฺทฺตฺตจปณฺณปฺปฺผลพฺชาท-
อาหารา พหุ มนฺตฺตฺตา วรากา อ-
ธมฺเบตฺตฺต นานาปเทตฺตฺต จรณฺตา
พหุทฺถฺตฺตฺต อคฺตฺตฺตฺต เชนฺทฺตฺต
ชฺชวคฺตฺต

ทองเป็นมากมาย

เมื่อกรุงอโยธยานครนั้น อันพม่า
ปัจจามิตร ได้ให้พิณาศ์โดยเหตุ ทั้ง
หลายต่าง ๆ ในคราวนั้น ส้มเค็ญ
พระเจ้ากรุงอโยธยราช ก็หนีออก
จากพระนครไปซ่อนอยู่ในป่า ออก
พระกระยาหาร ครั้นปัจจามิตรจับ
ได้ อ่อนกำลังแล้วก็ตั้งหนีไปเอง

ประชาชนทั้งหลาย ถัดมทัพอยู่
ด้วย ความโศก ปรีเทวทุกซ์ โทมมิต
อุปายาสมากมาย ต่างพากันหิว
โหยโรยแรงทั่วไป พัดศพรากจาก
ณาคิมิตฺตรตฺกเมยฺยทงฺหลาย ฉิบหาย
ฉวยร้ายจากเครื่องใช้ต้อย อฺปฺโลก
บฺริโลก ทวฺพยฺตฺตเงินทองแก้วแหวน
เข้ของทงฺหลาย หาทํพิงพามิได้
เป็นทฺตคก้าพวร้ายกาจเป็นอันมาก
ปราศจาก เข้ปถาอาหาร ผ้าผ่น
เครื่องนุ่งห่ม ชุบผอมเผื่อคณฺคิร่าง
กายชฺคฺตฺตฺตโรมไป ได้แต่คั้นไม้ใบ

สังคยวงศ์

กปฺปเนติ

หญาเครือเถาเฝ้าเปิดอกไปไม้ดอก
ผดพรเป็นอาทิเป็นอาหาร พวก
มนุษย์ทั้งหลายมากมาย พดัดพราก
กันไป ต่างเที่ยวฉวยจรตเซไป
คำบดคำง ๆ เที่ยงชีวิตฝืดเคือง
แต่ทุกชียากเป็นอันมาก

เต มนุสฺสา อคฺควคฺคา คุมฺพ-
กุมฺพา นานาวิปฺปิกิณฺณา อณฺเณ-
มณฺมํ ปหฺรณฺตา วิตุมฺปนฺตา ธณฺเณ-
คณฺทุตฺโตณกาถิณี ฉินฺทนฺตา นิรา-
หารอฺปฺปาหารา กัถฺตฺตฺพฺพตอฺปฺปม-
สฺสโตหิตา จ ทุกฺขสฺมมฺกิสฺสาหสฺสา
มตา วา อมตา วา อเหตุ

มนุษย์ทั้งหลายนี้ คุณกันเป็นหมู่
เป็นพวก ปัดทิ้งเขาเปิดอกเจ้า
ด้านเกิดเป็นอาทิ ได้อาหารบ้างมี
ได้บ้าง ชบผอมตง เนื้อเดือคักัด
น้อยไป รุมวังอยู่ด้วยทุกชียากสา-
หัด คายไปบ้างยังไม่คายบ้าง

ญาตีวิโยเคน สฺมฺปคฺติวิโยเคนาติ
ทฺติวิธา วิปฺปโยคสฺมนฺนาคตา อณฺเณ-
มณฺมํ เมตฺตจิตฺตวิหตา ฉาคก-
ภเยน ปิพฺพิตา พุทฺธรฺปญฺจ รม-
มณฺจ ภิภฺชฺสฺสณฺจ อนาถรา กัถ-
เรน อคฺคโน ชีวติ กปฺปเปตฺติ

ประชาชน ได้ถึง ความวิโยค ๒
ประการ คือญาตีวิโยค ๑ สัมบัติ
วิโยค ๑ ได้ปราศจากเมตตาคิตร
ซึ่งกันแก่กัน อันภัยเกิดแต่ความ
หิว หากบับคนหนักเขาเดือคักัด
สามารถจะเขยเพื่อต่อพระพุทธรูป
แด่พระธรรมพระสงฆ์ได้ เที่ยงชีพ

บริเฉท ๗

ภิกขุขุฑมา ทายเกหิ บิณฑบาตํ
อดภนฺตา กิถนุคฺรปํ น กาสํวชฺรา
อุทฺรเหตุนิถิตเกหิ อหารํ พฺยวดา
ตพฺภนฺตา วา อตพฺภนฺตา วา
สมณเวตถิตเรณ นิพฺพิทฺมานา อุ-
ปพฺพชิตา ยถา พฺเถน ชีวิตํ กปฺเปตฺตํ

เอกจฺจา กาสํวปฺปยา อติเวทนาย
อุณฺเณน ปคฺคเหณ ยาเปตฺตํ อุตฺตํสาห-
ยิตฺตวา ปรีกฺขณฺตนา วา อปรีกฺขณ-
นฺตนา วา วิวปฺปา ชมฺมณิสฺสนจิต-
คคฺคา น เอกจิตฺตา พทฺทชฺรปํ จ
ชฺมเม จ อาถยวิหริตา อรฺกนฺตนา
ยถาชาเน กปฺเปตฺตํ

ของคนที่ช่วยความคับแค้น
ฝ่ายภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย เมื่อไม่
ได้อาหาร บิณฑบาตแต่ทว่า ยกแล้ว
ก็เห็นขยยากลำบากเข้า ไม่สามารถ
จะครองกาฬวพัตรได้ ไซ้ให้ศิษย์
ไปชวนช่วยหาอาหารเพื่อได้เลี้ยง
ท้อง ใดบ้างมีได้บ้าง ก็เห็นขย
หน่ายจากการบวช ด้วยความลำบาก
ที่จะครองเพศเป็นสมณะ ได้พากัน
ถ้ก ออกหาเลี้ยงชีวิต ความ สติ
กำลัง

บางพวกที่ยังรักกาฬวพัตรอยู่ ก็
อุตฺตํสาหะ พยงกาย ด้วยการแสวงหา
นำเวทนายิ่งนัก ได้ฉันบ้างไม่ได้ฉัน
บ้าง ก็มีรูปกายวิปริต สพรังไปโดย
เกตุยวหนงແຕ່ເດີນເອີ້ນ ก็ไม่เป็นนา
หนึ่งใจเดียวกันได้ หมคความอาถัย
รักษาพระพุทฺทชฺรป แด พระธรรมไว้
ไม่ได้ พากันดำเร้จอยู่ตามสถาน
อันสมควร

ตั้งคดียวงค์

มิจฉาทิฏฐิจิภา พุทฺธรูปตฺถ อม-
ศรายํ กโรหติ

เต ฐมฺมวินยเคปิฏกา วิรหิตา
รทฺธา นานาจิณฺดา มิจฉาทิฏฐิจิเกหิ
วคฺคตฺตชฺชเยจ นินทิตา วา โยกิ-
รณฺตา อปฺปจิจฺจาทิตา วา ชด-
ธฺรณิปคฺติโธวฺวฺเจเน วา นานา-
นฺนุจฺจา นานาสฺสฺสณฺนา อเหตุ

เต ภิกฺขุ ปจฺฉา อปฺปาวตฺเตเต
ฐมฺเม ปตฺตํนฺตา ตฺถฐาตฺตมฺปนฺน-
จิตฺตา เตปิ วิณฺนทฺนฺตา เอกจฺจา
ฐมฺมวินยา ทิรคฺมภีรา เอกจฺจาปิ
เอกพฺนฺชเสตฺตา วา เทว พฺนฺชเสตฺตา
วา คมฺภโรทฺตมฺเสตฺตา วา ปรีปฺนฺณา
อปรีปฺนฺณา วา นจฺจาทกฺกา
ฐาตา สึยฺ

เต อฺจฺจนิคฺคา ยถาพฺเตน ตัง-

ฝ่ายพวกมิจฉาทิฏฐิทั้งหลายก็ทำ
อันศรายแก่พระพุทธรูป

พระธรรมวินัย ไตรปิฎก เมื่อ
ขาดความรักษาเสียแล้ว ก็วินาศไป
ต่าง ๆ คือพวกมิจฉาทิฏฐิเยอแย้ง
เอาผ้าห่อแดงเชือกมัดไปบ้าง คัด
ปลดวงกตักนิยบเย็นไปบ้าง แดพิณาค
สูญไปต่าง ๆ โดยที่พัดคตกลงดิน
เขี่ยกน้าไปเสียบ้างก็มี

ภายหลังภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นได้
เห็นพระธรรมยังเหลืออยู่น้อย มี
จิตรกอบด้วยศรัทธา ได้รวบรวม
พระธรรมเหล่านั้นไว้ แต่พระธรรม
วินัยบางคัมภีรที่ยังมั่นคงอยู่ก็มี บาง
คัมภีรก็ได้เหลืออยู่สัก ๓ กว่า บ้าง
๒ ผูกเศษบ้าง เต็มคัมภีรบ้าง ครึ่ง
คัมภีรบ้าง บริบูรณ์บ้าง ไม่บริ-
บูรณ์บ้างบังเกิดอาภุตต่าง ๆ กันคัง
นแด

ภิกษุเหล่านั้นได้กรรวมไว้ตามสติ

บทเทศ ๘

คนหิคุวา อคฺคโน วตฺถุจํหานํ กําดัง นำมาเก็บไว้ยังสำนักคน
อาเนคฺวา จเปตํ

ปัจจัยหลายกา มรณเตสา ปุพฺพ-
กุกฺคกมฺมตฺถนฺนิจฺจา อปฺปฺรณเตสา
วาปี ธนฺปะเทหิ อารเค ออาหารํ วา
อคฺคโน พาทุพฺเพหิ วา ออาหารํ
ฉภนฺตา อคฺคโน ปุพฺพกุกฺคกมฺมํ
เคเชน ๑ พุทฺธธํดาเน ชฏฺผต-
ภฺมิตานกคฺเคหฺ นานา ๑ ปรีปฺณ-
ณฺนิกฺริยา สํทฺธาจิกฺเคน สํทฺธมฺม-
เทตฺถํ โฉตฺถกามา อปฺเรน สํมเยน
เคตํ สํนฺติกํ คนฺคฺวา อายาจิตํ

เต อปฺปฺตฺตา วา พุทฺธฺตฺตา วา
ชีวิตฺตฺตฺถนฺคฺถาย ตาภตฺถกาวํ อิจฺ-
ฉนฺตา คํ สํมปะตฺติจฺฉิตฺตฺวา อคฺคฺนา
อาเนคฺธมฺเม อฺจฺฉินฺนิตฺตฺวา วิจาเรคฺวา
สํทฺธจิกฺเคน ยถา อคฺคฺนา สิกฺ-

ฝ่ายปัจจัยหลายกาที่เห็ดออกตาย อา-
ไศฺรยเคยฺสฺระตฺถมฺ กุกฺคกกรรมไว้แต่
ก่อน ๆ มีทรัพย์เห็ดออกอยู่บ้างเด็ก
น้อย ได้อาหารอันชาวชนบทเขานำ
มาบ้าง (คือแรกเปิดยื่น) แต่ได้
อาหารมาด้วยกําดังแขนของคนบ้าง
ด้วยเศษกุกฺคกกรรมบ้างก่อนของคน
ด้วย ด้วยเหตุการทำการในภุมิผล
ดังในพระสํถํนาก็มีอินทรีย์บริบูรณ์
ใครจะฟังพระสํถํธรรมเทศนาด้วยนํ้า
ใจได้ศรัทธา บางสมัยก็ได้ไปส่ง
สำนักภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น จึงอ่อน
(ขอให้แสดงธรรม)

ภิกษุเหล่านั้นได้เป็นอปฺปฺตฺตฺรพํ
นอยกํคํ เปนพหุสฺตฺรพํมากกํคํ ก็
ปรารถนาตาสถกการ เพื่อจะรักษา
ชีวิตของตน กับการดำรงธรรม จึง
ได้เฝ้าออกพระธรรมที่คนเก็บมาได้พิ-

ตั้งคดียวงค์

ชิติน เคตต์ ตัทธิหมเทตน์ เท-
เด่นคิ

เค ทายกา รมมี ดุคฺวา ปุคฺต-
นคฺตาณาคิสมุพฺนชวิโยเคน พุ-
โธกา ณาติกวิโยคาภิกฺคา เค
อนุสฺตรนฺดา มนุสฺตทฺธา วา พุ-
สฺตทฺธา วา พุสฺสเวคฺมานสา อคฺต-
ทุกฺขภยมนุสฺตรนฺดา พุทฺธรูปญจ
ธมฺมญจ ปุณฺณมทํ กคฺวา ณาตฺนํ
ปุณฺณโกฏฐาตํ อุกฺทิสฺสคฺวา อเหตุ

เอกฺจเจ อคฺตโน ปุคฺตคฺตฺตฺตฺตโย
พุทฺธธาตเน ปพฺพาเชตฺตํ
อปรภาเค ปุพฺพกมฺมี กรณคฺย
เค ภิกฺขุ พุ วจฺจว พุ อน-
เตวาตฺติกา วา จคฺปฺจยปริบฺบณฺนา

จารณาตุ กัธฺาแดงพระสัทธิธรรม
เทศนา แก่คนเหล่านั้น ด้วยนาใจอัน
บริสุทฺธิ ตามรเห็นทคนได้ศึกษามา
ทายกเหล่านั้น ครั้นได้ฟังพระ
ธรรมเทศนาแล้ว แดก่าตั้งยังโศก
มาก ด้วย ความ พัดปราก จาก ถุก
หุดานแด่เครือญาติ ได้ถวมทบอยู่
ด้วยญาติวิโยค เมื่อระดักถึงญาติ-
กาเหล่านั้น ทมศรัทธาอันกมฺมี มี
ศรัทธามากกมฺมี ไหบังเกิดคความตั้ง-
เวรใจมาก เมื่อระดักถึงทุกฺขภย
ของคน ก็ได้เดอกเก็บพระพุทฺธรูป
แดพระธรรมมาทำบุญแดณของแล้ว
อุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติกาทั้งหลาย
แด

ชนบางจำพวกได้ให้บุตรแดนคฺคา
ของคน บรรพชาใน พระพุทฺธธาตนา
กาดเปนภายหน้ามาแต่กาดได้ทำ
บุญกรรมแล้ว ภิกฺษุทั้งหลาย
เหล่านั้นกมฺมีพวกรมาก มีอันเตวาตฺติก

บริเวท ๗

ปรับปรุงณมนา พุทธธาตเน อุดธาหิ
ชเนตวา ธมฺมวินยญจ ปรีเยตฺนคา
พุทฺธรูปे ๑ โอบคฺควิภคฺคองค-
ปจฺจงเค นานากุเต นานาวินาเต वा
กฺุฏฺฐिवิหารตีมาพุทฺธรูปे ๑ นานา-
วินยฺเช โอลเกตฺวา ด้เวคมาตฺสา
อตุตฺถินิ มุญฺจนตา พุทฺธธาตฺนบิย-
ตฺรคฺคตา กมฺบิตฺททยา อนฺเตวาตีเกหิ
ตฺทฺธิ ยถายุคฺคตฺฐาเน พุทฺธรูปे
ปติตฺสาเมนฺติ

เย ธมฺมวินยา วินาตฺเตตฺสา ยา-
วตา เค ตตฺตเกท กเหตุวา เค ภิกฺขุ
อคฺคตโน จฺาเน อาเนตฺ

มาก บริบริรณคฺคยจคฺคปจฺจยทงฺหลาย
มีใจคอเอิบอิม ก็คฺคยงคฺคความอุดธาหะ
ให้เกดเต้จ พากันแ่ดวงหาพระ
ธรรมวินยฺในพระพุทฺธธาตฺนา คฺค
แ่เตเห็นพระพุทฺธรูปทงฺหลาย มีอวฺย-
วะนอยใหญ่ แ่เตท หัก พงฺทำตายบ้าง
อากุตต่าง ๆ พินาศเต้ยหายบ้าง ทง
กฺุฏฺฐिवิหาร ตีมา พระพุทฺธตฺถูปก็คฺคได้พิ-
นาศต่าง ๆ จึงพากันเกดคฺคความตงฺเวช
ตตตใจถนหน้าตามิได้ เพราะคฺคความ
รักพระพุทฺธธาตฺนาเหตฺตถน มีททย
อันทวนไหวออยู่ จึงพร้อมกบอันเต-
วาตีกเก็บรวบรวมพระพุทฺธรูปทงฺ
หลายไปไว้ ในตฺถถานอันตฺมคฺควร

พระธรรมวินยฺเหตฺาใด ทียงเหตฺอ
อยู่จาก คฺคความฉิบหาย มีมาก น้อย
เท่าใด ก็ชนพระธรรมวินยฺเหตฺานัน
ไปตามทมออยู่นัน ภิกฺษุทงฺหลาย
เหตฺานันได้ พากัน นำไปไว้ ในตฺถถาน
ของคฺคน

ตั้งคดียวงค์

ด้พะเพ ชนา ปรีปนุณาหารา
ปฺราณคาเม นานาวาสปฺราณเชตุเค
วคฺคฺตฺมมี วา เกหาณิ อาโรเพนค

ด้พะเพ ภิกฺขุ ปีนุชปาคอาหาร
นานปฺการเว สฺมมฺตฺตฺสนฺดา อคฺคฺตโน
อคฺคฺตโน สฺหายเกหิ วา นิสฺสิตเกหิ
วา สฺทฺธิ ปฺราณอาราเม โอวรก
กคฺคา กุญฺญจ อาโรเปคฺคา คคฺค
วตฺตฺตฺวาตฺต วตฺตฺนติ

คทา อโยชฺฉนคเร วินตฺตฺเต
มหาโยโช พมิตฺตโร จคฺคฺปนฺจเก
ปฺฏิสนฺจฺจนคเร อโยชฺฉนวาตฺตฺชเน
ตฺตฺริตฺตฺเร รชฺชวชิเชตฺตฺ คฺควิ อิช
ตฺตฺมิโก วตฺตฺตฺติ จจเนน สฺเปคฺคา
อิเม ชนา อณฺณมณฺณํ ชนาญฺญคฺคฺติ
จินฺเคตฺวา อิตฺตฺตฺตฺมาญฺจิตฺเตน อคฺคฺตโน
นคฺรว นีวคฺคฺคฺติ

ชนทงปวง ค้อยมีอาหารบริบูรณ์
ชน ได้พากันสร้างบ้านปลูกเรือน
ชนในบ้านเก่าๆ แต่ในไร่นาที่กิน
เก่าๆ ซึ่งเคยอยู่ที่ต่าง ๆ

ภิกษุทงปวง เมื่อได้ดื่มผัดบิณ-
ชภาคอาหารมี प्रकारต่าง ๆ แล้ว
ก็พากันทำทัฬหะระท่อมพะเพ็งในวัด
เก่าๆ อยู่กับสหายแต่นิสิตทั้งหลาย
แห่งคนๆ แต่ได้ปลูกกุฏิขึ้น พากัน
จำพรรษาอยู่ในกุฏินั้น

คฺรงนฺน คฺรงนฺนเมอกรุงอโยชฺฉนค
พินาศแล้ว พมิตฺตฺรผู้เปนมหาโย
ธาได้คงชนชาวกรุงอโยชฺฉในเมือง
เปนกงตะ & แด & ให้เป็นนายตฺตฺริต
ตฺร ในแคว้นแคว้นที่รำนะแล้ว โดย
กำลังว่าท่านจงเปนนายอยู่ในที่นี้ ๆ
ก็อใดคคิดว่า "ชนเหล่านี้จักฆ่าซึ่งกัน
แต่กันเอง" ด้วยจิครฤษยาจะฆ่า
แล้วก็กลับไปเมืองของตน

• แม่ทัพใหญ่

บริเวท ๘

เต ชนา หิ โลกโทษโมหาก็ฤตา
อุปฺปยุตฺตา อุปฺปยุตฺตา อิตฺ-
ตฺริยตีริ รกฺขิตุ อตฺถโกมุตา อณฺณ-
มณฺณ วิตุมฺปนฺตา สาเรณฺตา มหา-
จินาติ ปาปฺปนฺติ

แท้จริง คนเหล่านั้นเป็นผู้เพี้ยบพด
อยู่ ด้วยโทษะ แต่โทษะ แต่โมหะทง
บุญก็น้อย บัญญาก็น้อย ไม่ด่า-
มารถจะรักษาอิตฺตฺริยตีริได้ ก็เกิด
ปด้นกันเอง ซ้ำกันเอง พวกกันถึง
มหาพินาศไป

เอกฺกุเจ มหฺพพฺตา มหาจกฺคพฺนฺตา
อณฺณเว วิหิตฺเตนฺตา จกฺคิ อากคฺคิตฺวา
จกฺคจกฺคา กุมฺพคฺคฺพา อณฺณเว
อณฺณเว วิหิตฺตฺนฺติ วิโรเชนฺติ

บางพวกมีกำลังมาก คุณกันเป็น
พวกเทียบเบียดเบียนคนอื่น ๆ นุค
ครวมาเป็นพวกตน คุณกันเป็นหมู่ ๆ
พวก ๆ เบียดเบียนคนอื่น ๆ พิโรช
คนอื่น ๆ

เอกฺกุโจ มหฺพพฺเต ตฺถิกฺจวา
อตุตฺตโน พฺยทฺ รกฺขนฺโต ปจฺจามิตฺเต
ยฺชฺชณฺนฺโต เอกฺกา ชโย เอกฺกา
ปฺราชาติ นานาจินาติ พตฺตจกฺคตฺตฺย-
กาเต อโหติ

บาง พวกได้กำลัง มากรักษาเป็น
พยทของตน รบกับปัจจามิตร บาง
คราวมีไชย บางคราวปราไชยฉิบ
หายต่าง ๆ ได้มีแต่จในกาลกตฺตฺย
อย่างแรงกล้า

อิตฺติ อโยชฺชณฺนคเร จินาติเตมี
ตฺตา อโยชฺชณฺนวิชิตฺเต วิตฺตฺตฺนโลก-
วราธา ๑ นกฺรตีริชฺชมฺวราธา ๑
นกฺรวราตฺตีมารวราธา ๑ จรฺนายวราตฺตี

ครั้นเมื่ออโยชฺชณฺนคเรถึงพินาศโดย
ประการคั้งนี้แล้ว
ครั้นนั้นในแคว้นแคว้นอโยชฺช มี
ชาย ๔ คนคองเป็นอิตฺตฺตฺริยตีริในนคร

ตั้งคดียวงค์

จาคี จตฺสโร ชนา อคฺคโน ของคนๆคือ พระยาพิษณุโลกราช
 อคฺคโน นคร อีสต์รา อแห่ง ๑ พระราชานครดีริธรรมราช ๑ พระ
 ราชานครรัตมาราช ๑ วนายราช
 คือพระนายกอง ๓

เศตุ วิสฺตฺตฺนโลกปุเร ชเนหิ อง-
 การิ ฌมฺปคิฉินฺตฺวา โส วิสฺตฺตฺน-
 โลกกราชา เสดคคฺคํ อุตฺตฺวาเปตฺวา
 คํ อภิสฺสฺสโค พุทฺธดํเน ติกฺขธา-
 ปทานิ มกฺกนฺเตน นานาปาเปน
 ฌรามทฺเตน ภิกฺขุตามเกน มหพ-
 พเตน วรฺตฺตฺวคภิกฺขุชา ๘ห ติก-
 ขคฺคํ มหคฺคํ โยธาพเตหิ อญฺญ-
 มณฺณิ ยฺชฺฉินฺตฺวา น ชยาปราชโย
 คตฺมํ นคร ฌมาเต รชฺชํ กาวเรนโต
 เอกุณฺปนฺนฺวาสาโยโก กาดมกาดิ

ในพระราชาทงหลายนั้น ส่วนใน
 เมืองพิษณุโลกปุร ชนทงหลายรับ
 พระโองการ แดพระราชพิษณุ-
 โลกราชนั้นให้ยกเสวตฺรฉินฺตฺว
 อภิเชกพระองค์ได้ รมกับภิกษุวรต-
 วจนํ มีกาดังมาก เป็นภิกษุตามก
 ชเมอาปต่าง ๆ ย้ายตีกขาบทใน
 พระพุทฺธดํเน รมกันคัวยมหา
 โยชามักาดังมากมายถึง ๓ ครั้ง ไม่
 แพ้ชนะกัน พระองค์เสวยราชใน
 นครพิษณุโลกนั้นได้ ๖ เดือน มี
 อายุได้ ๔๘ ก็ทำกาดกิริยาไป

ตทา นครดีริธรรมราชนคร นคร-
 ดีริธรรมราชา ตทา องฺการิ ฌมฺป-
 คิฉินฺตฺวา อภิสฺสฺสโค เสดเตว-
 วดเต รชฺชํ กาวเรนโต

ครั้งนั้น ในเมืองศรีธรรมราชนคร
 พระราชานครดีริธรรมราช ก็ทำ
 เหมือนอย่างนั้น ก็ขอให้รับพระโอง
 การ แดได้อภิเชกเสวยราชย์ได้

บริเวท ๘

๒ ปีเศษ

ชนปุเร วตฺนเคน วชิรปการ-
รณโย ชตถมคฺเคหิ พหุสุโยเชหิ
คํ นครํ คณฺตุวา นาคเวหิ ยุชฺฉิตฺวา
คํ ฏภิตฺวา คณฺจ มหาชน ๑
นानาวตฺถุณิ คเหตฺวา อตฺตโน ปุริ
นิวตฺตโค

พระราชาวชิรปการราชดำรงอยู่
ในเมืองชนปุระ ยกสุโยชาเป็น
อันมาก ไปทั้งทางน้ำทางบกถึง
เมืองนครนั้นได้รบด้วยชาวเมืองทั้ง
หลาย ได้เมืองนครนั้น จับเอาพระ
ราชาแถมหาชน แดพศัคททั้งหลาย
ต่าง ๆ แดวกักตบมายังเมืองของ
พระองค์

คตฺตํ รณโย เสด็จตฺตวตฺตํ
วตฺ เวดนฺโต เตนบี ปริตฺตฺทจฺจิตฺ
คณฺจ วิจาเวตฺวา เปตฺตฺวา สิริ-
รณฺมราชนคเร ปุณฺ สิริรณฺมราชํ
จบีโต ยถาพตํ เสด็จตฺตวตฺตํ
คตฺตํ เวดนฺโต

เมื่อพระราชนอนอยู่ในอำนาจ ๘ ปี
เศษ ครั้นพิจารณาเห็นว่าพระราช
ศรัทธมราชนั้นมีจักรบริดฺทฺธ แด
กตั้งให้กตบไปเมืองศรัทธมราชนคร
ตั้งให้เป็นพระยาดีริชรรมาชอีกอยู่
ในดีริชรรมนครนั้น ๔ ปีเศษตาม
กาดังคณ

คโค อปรภาเค เตน รตน-
โกตฺตินฺทรนคฺรํ อากนฺตุวา รตน-
โกตฺตินฺทรรณฺโย ทาโส อายฺหปฺริ-
โยธํเน ยถากมมํ คโค

แต่นั้นต่อมา ในอปรภาคได้มา
กรุงรัตนโกสินทรนคร มาเป็นทาส
ของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร
ราชอยู่จนถึงกำหนดอายุแด้ว ก็ไป

ตั้งศัตยวงศ์

ออก นครราชต์มา ราชชา ชเนหิ
 ฆาฏโศ อยโย ราชชา จบีโค
 เทพพิวจนาเมน ปุพเพ อยโยธมราช-
 ปุคฺเตน ๕ห ชเนหิ ฆาฏโศ มรคิ
 ราชปุคฺโค

คตฺมี นครตฺมาปเร วตฺติคฺวา
 ชเนหิ อิตฺถํ น ทาโค ฆนาถิ ๑เส
 ๑ตฺนุโค ๑เสตฺถวฺจเร ทฺกุไซ ๑ริ-
 ปาการรณฺวา คํ คนฺคฺวา ยฺชฺณคฺวา
 คํ คเหตุวา ๑าเนคฺวา ๑คฺคฺโน
 ปฺเรฆาฏโศ มรคิ

ออก ๑รนายราชิ จ ติโพธิคฺติ-
 ๑น ๑คฺคฺมาเต ๑มามหาโยเรน
 จบีโค อิตฺถํรณปฺรรณโย ภาโค
 ปตฺตายนุโค เตน ๑นคนฺคฺวา ฆาฏโศ
 ๑ห ๑าติมิตฺเคหิ ๑าถมกาถิ

ตั้งถากกรรม

ถาคํบํนํ ๑ระราชานนครราชต์มา
 ๑กฺมหาชนฆํคฺตาย ๑ตฺถวฺจ๑ระราช
 ๑งคฺคฺอนฺชน ๑ระราชปฺคฺคฺร๑ระเจ้ากรุง
 ๑โยชย๑งคฺคฺกอน ทฺรง๑ระนาม๑
 เทพพิวจ ๑ร็อมกํบํมหาชนฆํคฺตาย
 ๑เสย

๑แต ๑ระ ๑ราช ปฺคฺคฺร ๑ไ้ ๑ำนัก ๑อยู่ใน
 ๑เมืองนครราชต์มาบํนํ ๑แต่ ๑ำมหา
 ๑ชน ๑ไมย๑อมให้ ๑เป็น ๑ิตฺถํคฺคฺอง ๑อยู่ใน ๑ำ
 ๑นาจมมหาชน ๑เส ๑วย ๑ทุก ๑ข๑อ ๑ยู่ ๑พิเศษ ๑ระ
 ๑ราช๑วชิร๑ปการ๑ราช๑ยก ๑ไป ๑เมืองนคร
 ๑ราชต์มา ๑ไ้ ๑รับ ๑กน ๑จับ ๑ระราชปฺคฺคฺร ๑ไ้
 ๑พามา ๑เมือง ๑อง ๑ระ ๑งคฺคฺ ๑แต่ ๑ฆํคฺตาย
 ๑ครั้ง ๑น ๑น ๑รนายราชิ (๑ระนาย
 ๑อง) ๑คํย ๑โพ ๑ ๑ต้น ๑พม่า ๑แม่ ๑ทัพ
 ๑คิง ๑ให้อยู่ ๑ไ้ ๑ ๑เดือน ๑ถ ๑ถ ๑ำนาจ
 ๑ระ ๑ราชา ๑เจ้า ๑กรุง ๑ชน ๑บํ ๑ราช ๑หนี ๑ไป
 ๑ระ ๑ราชา ๑ตาม ๑จับ ๑ไ้ ๑ฆํคฺตาย ๑ร็อม
 ๑ทง ๑ญา ๑คิมิตฺ ๑ไ้ ๑ทำ ๑กาถ ๑ไป

บริเวท ๗

นกรนิวตฺนกลา	นิฐิจิตา	กถาว่าคยฺนกรพินาศ	จพบเท้าน
อิติ ตํเวคเหตุติ	ตฤชณณานตุ-	เรองนชอ	ฉคตฺราชนิตศ
ถาย	ตํคตฺยวงเด	กเต	อนุกมม-
ฉคตฺราชนิตุเทอ	นาม	ตคตโม	
ปริจฺเจโท			

พระราชา ๓๖ พระองค์เป็นลำดับมา
 ได้แต่งไว้ในตํคตฺยวงค เพื่อให้
 เหตุแห่ง ความตงเวช แลว พระโค
 ติชณคงน

จพบบริเวท ๗ เท้าน

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นาย รุจภัทร สุทธิสุวรรณ เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2518 เข้าศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชาการเมืองการปกครอง ที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ.2537 และสำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ.2540 จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ที่คณะรัฐศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีรุ่งขึ้น